

MINISTERUL APĂRĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA
AGENȚIA PENTRU ȘTIINȚĂ ȘI MEMORIE MILITARĂ

ASOCIAȚIA DE ISTORIE MILITARĂ

COHORTA

REVISTĂ DE ISTORIE MILITARĂ
nr. 1, 2023

Revistă științifică fondată în 1999

ISSN 2953-6847

CHIȘINĂU 2023

Colegiul de redacție:

dr. Vitalie CIOBANU
dr. Alexandru COSMESCU
dr. Valentin BURLACU
dr. Petre OTU (România)
dr. Ion GIURCĂ (România)
dr. Ioszeff HOLLO (Ungaria)
cerc. șt. Valeriu RUSU
cerc. șt. Nicolae CIOBANU

Recenzenți oficiali:

dr. hab. Nicolae ENCIU
dr. Ion XENOFONTOV
dr. Mihai TAȘCĂ
dr. Valentin BURLACU

Redactor-șef:

dr. Vitalie CIOBANU

Secretar responsabil:

cerc. șt. Valentina COSMESCU

Lectori: *Valentina COSMESCU, Alexandru COSMESCU*

traducere în engleză: *Alexandru COSMESCU*

Paginare și copertă: *Kateryna RUSSU*

Articolele sunt recenzate.

Autorii poartă întreaga responsabilitate pentru conținutul textelor.

S U M A R

STUDII ȘI COMUNICĂRI

Valentin BURLACU

Războiul ruso-româno-turc din anii 1877-1878 în istoriografia din RSS Moldovenească (anii 1960-1980) 7

Alin Marian PÎRVU

Evoluții interne în statele balcanice în perioada premergătoare Primului Război Mondial (1913-1914) 15

Vitalie CIOBANU, Valentina COSMESCU

Podurile peste Prut în perioada Primului Război Mondial 33

Alexandru COSMESCU

Primul Război Mondial reflectat în textele poetice ale contemporanilor 41

Vitalie CIOBANU

Divizia 2 Cavalerie în Basarabia (ianuarie - martie 1918) 49

Valentin BURLACU

Aspecte propagandistice și militar-strategice în procesul de formare și evoluție a RASS Moldovenești 76

Sergiu CATARAGA, Mihai TAȘCĂ

Repatrierea populației civile și a militarilor din Basarabia în perioada iulie 1940 - iunie 1941 95

Sergiu MUNTEANU

Evacuarea persoanelor de proveniență germană din Basarabia și Bucovina de Nord în toamna anului 1940 103

George Daniel UNGUREANU

Turcia versus URSS (1945-1946): tensiuni politico-diplomatice și confruntări propagandistice 110

Anatolie NOSATÎI

Asociația voluntară pentru susținerea armatei, aviației și flotei din RSSM 131

Ion XENOFONTOV

Participarea României în Misiunea Internațională din Afganistan 136

Ion COROPCEAN

Organizarea sistemului de conducere în domeniul securității și apărării
naționale în situații de criză 143

CONTENTS

STUDIES AND COMMUNICATIONS

Valentin BURLACU

The 1877-1878 Russian-Romanian-Turkish War in the Historiography of the Moldavian SSR (1960s-1980s) 7

Alin Marian PÎRVU

Internal evolutions in the Balkan states in the period before the First World War (1913-1914) 15

Vitalie CIOBANU, Valentina COSMESCU

Bridges over Prut in the Period of the First World War 33

Alexandru COSMESCU

First World War Reflected in Contemporaries' Poetic Texts 41

Vitalie CIOBANU

The 2nd Cavalry Division in Bessarabia (January-March 1918) 49

Valentin BURLACU

Military-Strategic Aspects in the Formation and Evolution of the Moldavian ASSR 76

Sergiu CATARAGA, Mihai TAȘCĂ

The Repatriation of Bessarabian Civil Population and Soldiers in June 1940 - July 1941 95

Sergiu MUNTEANU

The Evacuation of Ethnic Germans from Bessarabia and North Bucovina during the Fall of 1940 103

George Daniel UNGUREANU

Turkiye vs the USSR (1945-1946): Political-Diplomatic Tensions and Propaganda Confrontations 110

Anatolie NOSATÎ

The MSSR Voluntary Association in Support of the Army, Aviation, and Fleet 131

Ion XENOFONTOV

Romania`s Participation in the International Mission
in Afghanistan 136

Ion COROPCEAN

Organization of the Management System in the Field of National Security
and Defense in Crisis Situations 143

STUDII ȘI COMUNICĂRI

Valentin BURLACU*

RĂZBOIUL RUSO-ROMÂNNO-TURC DIN ANII 1877-1878 ÎN ISTORIOGRAFIA DIN RSS MOLDOVENEASCĂ (anii 1960-1980)

Lunga epopee a războaielor ruso-turce – cursa de maraton a țărilor ruși pentru mult-râvnitul trofeu, Constantinopolul și strâmtorile Mării Negre – s-a încheiat în sec. XIX, prin confruntarea armată din anii 1877-1878. Obiectivele țariste erau mascate sub paravanul misiunii aparent nobile de eliberare a popoarelor balcanice de sub jugul otoman, al panslavismului și pan-ortodoxiei. România s-a implicat în mod conștient și asumat în confruntarea dintre cele două imperii și, prin jertfa de sânge pe altarul biruinței, și-a obținut independența. În ansamblu, Războiul de Independență al României s-a bucurat de o generoasă atenție, subiectul în sine formând substanța unei bogate istoriografii, care ne dispensează de obișnuita tratare a evenimentelor. Cu toate acestea, unele aspecte justifică o abordare suplimentară.

Spațiul balcanic a constituit obiectul unei dispute acerbe între marile imperii vecine, soldate cu numeroase confruntări armate. În consecință, cu puține excepții, scrierile despre istoria lui au purtat pecetea confruntărilor politice, distorsionând realitatea istorică. Pentru a contura demersul din studiul de față, vom analiza o serie de aspecte generale ce vizează atât modul în care factorii politici și istoriografia din România comunistă s-au raportat la și au apreciat rolul Rusiei țariste în obținerea independenței statului român, cât și reacția oficialităților sovietice la aceste abordări.

---

* **Burlacu Valentin**, doctor în istorie, Agenția pentru Știință și Memorie Militară.

După cel de-al Doilea Război Mondial, în condițiile când România a fost ocupată și încorporată în blocul socialist, timp de aproape două decenii a fost imposibilă aducerea în discuție a acestui subiect altfel decât o impunea „prietenia cu marele popor sovietic”, adică într-un mod evident incompatibil cu realitatea istorică. La baza rescrierii „noii” istorii a românilor a stat pseudo-tratatul de istorie a României sub redacția politrucului Mihail Roller, apărut în mai multe ediții¹, care trata cele mai importante evenimente din istoria țării în spiritul directive-
lor impuse de noile raporturi sovieto-române. Din această perspectivă, obținerea Independenței de stat a României era apreciată exclusiv ca o consecință a victoriei Rusiei în Războiul din 1877-1878, prin prisma rolului ei de eliberator al popoarelor balcanice de sub jugul turcesc.

Acest mod de tratare a rămas în vigoare, în linii generale, până la apariția unor divergențe majore între Moscova și București, în 1964, an care a reprezentat un moment de cotitură în relațiile sovieto-române. A fost momentul când conducerea României a optat pentru un „curs deosebit” și autonom în politica ei internă și externă și pentru o tot mai redusă dependență de Uniunea Sovietică. Fusese o dublă „lovitură”, una în plan politic – *Declarația din aprilie a PMR*, practic o declarație de independență – și una în plan istoriografic, publicarea lucrării lui K. Marx *Note asupra românilor. Manuscrise inedite*, apărută sub redacția Academiei Române, la scurt timp după *Declarația PMR*. Volumul conținea notele de lectură ale lui K. Marx cu privire la istoria Valahiei și Moldovei și urma să ofere noului demers istoriografic românesc argumente incontestabile. Editorii volumului nu făceau comentarii, lăsându-l pe K. Marx, cunoscut pentru anti-rusismul lui, să prezinte întreaga problematică a relațiilor româno-ruse în modul cel mai defavorabil cu putință „marelui frate eliberator”. În notele sale, K. Marx își exprima simpatia pentru ideea națională a românilor, aprecia Rusia drept o putere imperialistă și reacționară, denunța exploatarea Principatelor Dunărene, menționa diversele planuri de anexare totală sau parțială a acestora, specifica nedreptățile și caracterul ilegal al actului de anexare a Basarabiei².

În noua configurație a relațiilor sovieto-române, producția istorică din România reflecta din ce în ce mai mult tendința generală naționalistă. Controversa sovieto-română în probleme de ordin istoriografic, declanșată în ultimii ani ai guvernării Gheorghiu-Dej și aprofundată în epoca Ceaușescu, s-a menținut în relațiile bilaterale până la căderea comunismului în România. Abordarea tot mai tranșantă de către partea română a „problemelor sensibile” legate de relațiile ruso/

¹ M. Roller, *Studii și note științifice privind istoria României*, București, 1956.

² V. Georgescu, *Politică și istorie. Cazul comuniștilor români. 1944-1977*, Ediția a 2-a, Humanitas, București, 2008, p. 52.

sovieto-române era calificată de sovietici drept „pretenții teritoriale”. Pentru a contracara așa-zisele „diversiuni” românești, CC al PCUS a organizat o adevărată cruciadă politico-propagandistică, adoptând o serie întreagă de hotărâri speciale, inclusiv *Cu privire la cercetarea și folosirea în cadrul activității ideologice a trecutului istoric al poporului moldovenesc, raporturile sale seculare cu marele popor rus, legăturile politice cu popoarele din Balcani*³, *Despre studierea și interpretarea pe viitor a problemelor referitoare la istoria relațiilor româno-sovietice*⁴, *Cu privire la măsurile suplimentare în domeniul muncii ideologice în legătură cu intensificarea propagandei naționaliste române care lezează interesele URSS*⁵ ș.a., dublate de hotărâri similare ale CC al PCM.

Timp de peste două decenii, campaniile propagandistice și ideologice antiromânești, inspirate și dirijate de Moscova, au avut drept vârf de lance la Chișinău CC al PCM, în frunte cu primul-secretar, Ivan Bodiul, un românofob învederat. Astfel, din 1965 până la sfârșitul anilor 1980, CC al PCM a urmărit, pas cu pas, presa, literatura politică și istorică din România, evoluția atitudinii conducerii de la București față de aceste probleme, raportând superiorilor de la Kremlin orice abatere a istoricilor și politicienilor din țara vecină de la schemele prestabilite anterior.

Cu scopul de a contabiliza pretențiile devieri comise, la Chișinău, în cadrul CC, al Academiei de Științe și Institutului de Istorie, a fost creată o structură ierarhizată de organe (secții, sectoare) specializate de cercetări social-politice și informație. Una din preocupările de bază ale acestora a devenit culegerea și sistematizarea informațiilor despre rescrierea istoriei în România în spiritul noilor abordări istoriografice. Sintezele erau puse la dispoziția organelor de directivă. Pe măsura apariției noilor publicații cu caracter istoriografic în România, aceste informații, actualizate, sub formă de rapoarte sau note secrete, semnate de primul-secretar de partid de la Chișinău erau expediate cu regularitate CC al PCUS.

În una din primele note, cea din 1 iulie 1966, se sublinia că „pe parcursul ultimului secol, toate guvernele României, indiferent de orientarea lor politică, recunoșteau misiunea eliberatoare a Rusiei în Balcani, rolul său decisiv în eliberarea de sub jugul turcesc a Principatelor Dunărene și unirea lor în statul român unitar”. Însă, atenționau tendențios oficialii de partid, „contrar faptelor istorice și tradițiilor formate, în materialele publicate în ultimul timp, mai ales cu ocazia ce-

³ E. Negru, Gh. Negru, „Cursul deosebit” al României și supărarea Moscovei. Disputa sovieto-română și campaniile propagandistice antiromânești din RSSM (1965-1989), *Studiu și documente*, vol. 1 (1965-1975), CEP USM, Chișinău, 2013, doc. 26, p. 151.

⁴ *Ibidem*, doc. 29, p. 162.

⁵ AOSPM, F. 51, inv. 39, dos. 16, f. 2.

lor 107 de ani de la formarea statului român, se tratează într-o manieră nouă acest eveniment, fapt ce vine în contradicție cu realitatea istorică general recunoscută. Este evident ignorată misiunea eliberatoare a Rusiei”⁶.

Cu referință la conținutul articolului din ziarul *Scânteia* din 24 ianuarie 1966, dedicat aniversării Unirii Principatelor Române, precum și la alte publicații, în care se făceau aluzii la politica expansionistă a Rusiei, la amestecul ei în afacerile interne ale Principatelor Dunărene, se evidențiază: „O atare reflectare nu se limitează doar la trecerea sub tăcere a rolului istoric al Rusiei în destinele popoarelor balcanice, ci se face direct în scopul de a discredita gloria Rusiei în rândurile popoarelor din această regiune și a demonstra că ea, ca și alte monarhii, urmărea același scop de ocupare a unor teritorii străine și aservire a altor popoare. S-a conturat tendința evidentă de a demonstra că, în 1812, Rusia a anexat o parte a teritoriului statului român unitar”⁷.

Un alt raport secret nota că în ultimul timp în România se organiza „reeditarea manualelor, literaturii istorice și altor lucrări, din care se omite tot ce este pozitiv, ceea ce era mai înainte recunoscut drept contribuție a Rusiei în destinele popoarelor balcanice: [...], se exagerează agresivitatea țarismului rus, acest lucru fiind prezentat ca barieră principală în calea unirii principatelor dunărene într-un stat român unitar [...], se editează lucrările social-democraților de dreapta și naționaliștilor burghezi înflăcărați, în care este exprimată ura înverșunată față de Rusia”.

O adevărată „bombă” pentru oficialii de la Chișinău a constituit-o editarea, în 1971, la Editura *Albatros* din București, a volumului monumental *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până în prezent*, al istoricilor C.C. Giurescu și D.C. Giurescu. Autoritățile de la Chișinău le reproșau istoricilor români că „problemele fundamentale ale istoriei României, inclusiv războiul ruso-turc din anii 1877-1878, sunt tratate tendențios, de pe pozițiile naționalismului, antislavismului, antirusismului și antisovietismului”⁸.

Într-un memoriu ordinar din 27 iunie 1975 cu privire la „faptele de falsificare în continuare a relațiilor ruso-române și sovieto-române în publicațiile din Republica Socialistă România” se constata generalizarea în istoriografia românească a acestor aprecieri: „Revizuirea pozițiilor s-a remarcat inițial în lucrările unor autori, în special istorici, care își exprimau propriile puncte de vedere. Mai târziu, aceste tendințe au început a-și găsi tot mai clar exprimarea în ediții științifico-publicistice (monografii, atlase istorice, manuale etc.), în opere artistice, presa periodică, emisiuni tv și radio, în propaganda verbală. În ultimul timp (1970-1974), în lucrări-

⁶ E. Negru, Gh. Negru, *op. cit.*, doc. 21, p. 138.

⁷ *Ibidem*, doc. 21, p. 139.

⁸ A se vedea AOSPM, F. 51, inv. 42, dos. 127, ff. 28-67.

le editate în RSR – *Istoria României, Istoria poporului român, Atlas istoric, Scurt dicționar enciclopedic, Formarea națiunii române și a statului unitar român*, precum și în multe altele – se reflectă fără echivoc concepțiile istoricilor din România burghezo-moșierească⁹. Astfel, se constata că în lucrările respective, atunci când se făcea referință la războaiele ruso-turce, se evidențiau doar scopurile subiective meschine ale țarismului de a cotropi teritoriul „provinciilor românești”, se ignora „rolul obiectiv-progresist” al Rusiei în perioada formării Statului Român, nu era reflectat, în măsură deplină, rolul armatei rusești în războiul ruso-turc din 1877-1878, se selectau tendențios citatele din operele clasicilor marxism-leninismului, cu caracter anti-rus și anti-țarist¹⁰.

Rapoartele și notele prezentate ofereau o interpretare tendențioasă și ideologizată rolului războaielor dintre Rusia țaristă și Imperiul Otoman, afirmând că „în veacul al XVIII-lea Rusia a purtat multe războaie împotriva Turciei și cu prețul unor jertfe uriașe a zdrobit dominația imperiului otoman, ceea ce a dat noroadelor Moldovei și altor țări din Peninsula Balcanică posibilitatea să se elibereze din robia turcească multiseculară. S-au realizat năzuințele de veacuri ale acestor popoare, care nutreau nădejdea că «izbăvirea veni-va de la răsărit»”¹¹. Or, este arhicunoscut că războaiele ruso-turce, desfășurate în mare parte pe teritoriul Principatelor Române, în contextul „problemei orientale”, au avut un impact deosebit de grav pentru destinul istoric al poporului român, în special asupra integrității teritoriale, situației economice și demografice.

Cu toate acestea, limbajul exagerărilor a fost oarecum temperat atunci când începuse editarea operelor complete ale lui K. Marx și F. Engels, care condamnau în mod explicit politica externă expansionistă a Rusiei țariste. Ideologii sovietici au lansat un nou concept-mit – cel al „caracterului obiectiv progresist” al războaielor purtate împotriva Imperiului Otoman – utilizând și formula „răului mai mic” pe care o atribuiau imperiului țarist. Astfel, cu ocazia consemnării aniversării a 90-a de la începutul războiului ruso-turc, într-o notă, se constata: „Această dată este hotarul cel mai important în istoria multiseculară a relațiilor de prietenie dintre popoarele Rusiei și Peninsulei Balcanice, este începutul etapei finale a luptei lor de eliberare națională. Războiul ruso-turc a reprezentat un moment de cotitură în destinele lor [...]. De bună seamă, guvernul țarist urmărea în acest război scopuri de acaparare. El tindea să dea o lovitură Imperiului Otoman și să-și întărească influența în Balcani. Însă politica Rusiei în această regiune a lumii a avut urmări obiectiv pro-

⁹ E. Negru, Gh. Negru, *op. cit.*, doc. 142, p. 593.

¹⁰ AOSPM, F. 51, inv. 42, dos. 127, ff. 82-83.

¹¹ *Comunistul Moldovei*, nr. 11, 1965, p. 8; *Moldova Socialistă*, 23 noiembrie 1965; *Moldova Socialistă*, 24 noiembrie 1965; *Moldova Socialistă*, 5 ianuarie 1966; *Cultura*, 8 ianuarie 1966.

gresiste pentru eliberarea popoarelor balcanice, dezvoltarea mișcării de eliberare națională a poporului român, care și-a căpătat independența la 9 mai 1877¹². Într-o altă notă se evidențiază: „Obiectiv, caracterul progresist al războaielor ruso-turce nu se schimbă din motivul că atât guvernul țarist, cât și guvernul otoman în aceste războaie urmăreau scopuri expansioniste (de acaparare). Contrar voinței cercurilor conducătoare, biruințele repurtate de oștirile rusești zdruncinau pilonii Imperiului Otoman, slăbeau și subminau dominația lui în Balcani. Aceasta, la rândul său, favoriza lupta de emancipare a popoarelor. Iată de ce ele își legau speranța de Rusia, în care vedeau în mod cert unica salvatoare de sub jugul turcesc insuportabil¹³.”

Directivile organelor de partid cu privire la aprecierea politico-propagandistică a evenimentelor legate de Războiul Ruso-Turc din 1877-1878, reflectarea rolului și importanței războaielor ruso-turce în eliberarea popoarelor balcanice, relațiilor ruso-sovieto-române au fost impuse istoricilor din RSSM drept principii metodologice pentru combaterea scrierilor istoricilor români, deveniți inamici ideologici.

În acest context, ținem să accentuăm faptul că obiectivele și lista temelor de cercetare, termenul de executare a lucrărilor erau stabilite de la Moscova. Mai mult, dactilogramele acestor lucrări, în limba rusă, erau prezentate pentru a fi recenzate și aprobate spre editare unei comisii speciale din cadrul CC al PCUS¹⁴.

În spiritul deciziilor adoptate de organele de partid, frontului istoric din republică îi revenea sarcina să organizeze „conferințe și sesiuni consacrate istoriei relațiilor ruso-române și sovieto-române¹⁵”, „să elaboreze și să publice monografii, culegeri de articole și documente privind chestiunile legate de istoria Moldovei și a României, de relațiile ruso-române, sovieto-române și moldo-române¹⁶”. Printre conceptele istoriografiei românești care trebuiau combătute în mod special se înscriau „exagerarea” rolului armatei române în Războiul Ruso-Turc din 1877-1878 și „subestima-rea” rolului Rusiei în eliberarea popoarelor balcanice de sub jugul turcesc.

Ingerința politicului în scrierea istoriei și caracterul de „replică” la rescrierea istoriei naționale în România al istoriografiei sovietice moldovenești sunt confirmate concludent de insistența asupra rolului „progresist” al Rusiei țariste, apoi al Uniunii Sovietice, la toate etapele destinului istoric al popoarelor din sud-estul Europei, inclusiv al poporului român. Această tematică s-a impus din ce în ce mai tranșant în istoriografia sovietică moldovenească anume după 1965. În acest

¹² E. Negru, Gh. Negru, *op. cit.*, pp. 170-171.

¹³ И. Бодюл, *Присоединение Бессарабии к России и исторические судьбы молдавского народа*, în *Вопросы истории*, nr. 8, 1972, p. 4.

¹⁴ E. Negru, Gh. Negru, *op. cit.*, doc. 29, p. 162.

¹⁵ AOSPRM, F. 51, inv. 34, dos. 230, f. 420.

¹⁶ *Ibidem*, inv. 39, dos. 16, f. 2.

context, la Chișinău se organizau sistematic sesiuni, conferințe, simpozioane, se publicau culegeri de articole și monografii¹⁷.

În anii 1966-1985, conform estimărilor noastre, au fost editate peste 30 de lucrări ale istoricilor moldoveni, care tratau dintr-o perspectivă favorabilă Moscovei problemele fundamentale ale istoriei poporului român. Diverse aspecte ale istoriei României, precum relațiile ruso-române și sovieto-române în epoca modernă și contemporană, teme reconsiderate de istoriografia românească după 1965, au fost tratate, în contrast chiar cu aprecierile fondatorilor teoriei comuniste despre politica externă expansionistă a țarismului, prin prisma elogierii și exagerării rolului progresist al Rusiei în Unirea Principatelor, formarea statului român modern¹⁸, emanciparea României de sub jugul otoman¹⁹.

Un alt obiect de studiu propus de către structurile de partid cercetătorilor de la Chișinău viza evoluția vieții politice interne a României. Obiectivul fundamental consta în denigrarea regimului politic din România, caracterizată drept „burghezo-moșierească”²⁰, deși regimul ei era, în realitate, incomparabil cu cel al Rusiei autocrate, în componența căreia se afla atunci Basarabia.

O altă categorie de lucrări studia și evidenția aspectele „benefice” ale influenței procesului revoluționar din Rusia asupra mișcării muncitorești și socialiste din România²¹. De pe poziții similare era descris rolul Uniunii Sovietice în istoria postbelică a României socialiste²². De asemenea, istoricii din RSSM și-au adus

¹⁷ Юбилей дружбы. К 90-летию освобождения Болгарии от османского ига, Chișinău, 1969; Балканский исторический сборник. Выпуск I, Chișinău, 1968; *Ibidem*, Выпуск II, Chișinău, 1970; *Ibidem*, Выпуск III, Chișinău, 1973; *Ibidem*, Выпуск IV, Chișinău, 1974; Балканские страны в новое и новейшее время, Chișinău, 1976; Исследования по истории Юго-Восточной Европы в новое и новейшее время, Chișinău, 1983 ș. a.

¹⁸ Русско-румынские и советско-румынские отношения, Chișinău, 1969; В. Я. Гросул, Реформы в Дунайских княжествах и Россия (20-30-е гг. XIX в.), Moscova, 1966; Е. Е. Чертан, Русско-румынские отношения в 1859-1963 годах, Chișinău, 1968; В. Я. Гросул, Е. Е. Чертан, Россия и формирование Румынского независимого государства, Moscova, 1969.

¹⁹ Е. Е. Чертан, Великие державы и формирование Румынского независимого государства, Chișinău, 1980.

²⁰ С. А. Мадиевский, Политическая система Румынии. Последняя треть XIX - начало XX в. (Монархия, парламент, правительство), Moscova, 1980.

²¹ А. Новак, Первая русская буржуазно-демократическая революция и революционное движение в Румынии (1905-1907 гг.), Chișinău, 1966; В. П. Сторожук, Рабочее движение в Румынии и румыно-русские революционные связи (1893-1907), Chișinău, 1977; А. К. Мошану, Рабочее и социологическое движение в Румынии (1907-1914 гг.), Chișinău, 1974; *Idem*, Социалистическое движение в Румынии (середина 70-х - начало 90-х гг. XIX в.), Chișinău, 1977.

²² М. А. Мунтян, Очерк внешней политики Румынской Народной Республики. 1948-1955 гг., Chișinău, 1971; *Idem*, Борьба Советского Союза за прием в ООН Болгарии, Венгрии и Румынии, Chișinău, 1972; *Idem*, Дунайская проблема в международных отношениях (1945-1948), Chișinău, 1977; К. Л. Жигня, Подготовка и заключение мирных договоров с Болгарией, Венгрией и Румынией после Второй мировой войны (дипломатическая история), Chișinău, 1981 ș. a.

contribuția la elaborarea tratatelor de istorie a României, realizate în spiritul postulatelor oficiale, sub egida Institutului de Slavistică și Balcanistică al Academiei de Științe a Uniunii Sovietice²³.

În ultimele lucrări de până la 1989, deși tematica și orientarea rămân, în fond, aceleași, se diversifică, totuși, aspectele, se propun noi accente în corespundere cu obiectivele trasate, se caută noi argumente speculative prin lărgirea bazei documentare și selectarea faptelor convenabile. Un exemplu concludent în acest sens îl reprezintă volumul *Schițe de istorie politică a României (1859-1944)*, o lucrare de sinteză a istoriei politice a României în anii 1859-1944, editată la Chișinău în 1985²⁴.

Concluzionând, abordările istoricilor din RSS Moldovenească, apărute odată cu declanșarea așa-zisului „război istoriografic” dintre RSSM și RSR, au fost o urmare a reapariției pe agenda relațiilor dintre România și URSS a „problemei basarabene”. „Replica” URSS a inclus intensificarea activității politico-ideologice în RSS Moldovenească, susținută prin rescrierea istoriei „poporului moldovenesc” dintr-o perspectivă tendențioasă sau de-a dreptul falsificatoare, dar considerată drept un răspuns la acțiunile politice ale conducerii PCR și la publicațiile istorice „revizioniste” care apăreau în România.

Summary

Romania's independence war was the object of a generous attention, forming the substance of a rich historiography, which dispenses us from the usual treatment of the events. Nevertheless, there are certain aspects that require a new approach. While the Balkan space was historically the object of an intense dispute between the neighboring empires, which resulted in numerous armed confrontations, the writings about its history (with few exceptions) often bore the stamp of political confrontations, which distorted historical reality. In the present paper, we sketched a few general aspects regarding the manner in which political factors and the historiography of communist Romania approached and evaluated Tsarist Russia's role in securing the Romanian state's independence, as well as the Soviet official's reaction to it.

Keywords: *Russian-Romanian-Turkish war; Historiography; Romania; USSR; MSSR.*

---

²³ *История Румынии, 1848-1917*, Moscova, 1971; *История Румынии 1918-1970*. Moscova, 1971. (cu participarea istoricilor A. I. Babii, Ia. M. Kopanski, E. D. Levit; I. Ă. Levit, A. C. Moșanu, C. F. Popovici, E. E. Certan, Ia. S. Grosul și P. V. Sovietov).

²⁴ *Очерки политической истории Румынии (1859-1944)* АН МССР, Chișinău, 1985.

Alin Marian PÎRVU*

EVOLUȚII INTERNE ÎN STATELE BALCANICE ÎN PERIOADA PREMERGĂTOARE PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL (1913-1914)

După cel de-al Doilea Război Balcanic, Serbia, Grecia, Muntenegru și România aveau în față sarcina administrării și integrării unor noi teritorii în propriul edificiu național-statal. La polul opus se afla Imperiul Otoman (care se confrunța cu urmările alungării sale cvasitotale de pe continentul european) cu toate consecințele de ordin practic (geopolitic, militar, economic etc.) sau simbolic (mental, imagologic și identitar) decurgând de aici. O situație specială avea Bulgaria, care se confrunța atât cu efectele pierderii Dobrogei de Sud în favoarea României, cât și cu problema administrării teritoriilor macedonene și tracice dobândite.

I. ROMÂNIA

Campania militară atipică din vara anului 1913 pusese în contact masa de soldați țărani români cu realitățile socio-funciare mai egalitare din satele bulgărești, ceea ce influențase considerabil starea de spirit a populației la numai câțiva ani după sângeroasele evenimente din anul 1907. Pe acest fond, la 8 (21) septembrie 1913, în ziarul *Viitorul* (organul de presă al Partidului Național Liberal) a apărut (cu acordul regelui Carol I) scrisoarea-program, semnată chiar de Ion I.C. Brătianu. Documentul programatic menționat includea două obiective majore: exproprierea parțială a moșiilor mai mari de 1.000 de hectare și vânza-

---

* **Pîrvu Alin Marian**, doctor în istorie, Depozitul Central de Arhivă, Pitești.

rea lor către țărani și, respectiv, înlocuirea celor trei colegii (prevăzute de legea electorală din 1884) cu un colegiu electoral unic, incluzând toți bărbații majori știutori de carte¹. Programul publicat în septembrie a generat anumite frământări interne în cadrul principalului partid de opoziție, însă a fost finalmente asumat în urma Congresului de la 7 (20) octombrie 1913². Unii mari proprietari din cadrul PNL se lăsaseră cu greu convingși de oportunitatea unor asemenea reforme (ex. Toma Stelian), iar alții (ex. Basarab Brâncoveanu) au preferat să părăsească rândurile partidului³.

Acordul suveranului pentru inițierea reformelor (agrară și electorală) era unul condiționat de „moderațiune”, constând pe de o parte în temperarea tendințelor aripii de stânga a PNL și pe de altă parte în realizarea unei înțelegeri cu Partidul Conservator (aflat încă la guvernare) în vederea modificării Constituției⁴.

La 14 (27) noiembrie 1913, Comitetul Executiv al Partidului Conservator l-a ales în funcția de președinte al formațiunii pe Titu Maiorescu, în săptămânile următoare fiind adoptate un nou program și un nou statut⁵. În aceeași zi, Partidul Conservator Democrat (condus de Take Ionescu) a emis o scrisoare către președinții de comitete din țară, sugerând o serie de modificări constituționale și sociale, precum lărgirea corpului electoral, creșterea rolului Senatului, reprezentarea proporțională a partidelor politice în Parlament și modificarea raporturilor între mica și marea proprietate funciară⁶. Practic, conservator-democrații doreau reducerea numărului de colegii electorale de la trei la două și, neîndrăznind să se opună deschis reformei agrare, veneau cu condiția plății imediate a răscumpărării drepturilor de proprietate de către țărani, iar o asemenea condiție era, în circumstanțele de atunci, imposibil de îndeplinit⁷.

La finele anului 1913, guvernul de coaliție Titu Maiorescu - Take Ionescu și-a prezentat demisia. La originea acestui act politic stăteau următoarele elemente: succesele politico-diplomatice (și militare) din anul 1913; provocarea inițiată de PNL; avansarea publică a propunerilor de reformă agrară și electorală; divizarea profundă a conducerii și a membrilor Partidului Conservator atât în problemele

---

¹ D.C. Giurescu (coord.), *Istoria României în date*, ediția a III-a revăzută și adăugită, Editura Enciclopedică, București, 2010, p. 322.

² P. Otu, *România în Primul Război Mondial. Criza balcanică (1912-1914)*, Litera, București, 2017, pp. 124-125.

³ I. Mamina, I. Bulei, *Guverne și guvernanți (1866-1916)*, Silex, București, 1994, p. 146.

⁴ *Ibidem*.

⁵ D.C. Giurescu (coord.), *Istoria României în date....*, p. 322.

⁶ *Ibidem*.

⁷ P. Otu, *op. cit.*, p. 126.

de politică internă, cât și în cele de politică externă, precum și scurgerea a trei ani destul de denși de activitate guvernamentală⁸.

La guvernare a fost adus, conform principiului „rotativei”, PNL care, în spiritul tradițiilor electorale din România antebelică (și interbelică), a câștigat alegerile parlamentare ulterioare formării guvernului, desfășurate între 2 (15) și 12 (25) februarie 1914. De asemenea, partidul de guvernământ a câștigat și alegerile pentru Adunarea Constituantă, convocată după dizolvarea parlamentului conform procedurii prevăzute de articolul 128 al Constituției din 1866, desfășurate între 18 (31) mai și 26 mai (8 iunie) 1914⁹. Deși la scrutinul din februarie Partidul Conservator obținuse doar 18 mandate, Alexandru Marghiloman nota: „Am luat mai multe voturi decât ne oferiseră liberalii”¹⁰. Scorul conservatorilor aflați acum în opoziție avea să se amelioreze, la alegerile pentru Adunarea Constituantă fiind obținute 42 de mandate¹¹. După alegerile din februarie, Titu Maiorescu și-a prezentat demisia de la conducerea Partidului Conservator (28 februarie (13 martie) 1914), locul său fiind luat după trei luni – 5 (18) iunie 1914 – de Alexandru Marghiloman¹².

În partea stângă a eșichierului politic, un eveniment notabil a fost reprezentat de Congresul III al Partidului Social-Democrat din România (desfășurat la București între 19 și 21 aprilie 1914), la finalul căruia a fost adoptat un nou statut¹³.

După ce alegerile din mai 1914 dăduseră o largă majoritate favorabilă ambelor reforme (agrară și electorală)¹⁴, Adunarea Constituantă aleasă și-a început dezbaterea la 5 (18) iunie, iar zece zile mai târziu a desemnat o comisie *ad-hoc* pentru studierea celor două reforme¹⁵. Data de 15 (28) iunie 1914 avea să rămână însă în istorie în primul rând pentru atentatul de la Sarajevo, reprezentând pretextul declanșator al Primului Război Mondial, a cărui izbucnire avea să ducă la întreruperea cursului legislativ-reformator românesc până în primăvara anului 1917.

În urma celui de-al Doilea Război Balcanic și a Păcii de la București, statul român dobândise Dobrogea de Sud, iar administrarea acestui teritoriu (pentru a

⁸ K. Hitchins, *România (1866-1947)*, ediția a III, Humanitas, București, 2004, p. 144

⁹ P. Otu, *op. cit.*, p. 128.

¹⁰ Al. Marghiloman, *Note politice*, vol. I: *România și războaiele balcanice (1912-1913). România și Primul Război Mondial (1914-1919). Neutralitatea (1914-1916)*, ediție și introducere de S. Neagoe, Scripta, București, 1993, p. 149 (însemnare din 17 februarie 1914).

¹¹ P. Otu, *op. cit.*, p. 128.

¹² D.C. Giurescu (coord.), *Istoria României în date...*, pp. 324-325.

¹³ N. Bocșan, V. Leu (coord.), *Cronologia Europei Centrale (1848-1989)*, Polirom, Iași, 2001, p. 137.

¹⁴ K. Hitchins, *op. cit.*, p. 144.

¹⁵ D.C. Giurescu (coord.), *Istoria României în date...*, p. 324.

nu mai aminti de integrarea sa în edificiul național-statal românesc) prezenta o triplă dificultate: etno-demografică (componenta etnică a populației de aici), economico-socială (ponderea etnicilor bulgari în toate domeniile vieții economice și sociale) și juridică (problema moștenirii otomane și bulgare în materie de regim al proprietății funciare).

Dincolo de unele inadvertențe între diferitele date statistice privind populația din Dobrogea de Sud în perioada imediat premergătoare alipirii la România este cert faptul că etnicii români aveau o pondere foarte mică în regiune (sub 3%, iar în jud. Caliacra sub 1%). Musulmanii turcofoni (turci, tătari, țigani islamizați etc.) formau circa jumătate din totalul populației, tendința demografică fiind una descrescătoare, pe când bulgarii reprezentau deja peste 40% din totalul populației, cu tendință de creștere¹⁶.

Și mai substanțială decât ponderea etno-demografică, în cazul bulgarilor sud-dobrojeni, era cea social-economică. Potrivit unor date statistice sau aprecieri de ordin mai general, în momentul pierderii acestei regiuni de către Bulgaria, etnicii bulgari de aici controlau deja circa $\frac{3}{4}$ din suprafața arabilă totală și monopolizaseră ramurile economice mai elevate, precum comerțul, finanțele, transporturile sau incipienta industrie¹⁷.

Inspirându-se din experiența de succes a integrării *Dobrogei Vechi* în edificiul național-statal românesc, Consiliul de Miniștri adoptase deja (la 7 (20) octombrie 1913) două hotărâri privind construirea unei linii feroviare de la Dobrici (Bazargic) la Cobadin și, respectiv, organizarea administrativă a teritoriului sud-dobrogean după modelul nord-dobrogean: două județe – Durostor (având reședința la Silistra) și Caliacra (având reședința la Bazargic, fost Dobrić, în perioada stăpânirii bulgare)¹⁸.

Deși conservator, guvernul condus de Titu Maiorescu nu a încercat în ultimele sale luni de funcționare (septembrie-decembrie 1913) să speculeze ambiguitățile legislației funciare bulgare post-otomane, ci a adoptat o conduită pragmatică, încercând să profite de tendințele unor etnici bulgari de a părăsi Dobrogea de Sud. Astfel, a fost introdus dreptul de preemțiune al statului pentru vânzările de terenuri; a fost creat un fond financiar *ad-hoc* și a fost înființată o comisie specială sub conducerea lui Lupu Costache, președintele Senatului. În decurs de doar patru luni (până la finele lui 1913), comisia în cauză a primit oferte (implicând circa 50.000 de hectare de terenuri agricole și forestiere) de la potențiali emigranți

¹⁶ G. Ungureanu, *Problema Cadrilaterului în contextul relațiilor româno-bulgare (1919-1940)*, Istros, Brăila, 2009, pp. 54, 76-77.

¹⁷ *Ibidem*, p. 43.

¹⁸ *Ibidem*, pp. 55-56.

sud-dobrogeni. Pe această bază, în luna decembrie 1913, ministrul agriculturii și domeniilor, Constantin C. Arion, a înaintat un proiect de lege privind colonizarea Cadrilaterului¹⁹.

Sub guvernarea liberală, la finele lunii martie 1914 a fost adoptată *Legea de organizare a Dobrogei Noi*. În domeniul funciar, noul așezământ legislativ revitalizează (prin articolele 117 și 118) distincția de sorginte medievală-otomană dintre proprietatea particulară deplină (*mülk*) și proprietatea de tip embaticar, considerată doar în folosința ereditară și condiționată a familiilor cultivate (*miriè*). Cultivatorii de terenuri arabile considerate *miriè* trebuiau, pentru a obține dreptul de proprietate deplină asupra terenurilor respective, fie să cedeze statului român o treime din suprafața acestora, fie să plătească aceluiași stat o taxă de răscumpărare, eșalonată pe 15 ani. Prin articolele 120-123 era menținut sau instituit dreptul de preemțiune a statului în cadrul unor tranzacții funciare, iar prin articolul 124 erau declarate proprietatea statului român nu doar terenurile care aparținuseră înainte de 1913 statului bulgar, ci și pădurile și pășunile comunale, terenurile aparținând școlilor și bisericilor, Băncii Naționale și Băncii Agricole a Bulgariei, minele și izvoarele de apă minerală, precum și acele terenuri pentru care nu existau documente scrise sau mărturii ce să ateste drepturi certe de proprietate²⁰.

Un act simbolic pe linia încercărilor inițiale de integrare a teritoriului sud-dobrogean în cadrul statului român a fost reprezentat de vizita întreprinsă aici, în luna aprilie 1914, în preajma sărbătorilor pascale, de către familia regală a României, inclusiv viitoarea regină Maria²¹.

Întâmplător sau nu, acțiunile legislative și simbolice românești, cu intenții integratoare, au fost urmate în primăvara anului 1914 de amplificarea activităților subversive bulgare în Dobrogea de Sud. La 10 (23) aprilie 1914, Societatea *Dobrogea* și Asociația *Frăția Dobrogeană*, fondate în septembrie 1913, respectiv în februarie 1914, și-au unit forțele, fuzionând²². Pe baza mai multor documente din fondul arhivistic *Direcția Generală a Poliției*, gestionat de către Arhivele Naționale Istorice Centrale din București, cercetătorul italian Alberto Basciani apreciază că structurile de informații românești erau la curent cu acțiunile iredentei bulgare

---

¹⁹ G. Ungureanu, *The Regime of Land Property in Southern Dobrudja (1913-1924): A Decade of Maximum Instability*, în *Transilvanyan Review*, vol. XXIII, Supliment no. 1, 2014, Romanian Academy, Center for Transilvanian Studies, Cluj-Napoca, pp. 293-294.

²⁰ *Ibidem*, p. 294

²¹ C. Tudor, *Administrația românească în Cadrilater (1914-1940)*, Agora, Călărași, 2005, pp. 96-98.

²² P. Florea, G. Ungureanu, *Coordonate ale relațiilor româno-bulgare în prima jumătate a anului 1914*, în J. Rotaru, Vl. Constantin (coord.), *Retrăiri istorice în veacul XXI*, vol. XIII, Editura Rocart, București, 2019, pp. 498-499.

din Dobrogea, constând inclusiv în atragerea de membri influenți și în tentative de a procura armament și muniție²³.

În privința stării de spirit a populației sud-dobrogene în primăvara anului 1914 putem cita două note informative din luna aprilie. În cuprinsul primei note se arăta: „tinerii din Cadrilater, care, deși nu aveau vârsta legală, totuși au fost chemați sub drapel și au luat parte la războaiele bulgarilor cu turcii și sârbii, unii făcând serviciul de un an, iar alții mai puțin, au obținut acte de la bulgari, cu care caută să scape de serviciul militar impus în România²⁴. În cea de-a doua notă, era consemnat faptul că plecarea temporară a Regimentului 35 Infanterie din Garnizoana Bazargic și rechiziționarea a 700 de căruțe pentru transportul munițiilor creaseră panică printre locuitorii turci, întrucât bulgarii răspândiseră zvonuri că armata și administrația românească aveau să părăsească Dobrogea de Sud²⁵.

II. IMPERIUL OTOMAN

La capătul unui an de confruntări militare balcanice (din octombrie 1912 până în septembrie 1913) Imperiul Otoman ieșea slăbit și lipsit de o importantă parte a resurselor sale umane și financiare, câștigând însă în privința gradului de omogenitate etnică și religioasă prin creșterea ponderii turcilor și arabilor în ansamblul populației rămase între granițele sale. Un alt efect al modului în care se încheiaseră ostilitățile în Balcani a constat în dispariția opoziției liberale la politica *Junilor Turci*²⁶. Un impact deloc neglijabil l-a avut apariția statului albanez independent, pentru că, prin separarea albanezilor de masele musulmane turce și arabe, fusese distrusă iremediabil unitatea *millet*-ului islamic, iar varianta panislamismului devenise utopică. În consecință, mai rămânea alternativa occidentalizării globale și profunde a societății otomane pe baza naționalismului etnicist turc, fără contribuția altor musulmani²⁷.

Asasinarea lui Mahmûd Şefket Paşa (în iunie 1913) pe fondul surescitării produse de semnarea Tratatului de la Londra, lăsase liberă calea pentru acapararea întregii puteri politice de către Comitetul pentru Uniune și Progres (CUP), prin

---

²³ A. Basciani, *Un conflitto balcanico. La contesa fra Bulgaria e Romania in Dobrugia del Sud (1918-1940)*, Editione Perriferia, Cosenza, 2001, pp. 24-25.

²⁴ Arhivele Militare Naționale Române- Depozitul Central de Arhivă Pitești (în continuare AMNR-DCAP), F. M.St.M. – Secția 3 Operații, dos. nr. crt. 127/1914, f. 14 (document din 15 aprilie 1914).

²⁵ *Ibidem*, f. 23 (document din 22 aprilie 1914).

²⁶ P. Dumont, Fr. Georgeon, *Moartea unui imperiu (1908-1923)*, în R. Mantran (coord.), *Istoria Imperiului Otoman*, Editura All, București, 2001, pp. 516-517.

²⁷ St. K. Pavlowitch, *Istoria Balcanilor (1804-1945)*, Polirom, Iași, 2002, p. 193

triumviratul alcătuit din Enver Paşa, Çemâl Paşa și Talaat-*bey*²⁸. Recucerirea Adrianopolului (Edirne, în turcește) (în septembrie 1913) a făcut din Enver Paşa eroul zilei, acesta câștigându-și la nivelul maselor porecla de „Napoleonik”. În consecință, Enver și-a asumat conducerea directă a armatei ca ministru de război, imprimând o tot mai sensibilă orientare progermană, spre nemulțumirea mai multor ofițeri, printre care și viitorul fondator al Turciei moderne Mustafa Kemal *Atatürk*²⁹.

În urma celui de-al cincilea congres al CUP, desfășurat la Istanbul în septembrie 1913, Comitetul capătă o structură complexă, strict ierarhizată, extinzându-și rețeaua de filiale până la nivelul localităților rurale mai importante, în condițiile în care după asasinarea lui Mahmûd Şefket Paşa fuseseră interzise toate forțele de opoziție³⁰.

Din punct de vedere ideologic, pan-otomanismul și pan-islamismul au fost abandonate definitiv în favoarea (pan)-turcismului, care începea să-și dezvolte și o latură economică. Imperativul cristalizării unei burghezii naționale turcești a devenit o preocupare majoră a guvernanților, care au început să emită legi de încurajare a activităților comerciale și industriale, inclusiv prin oferirea priorității a unor contracte cu statul³¹.

În iarna 1913-1914 au avut loc alegeri parlamentare pe întreg teritoriul rămas otoman, iar în primăvara anului 1914 s-a întrunit cel de-al treilea Parlament din istoria Imperiului. Noul for a fost caracterizat de către ambasadorul britanic în capitala otomană cu următoarele cuvinte: „O mașinărie complet obedientă a unui despotism mai mult sau mai puțin inteligent”³².

De-a lungul celor nouă luni care despart recâștigarea Adrianopolului de izbucnirea Primului Război Mondial, guvernul otoman a luat o serie întreagă de măsuri modernizatoare, începând cu reorganizarea administrației locale și provinciale, pornind de la nivelul Istanbulului, unde au fost înființate o brigadă de pompieri și un serviciu de transport public. Alte măsuri au vizat modernizarea jandarmeriei, reformarea sistemului judiciar, extinderea educației publice la toate nivelurile și acordarea dreptului la studii superioare pentru femei³³.

Raporturile între guvern și sultan au rămas destul de reci, Palatul fiind considerat un centru al opoziției antiguvernamentale. În consecință, membrilor fami-

²⁸ Lord Kinross, *Istoria Imperiului Otoman; Mărirea și decăderea Imperiului Turc*, Orizonturi, București, 2019, p. 501.

²⁹ J. Benoist-Méchin, *Le loup et le leopard, Mustapha Kémal, ou, la mort d'un empire*, Albin Michel, 1954, pp. 140-143.

³⁰ P. Dumont, Fr. Georgeon, *op. cit.*, pp. 520-521.

³¹ *Ibidem*.

³² L. Kinross, *op. cit.*, p. 503.

³³ *Ibidem*.

lei imperiale le-a fost interzisă activitatea politică și le-a fost limitată libertatea de circulație, Curtea fiind plasată, practic, sub control guvernamental³⁴.

Consolidarea naționalismului etnicist turc nu a exclus total unele concesiile făcute arabilor din Imperiu. Astfel, în mod aparent paradoxal, turcizarea a mers în paralel cu dezvoltarea învățământului în limba arabă, continuând să fie invocată unitatea islamică. Încă din primăvara lui 1913, comunităților locale le fusese acordată o anumită autonomie administrativă și bugetară, iar după asasinarea lui Mahmûd Şefket Paşa, la conducerea guvernului fusese numit un arab, în persoana lui Saîd Halim Paşa³⁵.

Situația economică foarte dificilă a Imperiului a determinat încheierea unor acorduri dezavantajoase cu Italia, Marea Britanie, Franța, Rusia și Germania, toate căile ferate și alte concesiuni (porturi, lucrări publice, servicii municipale etc.) fiind oferite firmelor străine la prețuri derizorii³⁶.

În luna ianuarie 1914, tânărul Enver Paşa a preluat temporar portofoliul militar, înlocuindu-l pe Izzet Paşa (viitorul İnönü) care, deși recunoștea necesitatea reorganizării corpului ofițeresc, refuza să îndeplinească acest imperativ motivând că: „toți cei care ar trebui epurați sunt vechi prieteni de-ai lui”. În noua sa calitate oficială, Enver Paşa a trimis la pensie numeroși ofițeri care depășiseră vârsta de 55 de ani ori se făcuseră vinovați de înfrângeri în Macedonia. Numirea lui Enver în funcție se făcuse fără avizul prealabil din partea sultanului, care a aflat din ziare despre acest act³⁷. Eforturile de reorganizare a armatei otomane au fost remarcate și de ziarul sârbesc *Piemont* care, în numărul din 9 iunie 1914, insera articolul intitulat *În fața unui război. Armata turcă*. Potrivit redacției, conducerea militară otomană trăsesese o serie de învățăminte din desfășurarea războaielor balcanice, începând cu necesitatea dezvoltării flotei, pentru apărarea litoralului anatolian în fața marinei militare elene. Noua organizare a trupelor otomane includea 13 corturi de armată și două divizii independente, nefiind omise nici reformele lui Enver Paşa³⁸.

III. BULGARIA

Înfrângerea din vara anului 1913, considerată prima catastrofă națională, a avut urmări parțial contradictorii la nivelul opiniei publice bulgare. Pe de o parte, s-au manifestat și amplificat sentimentele, atitudinile și declarațiile revanșarde, inclu-

³⁴ L. Kinross, *op. cit.*, p. 502.

³⁵ P. Dumont, Fr. Georgeon, *op. cit.*, pp. 518-519.

³⁶ *Ibidem*, p. 518.

³⁷ L. Kinross, *op. cit.*, pp. 503-504.

³⁸ AMNR-DCAP, F. M. St. M. – *Secția 3 Operații*, dos. nr. crt. 191/1914, ff. 52-53.

siv la adresa României, pe seama căreia însuși regele Ferdinand I de Saxa-Coburg Gotha puna înfrângerea din 1913, deși intervenția României fusese relativ tardivă și nici pe departe neașteptată. În virulenta campanie antiromânească s-a angajat și regina Eleonora (fostă prințesă de Reuss, a doua soție a lui Ferdinand I), care declara public: „Dacă am avea un nou și adevărat război cu România, aș fi în stare să mă înham eu însămi la un tun”³⁹. Pe de altă parte, marea masă de țărani s-a reorientat spre acele partide care se opuseseră războiului⁴⁰, începând cu agrarienii, al căror fief electoral fusese Dobrogea de Sud, până la pierderea ei de către Bulgaria⁴¹.

Schimbările teritoriale prevăzute prin Tratatul de la București din 28 iulie (10 august) 1913 erau dezavantajoase pentru statul bulgar. Regiunea cedată României reprezentase zona de aprovizionare a orașului-port Varna și era considerată „grâнарul Bulgariei”, în timp ce teritoriul obținut era înapoiat și slab populat, dezvoltarea sa necesitând alocarea unor fonduri considerabile⁴². Această situație nu avea cum să rămână fără urmări la nivelul discursului politico-electoral. Astfel, liberalii rusofobi aflați la guvernare îi acuzau pe foștii guvernanți rusofili (Alexandăr Malinov, dar mai ales pe Ivan Ev. Gešov și Stojan Danev) pentru catastrofa din vară și denunțau atitudinea agrarienilor, considerată defetistă. La rândul lor, agrarienii acuzau în bloc vechile partide și îndeosebi pe rege⁴³. Tânărul și impetuosul lider agrarian Alexandăr Stamboliiski nu ezita să declare, pe parcursul campaniei electorale din toamna anului 1913: „Dintre toți cei responsabili pentru catastrofă, Ferdinand este cel mai vinovat! El ar merita spânzurat cu capul în jos de statuia Țarului Eliberator (Alexandru al II-lea al Rusiei - n.n.)!”⁴⁴.

Alegerile parlamentare din 24 noiembrie (6 decembrie) 1913 s-au desfășurat pe baza sistemului proporțional de reprezentare, ceea ce a permis forțelor de opoziție să obțină, însumat, mai multe mandate decât blocul guvernamental⁴⁵. Mai concret, coaliția guvernamentală formată din forțele liberale rusofobe a obținut circa 208.000 de sufragii (38,2% din total), adjudecându-și 95 de mandate parlamentare. Pe locul al doilea, cu 114.000 de voturi, reprezentând 21%, s-au

³⁹ G. Gauthier, *Acvile și lei. O istorie a monarhiilor balcanice (1817-1974)*, Humanitas, București, 2004, pp. 243-244.

⁴⁰ St. K. Pavlowitch, *op. cit.*, p. 176.

⁴¹ J. D. Bell, *Peasants in Power. Alexander Stamboliiski and the Bulgarian Agrarian National Union, 1899-1923*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1977, pp. 109-110.

⁴² St. K. Pavlowitch, *op. cit.*, p. 176.

⁴³ J. D. Bell, *op. cit.*, p. 109.

⁴⁴ R. J. Crampton, *Aleksandăr Stamboliiski. Bulgaria*, Haus Histories, London, 2009, p. 53.

⁴⁵ St. K. Pavlowitch, *op. cit.* p. 176.

clasat agrarienii, obținând 48 de mandate. Cele două partide socialiste au obținut fiecare câte circa 55.000 de sufragii sau 10%, *tesniacilor* revenindu-le, totuși, cu un mandat mai mult decât social-democraților (18 la 17). Alte partide care au obținut mandate au fost: democrații lui Al. Malinov (8% din sufragii, 15 mandate), liberalii populari ai lui Gešov și radical-democrații (câte 4,5% din sufragii, respectiv câte 5 mandate), respectiv liberalii progresiști ai lui Stojan Danev (2,2% din sufragii, un mandat)⁴⁶.

Întrucât coaliția guvernamentală nu obținuse decât o majoritate relativă, iar opoziția era puternic divizată, Parlamentul ales în 1913 a fost dizolvat, fiind organizat un nou scrutin, la 23 februarie (7 martie) 1914. De data aceasta, locuitorilor din teritoriile recent dobândite (Macedonia Pirineană și Tracia de Vest) le-a fost permis să participe, deși zonele respective nu erau încă pe deplin integrate Bulgariei din punct de vedere constituțional. Acestor regiuni le-au fost alocate 41 de mandate parlamentare, reprezentând practic un bonus pentru coaliția guvernamentală, întrucât opoziția nu a putut să-și desfășoare campania electorală în zonă, iar localnicii musulmani erau supuși presiunilor de tot felul⁴⁷. Deși coaliția guvernamentală a obținut în cele din urmă doar 343.000 de voturi (46%), s-a reușit constituirea unei majorități parlamentare funcționale (128 de mandate, din totalul de 245). Principalul partid de opoziție, Uniunea Agrară, a reușit, totuși, să obțină un rezultat mai bun decât în urmă cu trei luni, constând în circa 150.000 de voturi, reprezentând circa un sfert din sufragii, care au adus trei mandate parlamentare în plus, comparativ cu scrutinul anterior⁴⁸.

Un buletin militar informativ românesc din 23 martie (5 aprilie) 1914 includea, printre altele, o știre despre înființarea Diviziei 10 Infanterie, cu garnizoana la Dedeagaci (în Tracia de Vest, la Marea Egee), ca parte a unui program mai vast având ca țintă atingerea numărului de 16 divizii de infanterie până în anul 1915. De asemenea, erau semnalate creșterea bugetului militar bulgar de la 40 de milioane la 55 de milioane de lei, cu perspectiva de a se ajunge la 70 de milioane, eforturile de reorganizare a armatei, dar și cristalizarea unei Ligi Militare, cu scopuri încă neclare, dar, probabil, antimonarhice, precum și faptul că, din punct de vedere al stării de spirit, „curentul anti-românesc este foarte puternic în Bulgaria”⁴⁹.

---

⁴⁶ J. D. Bell, *op. cit.*, p. 110.

⁴⁷ St. K. Pavlowitch. *op. cit.* p. 176.

⁴⁸ J. D. Bell, *op. cit.*, p. 112.

⁴⁹ AMNR-DCAP, F. M. St. M. – Secția 3 Operații, dos. nr. crt. 197/1914, ff. 10-11.

IV. GRECIA

După războaiele balcanice, viața politică elenă era dominată de suspiciunea reciprocă dintre regele Constantinos I (care se visa Konstantinos al XII-lea, restaurator al stăpânirii grecești și creștin-ortodoxe la Constantinopol) și „marele cretan” Eleutherios Venizelos. „Existau așadar, în epocă, la Atena, doi bărbați aflați pe culmile puterii care se urau și se iscodeau fără cruțare, gata să sară unul asupra celuilalt și să se sfâșie”, scrie istoricul Guy Gauthier⁵⁰.

O problemă importantă pentru statul grec era cea a compoziției etnice a populației din teritoriile obținute în urma războaielor balcanice. Conform unor surse oficiale elene, etnicii greci reprezentau, per ansamblu, 43% din populația acestor regiuni, față de 39% musulmani (în majoritate turci), 10% slavi și 8% evrei⁵¹. După aprecierile balcanologului Stevan K. Pavlowitch, este foarte posibil ca ponderea reală a etnicilor greci în regiunile respective să nu fi depășit 25%, întrucât cifrele oficiale erau bazate pe statistici confesionale, în virtutea cărora erau considerați greci toți creștinii ortodocși supuși Patriarhiei Elene de la Constantinopol, inclusiv numeroși macedo-slavi și macedo-români⁵².

La 10 (23) februarie 1914, ministrul român la Atena, Nicolae N. Filodor, expedia în țară o notă a Legației conținând o serie de date comunicate de Consulatul General din Salonic în privința unor măsuri aplicate de guvernul grec în noile teritorii. Astfel, durata serviciului militar fusese stabilită la doi ani (inclusiv patru luni de concediu), fiind recrutați toți tinerii de la 21-22 de ani împliniți (vârsta era stabilită conform *nafuz*-urilor otomane, care conțineau multe erori), cu excepția musulmanilor și, în mod provizoriu, a evreilor, dar nu și a acelor tineri care efectuaseră deja serviciul militar sub stăpânirea otomană⁵³. În privința desfășurării efective a operațiunilor de recrutare în zona Salonicului erau comunicate următoarele informații:

- aceste acțiuni se desfășuraseră în primele șase zile ale lunii februarie (când fuseseră recrutați circa 5.000 de oameni) fiind primite cu entuziasm de către tinerii de etnie greacă de la sate, însă tineretul urban căuta să le evite prin tot soiul de metode;
- „din lipsă de obișnuință și fiind prima recrutare, aromânii, ca și bulgarii (probabil autorul documentului se referă la macedo-slavi în general - n.n.) nu vor să se prezinte și mulți au părăsit Grecia”⁵⁴.

⁵⁰ G. Gauthier, *op. cit.*, p. 117.

⁵¹ St. K. Pavlowitch. *op. cit.*, p. 181.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ AMNR-DCAP, F. M. St. M. – Secția 3 Operații, dos. nr. crt. 39/1912, f. 28.

⁵⁴ *Ibidem*.

Tot în luna februarie 1914, consulul României de la Ioanina, Dimitrie A. Mincu, înainta un raport privind structura și localizarea principalelor unități militare terestre de care dispunea atunci Grecia⁵⁵. Astfel, armata elenă cuprindea 42 de regimente de infanterie, *evzoni* și cretani, numerotate de la 1 la 42, formate din batalioane alcătuite din câte trei companii plus o secție de mitraliere, și grupate în cadrul a 14 divizii, care urmau, la rândul lor, să fie încadrate în cinci corpuri de armată. De asemenea, cele trei regimente de cretani și cele 5 regimente de *evzoni* urmau să primească denumiri specifice⁵⁶.

Corpul I Armată, având reședința la Atena, urma să includă diviziile 1, 2 și 13, cu garnizoanele în Larissa, Atena și, respectiv, Chalki. Corpul II Armată urma să-și aibă reședința la Patras, fiind alcătuit din diviziile 3, 4 și 14. În teritoriile recent obținute urmau să fie cantonate Corpul III Armată, cu diviziile 10 (Veria, comună aromână), 11 (Salonic) și 12, și, respectiv, Corpul IV Armată, cu diviziile V (Dramos), VI (Serres) și VII (Kavalla), iar în zona Ioanina, Corpul V Armată, având în subordine doar două divizii: 8 și 9. La nivelul fiecărei divizii de infanterie trebuia să funcționeze câte o secțiune de artilerie, iar la nivelul fiecărui corp de armată, câte un regiment⁵⁷.

În afara celor cinci corpuri de armată, fuseseră preconizate înființarea unei mari unități de cavalerie, *recte* o divizie independentă (inițial, se avusese în vedere doar o unitate de valoarea unei brigăzi), compusă din patru regimente și cantonată în zona Salonicului, metropola Macedoniei Egeene, respectiv constituirea unui regiment distinct de artilerie-cetate⁵⁸.

V. SERBIA

Ca efect al modificărilor politico-teritoriale consfințite prin Tratatul de la București, populația Regatului Serbiei crescuse cu circa jumătate, de la 2,9 la 4,4 milioane de locuitori, iar viziunea sârbilor asupra propriului trecut recent devenise una mai optimistă: evoluția național-statală apărea ca una în general ascendentă, iar episodul înfrângerii diplomatice umilitoare din timpul crizei bosniace (septembrie 1908 - martie 1909) părea acum, imediat după războaiele balcanice, o sincopă efemeră⁵⁹.

⁵⁵ AMNR-DCAP, F. M. St. M. – Secția 3 Operații, dos. nr. crt. 39/1912, ff. 3-8.

⁵⁶ *Ibidem*, ff. 3-4.

⁵⁷ *Ibidem*, f. 5.

⁵⁸ *Ibidem*, f. 7.

⁵⁹ B. Jelavich, *Istoria Balcanilor. Secolul XX (1887-1982)*, Institutul European, Iași, 2000, 432 p. (ediție originală 1983), p. 106.

Serbia începea anul 1914 cu o datorie externă de 903 milioane de franci aur, iar rețeaua feroviară însuma 1.567 de kilometri⁶⁰. Poșta și telegraful funcționau, după aprecierea lui Alphonse Muzet emisă în luna noiembrie 1913, după o călătorie la fața locului, cu multe deficiențe⁶¹. Probabil și pentru a depăși acest dezavantaj, în luna ianuarie 1914 a fost contractat un împrumut de 250 de milioane de franci aur, din partea Republicii Franceze⁶².

Pe plan politic, principalul oponent al guvernului radical condus de Nikola Pašić nu era reprezentat de opoziția parlamentară, cum ar fi fost firesc într-o monarhie constituțională, ci de unele cercuri militare, care îi acuzau pe guvernanți și pe oamenii politici în general de inerție, duplicitate, corupție și lașitate. Un consistent obiect de dispută între guvernanți și militari era jurisdicția asupra teritoriilor recent obținute (Kosovo, zona Novi Pazar, Macedonia Vardariană), pe care conducerea armatei voia să o păstreze, iar în primăvara (și vara) lui 1914 a ieșit tot mai mult la suprafață incapacitatea guvernului de a-i controla pe militari⁶³.

Agravarea continuă a conflictului dintre guvernul de la Belgrad și organizațiile iredentiste clandestine a fost remarcată și de către ministrul Austro-Ungariei în Serbia care, în cuprinsul unui raport redactat la 8 mai 1914, evoca inclusiv posibilitatea unor ciocniri violente și chiar a unei lovituri de stat, cu consecințe incalculabile⁶⁴.

Tensiunile dintre liderii politici și conducătorii militari sârbi nu au rămas neobservate nici de reprezentanții statului român. Pe la jumătatea lunii iunie 1914, noul atașat militar al României la Belgrad, maiorul Toma Dumitrescu, a transmis un raport pe această temă⁶⁵. În cuprinsul raportului, maiorul T. Dumitrescu trecea în revistă mai multe aspecte ale problemei amintite. Un prim aspect era legat de nemulțumirea ofițerilor sârbi față de modul de desfășurare a unor solemnități, exemplificându-se cu un eveniment din garnizoana Skopje (Macedonia Vardariană), când, conform legislației, comandantul garnizoanei, generalul Damjan Popović, fusese pus în situația să ia loc în urma prefectului, un tânăr cu gradul de locotenent în rezervă⁶⁶. Un susținător al ofițerilor din noile teritorii sârbești era

⁶⁰ N. Bocșan, V. Leu (coord.), *Cronologia Europei Centrale...*, p. 137.

⁶¹ A. Muzet, *Aux Pays Balkaniques après les Guerres de 1912-1913. Monténégro, Serbie, Bulgarie*, Pierre Roger et Compagnie Editeurs, Paris, 1914, p. 97.

⁶² L. S. Stavrianos, *The Balkans since 1453*, Holt, Rinehart & Winston Publishing House, New York, 1963, p. 542.

⁶³ B. Jelavich, *op. cit.*, p. 107.

⁶⁴ L. S. Stavrianos, *op. cit.*, pp. 550-551.

⁶⁵ AMNR-DCAP, F. M. St. M. – Secția 3 Operații, dos. nr. crt. 191/1914, ff. 27-30 (raportul nr. 8 din 14 iunie 1914).

⁶⁶ *Ibidem*, f. 29v.

generalul Radomir Putnik⁶⁷. Opoziția parlamentară încercase să profite de conjunctura favorabilă, dar succesul său fusese unul efemer, din cauza divergențelor interne: după căderea la vot a guvernului Pašić, lipsa de unitate a opoziției a determinat investirea unui nou guvern Pašić, având exact aceeași componență cu precedentul⁶⁸. Legăturile între ofițerii sârbi și organizațiile iredentiste erau subestimate și minimalizate de către maiorul T. Dumitrescu, pe baza aprecierii că progresele militare obținute după 1908 și mai ales succesele din războaiele balcanice crescuseră prestigiul ofițerilor⁶⁹.

Un eveniment politic notabil a fost și hotărârea regelui Petru I, anunțată la 11 (24) iunie 1914, de a renunța la prerogativele de monarh și de a se retrage la Vranjanska Banja, în inima așa-numitei *Serbii Vechi*, aproape de izvoarele Moravei. Confruntat cu opoziția anturajului și a oamenilor politici, suveranul nu a abdicat *de jure* și a fost adoptată soluția desemnării prințului Aleksandar în calitatea insoțită de regent al tatălui său⁷⁰.

Administrarea noilor teritorii nu era doar un obiect de dispută între politicieni și ofițeri, ci și o sarcină dificilă, date fiind în primul rând realitățile etnice din regiunile respective, net defavorabile sârbilor, dublate parțial, mai ales în Kosovo, de chestiunile religioase și conjugate cu starea de profundă înapoiere economică, în pofida manifestării unor tendințe modernizatoare în Imperiul Otoman, în sec. XIX-XX.

Pentru albanezii kosovari, includerea între granițele Serbiei și ruperea legăturilor cu conaționalii din Albania propriu-zisă au constituit un veritabil șoc psihologic. Noua graniță întrerupea o serie de rute și legături comerciale, devenite tradiționale pentru albanezii din Imperiul Otoman, precum traseul Shkodër - Djakovica - Prizren, Djakovica și Debar, intrate sub stăpânirea Serbiei. Acestea erau târguri cu vechime, frecventate de locuitorii din mai multe zone ale nou-înființatului stat albanez⁷¹. A apărut foarte repede ideea unei revolte, dar conducătorii albanezi din Kosovo, Bajram Curri, Riza-bey și Isa Boletini au fost sfătuiți de către omologii lor din nordul Albaniei, *mirdiții*, să nu recurgă la asemenea acțiuni⁷².

După înfrângerea răscoalei de la Dibra-Ohrid (zonă cu un important număr de etnici albanezi) în toamna anului 1913, grupurile înarmate macedonene s-au

⁶⁷ C. C. Mărculescu, *Generalul Toma Dumitrescu (1877-1936) Personalitatea, cariera militară și activitatea diplomatică*, Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2022, p. 42.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 43.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 44.

⁷⁰ G. Gauthier, *op. cit.*, p. 24.

⁷¹ M. Vickers, *Between Serb and Albanian. A History of Kosovo*, Columbia University Press, New York, 1998, p. 86.

⁷² *Ibidem*, pp. 86-87.

retras în Albania sau Bulgaria, iar armata, poliția și *cetnicii* sârbi au trecut la represalii ample, constând în condamnarea la moarte și la exproprierea totală a localnicilor acuzați de participare la revoltă, închiderea a numeroase școli și alungarea sau asasinarea a numeroși profesori ne-sârbi etc.⁷³.

La 20 noiembrie (2 decembrie) 1913, regele Petru a semnat decretul privind integrarea administrativă, constituțională și juridică a Macedoniei Vardariene (952.000 de locuitori, 23.000 km²) al cărei teritoriu a fost organizat în 7 departamente (*okruži*), 29 de arondismente (*srezovi*), 335 de comune (*opštine*) și, la nivelul cel mai jos, 1.811 sate; administrația locală includea mai ales funcționari de origine etnică sârbă și, uneori, macedo-slavi pro-sârbi⁷⁴. Pe ansamblul teritoriilor recent dobândite de Serbia au fost organizate 11 departamente *okruži* (Bitolia, Dibra, Kavodar, Kumanovo, Novi Pazar, Plevle, Prizren, Priștina, Skopje, Tetovo și Štip, divizate administrativ în 46 de arondismente (*srezovi*)⁷⁵. În vederea legării teritoriilor respective de restul Serbiei a fost elaborat un plan referitor la construirea a patru magistrale feroviare: Skopje - Tetovo - Dibra (care urma să fie legată de o viitoare linie Bitola-Salonic), Bitola - Prilep - Veles, Niš - Kosovska Mitrovica - Prizren și, respectiv, Novi Pazar - Kosovska Mitrovica⁷⁶.

În luna ianuarie 1914, au fost inițiate recrutările de tineri în Macedonia (devenită sârbească, de la care erau exceptați tinerii de religie musulmană, considerați ca nedemni de încredere; până la 5 (18) martie, s-a reușit constituirea a trei regimente de infanterie locale, alcătuite din câte 4.000 de oameni fiecare și dislocate în vestul Serbiei⁷⁷. Unul dintre aceste regimente macedonene din armata regală sârbă, anume cel dislocat la Kragujevac, avea să fie dizolvat, după ce, pe la jumătatea lui aprilie, ceremonia de depunere a jurământului militar s-a transformat într-un veritabil protest al recruților⁷⁸.

Persistența influenței și a activității structurilor subversive (pro)-bulgare în Macedonia sârbească era consemnată și explicată într-o notă informativă militară românească din 24 aprilie (7 mai) 1914: „Având biserica în mână și reușind mulți dintre chiar revoluționarii bulgari să intre în administrația sârbă, iredentismul bulgar se menține ca și în trecut”, principala cauză fiind neglijența sau venalitatea autorităților sârbești⁷⁹.

⁷³ Vanče Stojčev, *The Military History of Macedonia*, Skopje, Military Academy General Mihailo Apostolski, 2004, pp. 482-483.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 486.

⁷⁵ A. Muzet, *op. cit.*, p. 157.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 96.

⁷⁷ V. Stojčev, *op. cit.*, p. 487.

⁷⁸ *Ibidem*, pp. 487-488.

⁷⁹ AMNR-DCAP, F. M. St. M. – Secția 3 Operații, dos. nr. crt. 191/1914, f. 119.

La 3 (16) mai 1914, a fost emis un decret de amnistie, care viza delictele de trădare, spionaj, ofense și calomnii la adresa familiei regale și a membrilor *Skupštinei*, nesupunere civică sau instigare la nesupunere, săvârșite în intervalul 17 (30) septembrie 1912 - 12 (25) august 1913⁸⁰, dar nu și ulterior.

Dincolo de fricțiunile dintre oamenii politici și unii ofițeri sârbi, dezvoltarea capacităților militare constituia o prioritate pentru factorii politici. Astfel, în ianuarie 1914, erau în curs de desfășurare tratative cu Imperiul Rus, vizând achiziționarea unor materiale de război⁸¹. *Skupština* de la Belgrad a aprobat prin vot, la 12 (25) mai 1914, un proiect de lege înaintat de guvern, privind prelungirea duratei serviciului militar, inclusiv pentru tinerii cu studii superioare (de la șase luni la un an în cazul acestora din urmă)⁸². A doua zi, la 13 (26) mai 1914, tot *Skupština* a aprobat prin vot, în ciuda situației financiare destul de precară a statului sârb, contractarea unui credit extraordinar, în valoare de 132 de milioane de franci, destinat armatei⁸³.

Bugetul general al Serbiei pe anul 1914 fusese fixat la 214 milioane, cu 84 de milioane (65%) mai ridicat decât în anul precedent, ceea ce constituia un obiectiv foarte ambițios, cheltuielile militare reprezentând circa un sfert, cea mai mare proporție pe care un stat balcanic o acorda cheltuielilor militare; în cifre absolute, bugetul militar al Serbiei crescuse de la 30 la 54 de milioane, în decurs de doi ani (1912-1914)⁸⁴.

Numeroasele avansări în grad acordate pe parcursul războaielor balcanice au condus la un dezechilibru între gradele și funcțiile unor ofițeri, mulți dintre ei (mai ales maiori) neputând ocupa funcții corespunzătoare gradului deținut sau recent obținut. Între 1912 și 1914, efectivele de pace ale armatei sârbe crescuseră de la 27.438 (dintre care 2.026 de ofițeri) la 47.291 (dintre care 2.807 ofițeri). Numărul generalilor crescuse de la 3 – la 12, al coloneilor, de la 31 – la 144, al maiorilor, de la 202 – la 563, iar al sublocotenenților, de la 255 – la 801; în cazul locotenent-coloneilor și al căpitanilor, tendința de creștere numerică fusese mai ponderată (de la 144 – la 211, respectiv, de la 795 – la 917), iar în cazul locotenenților era consemnată chiar o scădere, de la 474 – la 275, foarte probabil, ca urmare a numeroaselor avansări la grade militare superioare⁸⁵.

⁸⁰ *Ibidem*, f. 119 (raportul nr. 416 din 7 mai 1914 al ministrului României la Belgrad, Gh. Filality).

⁸¹ L.S. Stavrianos, *op. cit.*, p. 542.

⁸² AMNR-DCAP, F. M. St. M. – *Secția 3 Operații*, dos. nr. crt. 191/1914, f. 121.

⁸³ *Ibidem*, ff. 110-111 (raportul nr. 7 din 14/27 iunie 1914 al atașatului militar român la Belgrad, Toma Dumitrescu).

⁸⁴ *Ibidem*, ff. 31-34 (raport din 27 iunie/10 iulie al atașatului militar Toma Dumitrescu; nu se specifică unitatea monetară de referință).

⁸⁵ *Ibidem*, ff. 46-47.

VI. MUNTENEGRU

Lichidarea stăpânirii otomane în Europa și, în particular, împărțirea fostului *sandjak* otoman al Novi Pazar între Serbia și Muntenegru prin Tratatul de la București transformase cele două state sud-slave în vecini direcți, iar în contextul avântului crescând al curenților iugoslaviste, această vecinătate directă cu Serbia era una problematică pentru micul stat muntenegrean. Regele Nikola (Nikita) I conștientiza riscurile la care era expusă statalitatea muntenegreană, după ce, în urmă cu câteva decenii, în adolescență, își încercase talentul literar în câteva poeme și drame bombastice având ca subiect tocmai nașterea unei mari națiuni iugoslave⁸⁶. Graiurile vorbite în Muntenegru se asemănau cu varietățile vestice ale limbii sârbe, vorbite în Herțegovina și pe coasta dalmată⁸⁷, fiind încadrabile în ceea ce în mod convențional a fost numită limba sârbo-croată. Spre deosebire de croați sau bosniaci, muntenegrenii mai aveau în comun cu sârbii și apartenența la creștinismul ortodox și, pe cale de consecință, folosirea alfabetului chirilic. În aceste condiții, regele Muntenegrului vedea în Rusia Țaristă și pravoslavnică principalul sprijin pentru propriul tron amenințat de ambițiile ginereului său, Petru I Karađorđević al Serbiei⁸⁸.

Principalul partener comercial era însă Austro-Ungaria, a cărei monedă avea și cea mai mare circulație, în pofida existenței unei unități monetare proprii, *perperul*, creată după model bizantin (*hyperper*)⁸⁹. În teritoriile obținute de Muntenegru în urma războaielor balcanice trăiau, într-o proporție substanțială, credincioși musulmani, de limbă turcă, dar, mai ales, sârbă sau albaneză; autoritățile muntenegrene respectau, în cazul acestor noi cetățeni ai statului, obiceiuri specifice, precum poligamia sau sistemul islamic de succesiune familială⁹⁰.

În ajunul izbucnirii Primului Război Mondial, puterea militară a Muntenegrului se cifra la 36.000 de infanteriști, organizați în patru divizii a câte trei brigăzi fiecare, respectiv 1.200 de artileriști. Neexistând cavalerie, în cadrul instrucției militare, exercițiilor de tir li se acorda o mare atenție, ceea ce făcea din militarii muntenegreni țintași redutabili⁹¹.

---

⁸⁶ G. Gauthier. *op. cit.*, p. 24.

⁸⁷ Th. Fleming, *Montenegro: the divided land*, Chronicles Press, Rockford-Illinois, 2002, p. 9.

⁸⁸ G. Gauthier, *op. cit.*, pp. 24-25.

⁸⁹ A. Muzet, *op. cit.*, pp. 46, 59.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 27.

⁹¹ *Ibidem*, pp. 50-51.

CONCLUZIE

Evoluțiile vieții politice interne din statele balcanice au fost în mod substanțial influențate de contextul general european, pe care însă l-au influențat și ele, la rândul lor, într-o oarecare măsură, întrucât raporturile de forțe între diferitele partide, grupări sau personalități politice au determinat și poziționarea fiecărui stat pe eșichierul politico-diplomatic internațional. De altfel, etapa cronologică noiembrie 1913 - mai 1914 a consemnat consultări electorale cu rezultate în general previzibile în trei state sud-est europene: Imperiul Otoman, România și Bulgaria.

Summary

The Balkan wars had represented, for all participating states, a test of internal solidarity and institutional functionality, not just a military test. Moreover, in this regard, Romania was, at least partially, an exception, as its troops had not been put in a position to fight real battles on the territory of Bulgaria, in the summer of 1913. The period immediately following the two regional conflagrations would be, mostly under the sign of the management by the states in the area of the problems resulting from the outcome of the hostilities, especially (but not exclusively) from a political-territorial point of view.

Keywords: *War, Regional power balance, International prestige, Territorial expansion, Internal elections.*

Vitalie CIOBANU *, Valentina COSMESCU **

PODURILE PESTE PRUT ÎN PERIOADA PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

Pe parcursul secolelor, atât pe timp de pace, cât și pe timp de război, Prutul a reprezentat o arteră vitală pentru tranzitul de mărfuri și persoane în regiune, asigurând funcționarea ei economică și politică. Infrastructura riverană rămâne o temă extrem de importantă și în contextul actual, când se pune problema construirii unor noi poduri peste Prut sau a reconstruirii celor vechi, pentru a facilita apropierea politică, economică și culturală a celor două maluri. Podurile peste Prut au avut o importanță inestimabilă și în perioada Primului Război Mondial. În studiul de față, ne propunem să valorificăm și să includem în circuitul istoriografic național o serie de documente de arhivă inedite, care pot arunca lumină asupra unor aspecte esențiale ce țin de infrastructura militară și deciziile politice ale acestei perioade.

Odată cu intrarea României în război și organizarea Frontului Român, în 1916, infrastructura riverană a devenit un obiectiv militar de primă importanță. Calea ferată, drumurile și căile de acces spre linia frontului asigurau transportarea trupelor și aprovizionarea lor cu armament, muniții și mărfuri. Conform estimării istoricului militar român Petre Otu, teritoriul dintre Prut și Nistru devenise baza logistică a Frontului Român, dat fiind că „aici s-au organizat mai multe depozite ale armatei

---

* **Ciobanu Vitalie**, doctor în istorie, Directorul Agenției pentru Știință și Memorie Militară.

** **Cosmescu Valentina**, cercetător științific, Agenția pentru Știință și Memorie Militară.

române”¹. În special după ocuparea unei mari părți a teritoriului României și retragerea administrației române în Moldova din dreapta Prutului, podurile peste Prut au căpătat o importanță sporită, devenind practic singura cale de acces spre front a armamentului și materialelor aduse de aliați în porturile din Rusia și transportate ulterior în Basarabia, spre marile depozite menite să asigure aprovizionarea trupelor române și ruse, dar și a teritoriului român rămas neocupat de Puterile Centrale.

Importanța podurilor peste Prut a crescut exponențial la sfârșitul anului 1916, când marele stat-major întocmise planurile de evacuare a Armatei Române în Rusia. La elaborarea acestor planuri au participat inspectorii generali ai artileriei și genului, șefii serviciului intendență și serviciului sanitar de la Marele Cartier General, birourile operațiilor și transporturilor. Felul în care se preconiza desfășurarea evacuării presupunea ca, la prima etapă, trupele și convoaiele auxiliare să fie grupate în apropierea Prutului. Ulterior, asigurându-li-se condiții adecvate de adăpost și serviciu, acestea urmau să fie transportate în Basarabia, peste podurile și trecerile peste Prut existente la acel moment².

La sfârșitul lunii decembrie, generalul rus Aleksandr Mosolov propunea guvernului român să evacueze armata chiar dincolo de Nistru. Într-o primă fază, 300.000 de militari urmau să fie concentrați în regiunea Odesa, iar ulterior – 115.000 să fie trimiși la est de acest teritoriu³. Se preconiza ca, odată cu evacuarea armatei române peste Nistru, școlile militare de infanterie, cavalerie și artilerie să fie mutate în orașele Jitomir și Berdicev⁴. În contextul unei posibile evacuări, structurile armatei române au centralizat informațiile cu privire la principalele poduri în uz la sfârșitul anului 1916.

Zona de acțiune a Armatei II Române fusese stabilită la 8 decembrie 1916, prin ordinul nr. 193 al șefului de stat-major al armatei ruso-române. Una din sarcinile pe care conducerea rusă le încredințase autorităților militare române prevedea executarea recunoașterilor în zona de acțiune ce le revenea, pentru a pregăti construcția unor poduri peste Siret și Prut (câte două poduri pentru fiecare divizie). În funcție de ceea ce ar fi stabilit la fața locului persoanele trimise în recunoaștere, urma să se pregătească și cantitatea necesară de materiale, determinându-se punctele exacte unde trebuiau trimise acestea pentru construirea podurilor⁵. La acel moment, în zona de acțiune a armatei fuseseră deja construite podul plutitor român de la Oancea, podul de la Vlădești (aflat în responsabili-

¹ P. Otu, *Generalul Ernest Broșteanu și Basarabia*, în *Culegere de studii, 100 de ani de la deschiderea Frontului Românesc în Primul Război Mondial (1916-1917)*, București, 2017, pp. 235-236.

² AMNR, F. Microfilme, *Ministerul de Război, Marele Cartier General*, 949/D, rola 141, c. 416-421.

³ P. Otu, *România în Primul Război Mondial*, București 2019, p. 219.

⁴ *Ibidem*.

⁵ AMNR-DCAP, F. *Marele Cartier General*, inv. 100, dos. 83, f. 81.

tatea locotenentului Serghei Karpovici din Batalionul 2 Pionieri) și podul de la Giurgiulești (aflat în responsabilitatea căpitanului Piotr Zoșcenko din Regimentul 241 Sedlețk)⁶. Pentru a centraliza informațiile cu privire la podurile peste Prut, inclusiv cele construite de trupele ruse, Secția operații a Marelui Cartier General cerea ca, la 10 decembrie 1916, Biroul comunicațiilor să prezinte schița tuturor podurilor peste râul Prut⁷.

O imagine asupra lor se poate forma în baza dării de seamă prezentate de Comandamentul General al Etapelor, în care se menționa că pentru a facilita venirea trupelor de ajutor și proviziilor din Rusia și pentru a asigura comunicațiile cu Basarabia, la sfârșitul lunii septembrie 1916 comandamentul luase deja decizia de a construi mai multe poduri. Lucrările s-au desfășurat, în principiu, în perioada 1-15 octombrie. În document se face referire la 12 poduri deja existente:

PODUL ȘTEFĂNEȘTI - BRANIȘTEA. Capabil să suporte trecerea trăsurilor încărcate, a artileriei de câmp și a artileriei cu calibrul de până la 120 mm. Construit din material destinat școlii de pontonieri, stocat la acea vreme în depozitul de la Lungoci. Căile de acces spre pod erau la acel moment în stare bună, însă condițiile climaterice extreme le puteau face impracticabile: atât secțiunea de drum din România, cât și cea din Basarabia riscau să fie inundate odată cu creșterea nivelului apei. În România, drumul de acces fusese construit recent, după terminarea lucrărilor de construcție a podului; în Basarabia era doar un drum de pământ. Trecerea peste Prut făcea legătura cu orașul Botoșani printr-o șosea bine întreținută. În Basarabia, legătura cu alte localități era asigurată prin drumuri de pământ. Sub aspectul poziției tactice, podul de la Ștefănești - Braniștea, așezat în șesul Prutului (deci în câmp deschis, fără vreun adăpost construit în preajmă), rămânea expus unor eventuale atacuri: cel mai apropiat adăpost natural erau înălțimile din stânga Prutului.

PODUL BIVOLARI - CĂLINEȘTI. Construit din material destinat școlii de pontonieri de la Lungoci. Capătul din România al acestuia se afla la nord de localitatea Bivolari, în zona satului Cornu-Negru. Calea de acces spre podul Bivolari - Călinești dinspre malul stâng al Prutului era inundabilă pe o porțiune de 500 de metri. Drumul cu terasament de pământ, construit ulterior, era și el sub risc sporit de inundații în perioada creșterii nivelului apelor. Podul era conectat la căile de comunicații din regiune: în România, la șoseaua Durnești - Iași, iar în Basarabia, prin satul Călinești, era legat printr-un drum cu or. Bălți. Sub aspect tactic, amplasarea podului în șesul Prutului, la o distanță de mai mulți kilometri de înălțimile de pe ambele maluri ale râului, îl lăsa relativ descoperit în cazul unui atac inamic⁸.

⁶ *Ibidem*, f. 130.

⁷ *Ibidem*, f. 137.

⁸ *Ibidem*, f. 147.

PODUL SCULENI - SCULENI. Construit din material aflat în dotarea unei companii de poduri râuri (tipul de companie responsabil de construirea podurilor ușoare), nu putea suporta trecerea artileriei grele. Dată fiind valoarea strategică a punctului de trecere, erau deja în curs lucrările de înlocuire a podului existent cu unul așezat pe piloni. În dreapta Prutului, drumul de acces la pod era în condiții bune, însă în stânga râului zona era inundabilă, trebuind protejată cu fascine și pietruită. De partea română a frontierei, calea de acces lega podul cu șoseaua Sculeni - Iași, aflată în stare bună, iar de cea rusească – cu drumul Sculeni - Bălți, una dintre principalele artere de comunicație din Basarabia.

PODUL UNGHENI - UNGHENI. Proiectat și instalat sub supravegherea inginerului rus (?) Andreev. Construit din vase grele de lemn de proveniență rusească. Capabil să suporte trecerea artileriei grele. După definitivarea lucrărilor asupra podului, pe ambele maluri ale Prutului au fost construite drumuri noi, care asigurau legătura cu infrastructura deja existentă. În Basarabia, drumul ce făcea legătura cu Ungheniul era inundabil; în România, drumul încă nu fusese pietruit din cauza insuficienței mijloacelor de transport ce ar fi putut fi utilizate pentru aceste lucrări (inginerul Mihail Saligny afirma că nu dispune de suficiente căruțe și că nici autoritățile din jud. Iași nu i le puteau oferi).

PODUL DE LA ȚUȚORA. Construit, ca și podul de la Sculeni, din materialul aflat în dotarea unei companii de poduri râuri – material ușor, neprevăzut pentru greutatea de peste 2 tone. De partea dreaptă a Prutului, drumul de acces la pod era, conform raportului militar, într-o stare bună, asigurând legătura cu șoseaua Iași - Țuțora. În Basarabia erau necesare lucrări capitale de construire a unei șosele: calea de acces era dificilă, iar drumul care o continua – inundabil pe o porțiune de 2 kilometri.

PODUL ALBIȚA (DRÂNCENI) - LEUȘENI. Amplasat în zona centrală a cursului râului Prut. Construit din materialul unei companii de pontonieri fluvii, care avea în dotare complete ce permiteau instalarea unor poduri capabile să suporte trecerea artileriei grele. Autorii dării de seamă din decembrie 1916 evaluau podul de la Albița în termeni pozitivi. Calea de acces la pod dinspre șoseaua Huși - Drânceni (care se afla într-o stare foarte bună) fusese reconstruită și pietruită, iar în zonă fuseseră instalate diguri împotriva inundațiilor; de partea stângă a frontierei, pontonierii români reparaseră și 5 podețe de pe două drumuri de acces – unul spre Leușeni, altul spre pichetul rusesc de grăniceri. Cele două drumuri erau în stare proastă, partea rusească refuza, însă, sistematic propunerea de a implica prizonieri în repararea lor. Sub aspect tactic, amplasarea podului oferea condiții bune de apărare pe ambele maluri. Înălțimea malurilor era de 20 de metri, iar

podul era amplasat într-o pădure de plop, în apropierea lui existând o platformă pentru adunare și un adăpost împotriva loviturilor de artilerie⁹.

PODUL STĂNILEȘTI - SĂRATA-RĂZEȘI. Construit din materialul aflat în dotarea unei companii de pontonieri fluvii. Capabil să reziste la tranzitul artileriei grele. Legat cu orașul Huși printr-o șosea directă, aflată în stare bună, avea o anumită importanță strategică, dar calea de acces spre pod risca să fie inundată la creșterea apelor. Un alt risc îl prezentau condițiile tactice: podul era amplasat în câmp deschis, în zona în care șesul Prutului avea cea mai mare lărgime; în cazul în care inamicul ar fi tras de pe înălțimile de la Sărata, de pe malul stâng, podul s-ar fi aflat sub focul direct al artileriei.

PODUL BUMBĂTA - LEOVA. Construit din materialul unei companii de pontonieri fluvii. Capabil să suporte trecerea artileriei grele. La instalarea podului și la pregătirea căilor de acces s-au luat măsuri de protecție împotriva eventualelor inundații. Se pregătea înlocuirea lui cu un pod pe piloni. Legătura cu infrastructura deja existentă era considerată bună: drumul Bumbăta - Bălțeanu (din partea dreaptă a Prutului) fusese ridicat la o înălțime suficientă pentru a fi protejat de inundații și era conectat prin câte o șosea cu localitățile Huși și Fălciu. În stânga Prutului exista un drum (considerat bun) dinspre Leova spre interiorul Basarabiei. Toate aceste caracteristici îl făceau, în opinia inginerilor militari, unul dintre cele mai bune puncte de trecere peste Prut.

PODUL FĂLCIU - LECA. Construit din șlepuri. Prevăzut pentru trecerea vehiculelor și tehnicii militare cu greutatea maximă de 6 tone pe axă. Se propunea însă ca podul de șlepuri să fie înlocuit cu un pod pe piloni, mai stabil. Lucrările de construcție începuseră deja. Și căile de acces, și infrastructura rutieră ce ducea de la pod spre interiorul României și al Basarabiei erau într-o stare bună, cu singura mențiune că drumul de pe malul stâng al Prutului era inundabil în condițiile de creștere a nivelului apelor.

PODUL OANCEA - CAHUL. Construit din șlepuri și prevăzut pentru a suporta trecerea unor vehicule cu greutatea maximă de 6 tone pe axă. În decembrie 1916, erau în curs de definitivare lucrările de înlocuire a acestuia cu un pod pe piloni. În dreapta Prutului, drumul de acces la pod, până la șoseaua Foltești - Galați, fusese refăcut și pietruit, prevenindu-se astfel riscurile la care l-ar fi expus inundațiile. Urma să fie refăcută și șoseaua Oancea - Golești - Puțeni. La cererea inginerului Toma Gâlcă, partea română a trimis în stânga Prutului 500 de prizonieri cu sarcina de a ridica terasamentul unei șosele, însă partea rusă a refuzat să-i primească.

---

⁹ *Ibidem*, f. 148.

PODUL DE LA VADUL-LUI-ISAC. Construit pe șlepuri. Putea suporta trecerea artileriei grele. Drumul de acces din Basarabia fusese ridicat pe un rambleu, evitându-se astfel riscul inundațiilor; drumul nepietruit din partea dreaptă a Prutului risca să fie inundat odată cu creșterea apelor. Chiar dacă drumul Foltești - Galați fusese anterior în stare bună, circulația intensă pe el în ultima perioadă făcea necesară repietruirea acestuia¹⁰.

PODUL DE LA GURA-PRUTULUI. Instalat în amonte de podul căii ferate Galați - Reni. Fusese construit de ruși din vase mari de proveniență rusească. Putea suporta trecerea artileriei grele. În România, calea de acces spre pod era paralelă căii ferate Galați - Gura-Prutului. În luna septembrie, se solicitase construirea unui drum în rambleu alături de calea ferată, însă la sfârșitul anului aceste lucrări încă nu fuseseră încheiate.

PODUL SCOPOȘENI - NEMȚENI. În decembrie 1916, se afla încă în proces de instalare. A început să fie construit de ruși, la Scopoșeni (la nord de Drânceni), urmând să fie utilizat la transportarea proviziilor (grâne și furaje) din depozitul de la Nemțeni spre cel de la Huși¹¹.

Arsenalul armatei solicita și instalarea unui nou pod la Dângeni. Comandamentul general al etapelor cerea șefului statului-major general, generalului Constantin Cristescu, permisiunea ca militarii arsenalului de la Ripiceni să construiască ei înșiși, din mijloacele pe care le aveau la dispoziție, un pod pe tărăși peste Prut, la Dângeni. Podul urma să fie destinat evacuării, în caz de necesitate, a tehnicii militare și munițiilor de la Ripiceni. Cererea a fost aprobată la 28 decembrie 1916¹².

S-a solicitat și ajutor pentru întreținerea infrastructurii drumurilor. Comandamentul General al Etapelor remitea Marelui Cartier General cererea generalului rus Evgheni Messner, prin care acesta solicita sprijin logistic pentru crearea a 8 echipe responsabile de întreținerea șoselelor. Se cerea ca fiecare echipă să aibă în dotare câte 80 de care cu doi boi. Însă, în condiții de război, în România se interzicea închirierea animalelor de povară pentru mai mult de trei zile, precum și rechiziționarea lor pentru convoaie permanente (cum cereau trupele ruse). La 24 decembrie 1916, având acceptul verbal al generalului Constantin Prezan, Marele Cartier General informa Comandamentul General al Etapelor că nu poate satisface această solicitare a trupelor ruse¹³.

¹⁰ *Idem*, f. 149.

¹¹ *AMNR-DCAP, F. Marele Cartier General*, inv. 100, dos. 83, f. 149.

¹² *Ibidem*, f. 167.

¹³ *Ibidem*, ff. 195-195v.

La 25 decembrie 1916, generalul Vladimir Saharov, pe atunci comandant al trupelor ruse de pe Frontul Român, a solicitat ca linia de cale ferată Dângenii - Lipcani să fie construită cu ecartament larg și, în plus, să se instaleze ecartament larg și pe porțiunea de cale ferată Dângenii - Iași. Liniile date urmau să asigure accesul armatei ruse de operațiuni din regiune la ruta Riga - Dvinsk - Molodecina - Minsk - Rivne - Proskurov - Kamenet-Podolsk - Lipcani - Dorohoi - Iași - Ungheni - Bălți - Jitomir - Moghiliov - Riga. Direcția Căilor Ferate Române și Statul-Major General au redirecționat această cerere, la 27 decembrie 1916, Ministerului de Război. Oficialii români sprijineau proiectul, considerându-l necesar din punct de vedere al organizării transporturilor din și spre Rusia, dat fiind că singurul mod în care putea fi asigurată circulația eficientă a trenurilor presupunea menținerea aceluiași tip de ecartament. Însă, considerau oficialii, trebuia să se țină cont și de faptul că linia Dângenii - Lipcani urma să fie utilizată și pentru aprovizionarea regiunii cu material rulant, pentru deservirea depozitelor militare formate de-a lungul liniei de cale ferată, precum și pentru o eventuală evacuare în Rusia a trupelor și materialului din România. Din aceste considerente, se propunea ca linia Iași - Dângenii - Lipcani să fie construită cu două ecartamente, unul larg și unul îngust¹⁴.

* * *

Felul în care a evoluat situația infrastructurii riverane în timpul Primului Război Mondial, în perioada interbelică, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, în perioada postbelică și la etapa actuală rămâne un obiect de studiu important, necesitând o abordare complexă și interdisciplinară, cu utilizarea documentelor de arhivă și a informațiilor contextuale. În acest context, istoricul Vlad Mischevca prezintă o listă ce include referințe la 27 de poduri „fie grav avariate, fie total distruse de explozii”¹⁵, pe care o întocmiseră structurile de securitate sovietice la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, concretizând că marea majoritate a acestora au avut de suferit în timpul acțiunilor militare.

În prezent, la frontiera de pe Prut dintre Republica Moldova și România există doar 8 puncte de trecere: Giurgiulești - Galați, Cahul - Oancea, Cantemir - Fălciu, Leușeni - Albița, Ungheni - Nicolina, Sculeni - Sculeni, Costești - Stânca și Lipcani - Rădăuți-Prut.

Summary

The paper describes the situation of military infrastructure – 12 bridges over the Prut river – in the context of the First World War. The importance of these bridges

¹⁴ AMNR-DCAP, F. Marele Cartier General, inv. 100, dos. 83, ff. 231-231v.

¹⁵ V. Mischevca, *Râul Prut: de la geografie la istorie*, în *Revista Plural*, vol. 3, nr. 2, 2015, pp. 58-59.

was twofold: they ensured the transit of supplies from the storage facilities in Bessarabia to the Romanian Front, as well as the possibility of evacuation of Romanian and Russian troops, in case it would have been needed. Based on previously unpublished archive documents, the position and the state of the bridges existent towards the end of 1916 is described, and the requests of Russian military officials, as well as the reaction of the Romanian ones, are presented.

Keywords: *Military infrastructure, Bridges, First World War, Prut, Construction.*

Alexandru COSMESCU*

FIRST WORLD WAR REFLECTED IN CONTEMPORARIES' POETIC TEXTS

The experience of World War I – a cataclysmic and deeply traumatizing event – defined modernity in various ways. The war's brutality, as well as the solidarity discovered in the trenches by people from various walks of life being stuck together; the arising of the concept of a total war; the patriotic involvement of each of the combatant countries, followed by the disillusioning of the prolonged war and the awareness of the ruling class's indifference towards the loss of human lives; the large scale mobilization “for the needs of the front” of the non-combatant population; the dissolution of great empires and the rise of nation states – all these phenomena contributed to the setting in motion of a series of events which continue even today. It is the perspective from which one can interpret, for example, the present war in Ukraine, given that the Russian Federation is one of the few colonial empires which managed to reconstitute and maintain itself, after the two world wars, without reflecting on its imperial nature and on the atrocities it committed.

One of the ways in which contemporaries processed their attitude towards the “Great War”, as it was called at that time, was through writing various kinds of texts – from journalism to philosophy, memoirs, and poetry. In this sense, poetry has a special place among the sources that can help us evaluate the contem-

---

* **Cosmescu Alexandru**, PhD in Philology, Agency for Military Memory and Science

poraries' attitude towards WW1. The poetic text, unlike prose narrative, is not intended as an *objective reconstruction*, but it aims at *transmitting to the addressee a perceptual-affective-cognitive complex*. The direct participant in the events is not *foreign* with regard to them, does not watch them from the side, but is *directly affected* by what they witness. In the case of war, it is literally directly inscribed in the body, through wounds and trauma. Historical events are irreducible to a sequence of spatio-temporal occurrences at a large scale; their impact cannot be adequately assessed without understanding the way they *directly affected the ones who witnessed them or participated in them*. Poetic work, especially the texts that appeared in the context of the 20th century transformations in poetry¹, have a unique value, offering us not just *concrete sensory descriptions of certain scenes*, but also *descriptions of the generic, repetitive, iterative character of certain types of actions and expressions of certain affective attitudes that explain the reasons why participants in wartime actions acted the way they did*.

Presently, we have access to various categories of poetic texts written by contemporaries of WW1: texts written by soldiers who fought in the trenches without previously writing poetry, texts by conscripted poets who were already writing poetry before becoming soldiers, texts by people mobilized in the activities that supported the front, texts written by poets who captured social realities directly related to war because these realities were part of their immediate surrounding – their main subject.

For a good part of those that were involved directly in military action and became amateur poets, writing poetry became a way of processing their traumatic experience. Usually, in the case of Bessarabian Romanians, they were young peasants, for whom the poetic form taken as their poetic ideal was the folk song. I will cite an example of such a text, signed by D. Tsurcan², in Romanian and in a literal English translation:

„Scrisoare ostășească

*Puiculiță de departe, / Mă grăbesc să-ți scriu o carte / De pe câmpul de război,
/ De pe câmpul de nevoi. // Am visat în astă noapte / C-am băut pahar de moarte /
De la dușmanul cel rău – / Osândi-l-ar Dumnezeu! // Și-am visat că voi n-ați fost /
La-ngropatul meu cu toți, / Ca să mă bociți cu jale, / C-am pornit pe-a morții cale.
// Și-am visat c-aveam o tângă, / Că mi-i groapa prea adâncă: / Mai în față când să
fie, / Aș veni-n musafirie: // Și v-aș spune-a mele toate / Suferite și-ndurate, / Care*

¹ A. Rowland, *Poetry as Testimony. Witnessing and Memory in Twentieth-century Poems*, Routledge, 2014.

² D. Țurcan, *Scrisoare ostășească*, in *Cuvânt moldovenesc*, 1917, no. 13, p. 2.

fără timp m-au smuls / Din viața pe pământ... // Și nu-ș-ce am mai visat, / Că pe loc
m-am deșteptat, / Și-am văzut... zi luminoasă, / Fii, puicuță, sănătoasă!

A Soldier's letter

*My far-away babe / I hurry to write to you a letter / From the field of war /
From the field of torment. // This night I dreamt / That I drank a cup of death / From
the evil enemy - / God punish him! // And I dreamt that neither of you were there /
At my funeral, / To weep for me with pity / That I started my journey in death. / I
also dreamt I had a complaint, / That my grave is too deep: / If it were shallower, / I
would have come to visit: // And I would have told you everything / That I suffered
and endured / And that tore me too early / From life on earth... / And I don't know
what else I dreamt, / That I woke up at once / And I saw... the light of day, / I wish
you good health, babe!"*

What one can notice from the beginning in trying to interpret this poem is precisely the fact that it *avoids* a description of the war and, in the same way, it avoids *giving a direct testimony about the experience of war*. This strategy emphasizes the *untellable* character of what was experienced. The poetic voice also brings to the foreground its relational character. The speaker of the poem does not *simply write*, he writes to someone – his lover – from the battlefield, telling her not *about the war* (which is just mentioned – the “field of war”, “field of torment”), but about a dream of his own death at the hands of the “evil enemy” (we can notice, as well, the attitude towards the enemy – judged in moral terms as “evil”, and the prayer for his “punishment”; this unreflected attitude towards the enemy automatically puts the speaker in the opposite position – he considers himself, implicitly, as “right” and as justified by God – at least justified enough to ask God to punish the enemy). In the dream, what is perceived as even more painful than death itself is the *projected solitude* – the absence of the loved ones from the funeral and the deep grave that blocks any possible contact with the exterior world. In this imagined letter, the speaker of the poem *can* recount a dream, but cannot “tell what he suffered and endured” in the context of war. In order to do this – to *tell* the events as they were lived – he dreams of telling them *if he could return from the grave*; he is not thinking of telling them *when he will return*, or of writing as a form of testimony, just about the *uncertain possibility of telling them*. In this sense, for the traditional poetic self, the *lived* experience of the war seems to be too distressing to offer poetic material. What offers itself as “able to be transformed in poetry” is a *dream about dying alone*, implicitly the *fear of dying alone*. The speaker of the poem does not tell about what he has lived through, but about *what he dreamt*; part of the dream he recounts *involves telling about what he has lived through* – but

he cannot decide upon effectively doing it in the letter he is writing to his lover. Paradoxically, in contrast with the “dark” dream, the day he is waking up to is characterized by “light”. This *impossibility of recounting in the present moment* the experience of the war, together with the desire to *recount it in a direct meeting*, which is regarded as possible only *after death*, dreamt of as happening *after death* is one way of dealing with the events that were lived through. The speaker of the poem *as living* cannot give a testimony; the testimony is regarded as possible only as coming from someone who has already died. Implicitly, this kind of attitude questions the moral scheme that is presented in the second stanza: the truth of the war is not that “we are right and the enemy is evil” – the truth is that which can be told only by the dead.

There are also poems that make direct reference to these events, integrating them in the same form of a folk song. One of these is the *Oituz Song*³ of private Nicolai Mardale from Regiment 11 Siret. I quote, again, the original Romanian and I will give a literal English translation:

„Foaie verde cucuruz / Pe valea de la Oituz, / Câți codri și brazi au plâns / De sângele cari a curs. // Apele său turburat / De atacuri ce său dat / Casele foc au luat / Oamenii toți au plecat. // Oituz, Oituz spurcat / Multe suflete-ai mâncat / Divizii nenumărate, / Stau cadavre îngropate. // Și iar verde salbă mare, / Doamne cât de rău îmi pare / C-a plecat Rusu'n plimbare, / În plimbarea prostiei / Din cuprinsul Rusiei. // Oituze, Oituz spurcat / Multe suflete-ai mâncat / Și de stavilă ne-ai stat. // Rupe-am stavila lor, / Ca să pot trece prin ea / Și pe neamț a zugruma.

Oh, green leaf of corn / On the Oituz valley / So many woods and fir trees wept / Because of the blood that flew. // The waters became muddy / From the attacks, / The houses caught fire, / All the people left. // Oituz, you, damned Oituz / You ate so many souls, / Countless divisions, / Bodies are buried. // Once again, green big necklace, / God, I am so sad / That the Russian went on a ride, / On the ride of foolishness, / In the vastness of Russia. // Oituz, you damned Oituz / You ate so many souls, / And were a barrier for us. // Oh, if we could break their barrier, / So that I may pass through / And strangle the German”.

In this poem, direct address is present as well – but the speaker is not addressing another person. He takes the elements of nature as supporting his testimony. The “woods” and “fir trees” are taken as direct witnesses of the events, the ones who wept because of the “blood that flew”. The river Oituz, directly addressed – and admonished – by the speaker of the poem as being responsible for the death of “countless divisions”, whose “souls” it “ate”. At the

³ N. Mardale, *Cântec de la Oituz*, in D. R. Nicula, *Scrisori și poezii de pe frontul Războiului cel Mare*, in *Urbanitas*, no. 1, 2020, p. 239.

same time, Oituz is presented as a protective barrier for both camps. The poetic presentation remains a generic one: it is not a description of a concrete attack, but an exclamation regarding multiple attacks. There is no singularization of the dead, but an increased impersonalization of them: the dead are not *singular individuals*, but “divisions”. When the speaker of the poem remarks “The houses caught fire, / All the people left”, mentioning these events emphasizes the *derelict* atmosphere of the place: in a sense, together with hundreds of bodies “eaten” by Oituz, the burned houses and the *absence* of the people that supposedly survived by leaving and becoming refugees completes this morbid picture. With a typical attitude towards traditional cultures, other nationalities – both enemies and allies – are treated metonymically (“the Russian”, “the German”) and xenophobically: with regard to the Russian allies, there is the feeling of being left alone by “him”, and with regard to the German enemy – the desire to *strangle* “him”. In both cases, it is a way of relating to them as if they were *a single body*. This seems to be the main attitude expressed in the poem: the tendency to reduce multiplicity to either a singleness or a totality. One can inquire what is the background reason for this reduction and this type of experience; one plausible hypothesis is that it might be a form of *saturation* with events which, from the perspective of the person involved in them, don’t differ much, if at all; the *repetitive* and *iterative* character of war action, in which days and actions lose their distinct character, and people one encounters become aspects of a single archetype – an archetype that can be hated with ease and with passion, when the distinction between individuals is erased. This attitude of “lumping everything together” can be characterized as a form of desensitization, which, in the context of war, functions as a defense mechanism: when days, actions, and people merge together, one is less affected by the distressing events that happened. And, like the speaker of the poet does, the responsibility for deaths is attributed to something else than human action: to the river Oituz, for example, who is personified and cursed. The way war affects human bodies is interpreted in terms characteristic of a natural cataclysm: it is as if encountered death were not due to the actions of those who killed and were killed, but to nature itself. This allows the poetic voice to *fantasize* about killing “the enemy”, who is faceless, in a visceral action of “strangling”, without reflecting on the killing that has *already happened*. Reduced to a series of iterative events, amalgamated together, war becomes an impersonal force of nature which is also witnessed *by nature*: by the trees and rivers, who are taken as direct witnesses, and to whom the speaker of the voice attributes sensitivity. The woods and fir trees have “cried” at the sight of blood;

the river Oituz even becomes a participant in the war, having an ambiguous position as both “the eater of souls” and protector of both camps; in the way of framing that the speaker of the poem presents, it seems that an affective position of witnessing is attributed to the *nonhuman*, while the human becomes desensitized and hateful or foolish.

On the other hand, the British poet Wilfred Owen, dead on the battlefield on November 4, 1918, presents a different type of witnessing ethics – one much more nuanced and individualized, which avoids the propaganda tone and focuses instead on the *singularly lived* experience, looking for language in which the things that would remain *untellable* in individual conversation or in prose memoirs can be told. One of his classic poems embodying this attitude is *Dulce et Decorum Est*:

“*Bent double, like old beggars under sacks, / Knock-kneed, coughing like hags, we cursed through sludge, / Till on the haunting flares we turned our backs, / And towards our distant rest began to trudge. / Men marched asleep. Many had lost their boots, / But limped on, blood-shod. All went lame; all blind; / Drunk with fatigue; deaf even to the hoots / Of gas-shells dropping softly behind. // Gas! GAS! Quick, boys! – An ecstasy of fumbling / Fitting the clumsy helmets just in time, / But some one still was yelling out and stumbling / And flound’ring like a man in fire or lime. – / Dim through the misty panes and thick green light, / As under a green sea, I saw him drowning. // In all my dreams before my helpless sight, / He plunges at me, guttering, choking, drowning. // If in some smothering dreams, you too could pace / Behind the wagon that we flung him in, / And watch the white eyes writhing in his face, / His hanging face, like a devil’s sick of sin; / If you could hear, at every jolt, the blood / Come gargling from the froth-corrupted lungs, / Obscene as cancer, bitter as the cud / Of vile, incurable sores on innocent tongues, – / My friend, you would not tell with such high zest / To children ardent for some desperate glory, / The old Lie: Dulce et decorum est // Pro patria mori”.*

The fundamental difference in the case of this poem, especially its second part, and the previous one is focusing on a *singular* event and insisting on details that individualize it. The soldier-poet – Owen was an officer in command of a company – tries to de-mythologize the experience of war *without denigrating it*, describing it in the most painful detail. The emphasis is not only on what was perceived – an almost surrealist in its concrete reality, seen through the gas mask, image of someone dying after not being able to put on his own gas mask in time, of the gradual decomposition of membranes exposed to chemical substances – but, as well, on the *experience that this scene leaves with the speaker of the poem*, haunting his dreams. From this perspective, lieutenant Owen – who cannot be suspected of a lack of courage, as he volunteered to come back on the battlefield

even if he could indefinitely remain home due to his wounds – engages in a harsh polemic with official propaganda. The ones who witnessed the horrors of war, who went through them, *even if they freely assume their own death*, do it for other reasons than dreams of glory or heroism based on an idealized image of the war. The imperative of Owen's poetry becomes, based on his war experience, an ethical one: not perpetuating myths and propaganda, but showing war *as it is effectively lived*, becoming an embodied testimony with a strong emotional impact. Focusing on a singular experience allows an attention to detail that would be impossible otherwise, and gives a possibility of directly expressing personal affect *as it is related to the witnessed events* – the way in which the speaker of the poem inhabits reality *after witnessing what he was put in the situation of witnessing*. This way, writing poetry can become a form of ethical commitment, and, for the reflective poet, the guiding question would be *what kind of poetry can I write, given that I experienced what I experienced?* There is less reliance on preexisting models, and a tendency towards expressing *personal* sensitivity as a way of showing not “the sequence of events”, but how what would be otherwise reduced to a sequence of events *affected* the subjects involved in it and how it continues to shape their way of being in the world.

The conclusions that we can formulate based on closely reading these three “war poems”, selected from the thousands of poetic texts in which the experience of WWI was melded, is that the soldier-poets found in writing poetry possibilities that they could not anticipate. For some, as in the case of the first poem that we examined, poetry became a way of *passing from the discourse about the traumatic experience itself towards a discourse about another fear: the fear of dying alone, far from home, without managing to tell what you have been through*. In the case of the second poem that we analyzed, the *generic* character of the experience of war is foregrounded: based on desensitizing, each attack loses its individualized character, becoming “one of the many attacks that were carried”; the seen dead bodies are not *dead bodies of someone in particular*, but “of the divisions that perished at Oituz”; generic testimony and desensitization are accompanied by hate and resentment both towards the allies and towards the enemies. In the case of the third poem, we deal with a new ethics of witnessing – an ethics of attention towards the singular and polemics against propaganda which does not become a polemic against war itself. A careful interpretation of poems that reflect the experience of participants in WW1 offers a basis for reconstituting the affective dimension of events, irreducible to the sequence of spatio-temporal occurrences, allowing an understanding of how the Great War structured modern European sensitivity.

Rezumat

Lucrarea de față explorează realitatea trăită a Primului Război Mondial, în modul în care este ea exprimată în texte scrise de poeții participanți la acțiunile de luptă. Pentru unii, poezia a fost un mod de a face față traumei: poemele evită o referire directă la acțiunile de pe câmpul de luptă, devenind o expresie a fricii de moarte și a dorinței de conexiune. Pentru alții, poezia a devenit o formă discursivă ce le permitea atât să se disocieze de subiectul descris, cât și să-și exprime ura față de „dușmanul” anonim. Pentru o altă categorie, a scrie poezie a devenit o nouă etică a mărturisirii – o etică a atenției față de singular și o polemică împotriva propagandei. O interpretare atentă a poemelor ce reflectă experiența participanților la Primul Război Mondial oferă o bază pentru reconstituirea dimensiunii afective a evenimentelor, ireductibile la o serie de ocurențe spațio-temporale, permițând astfel înțelegerea modului în care Marele Război a structurat sensibilitatea europeană modernă.

Cuvinte cheie: *Primul Război Mondial, Poezie, Experiență, Mărturisire, Etică.*

Vitalie CIOBANU *

DIVIZIA 2 CAVALERIE ÎN BASARABIA (IANUARIE - MARTIE 1918)

La sfârșitul anului 1917, armata română s-a văzut pusă într-o situație extrem de dificilă: sub presiunea propagandei bolșevice, fusese încheiat un armistițiu între forțele armate comune româno-ruse și cele ale Puterilor Centrale, urmând să fie clarificate și condițiile unei eventuale păci. În același timp, militarii ruși influențați de spiritul revoluționar au început să comită, din ce în ce mai des, acte de vandalism și atacuri asupra populației din teritoriul de pe ambele maluri ale Prutului, jefuind inclusiv o bună parte din depozitele ce se aflau în Basarabia, urmărind instaurarea unui regim revoluționar și, în final, preluarea controlului atât asupra Basarabiei, cât și asupra Regatului Român. Pentru a face față situației neprevăzute, trupele românești urmăreau inițial dezarmarea acestor unități și scoaterea lor de pe teritoriul controlat de autoritățile române, atestându-se ciocniri armate de diferite proporții între foștii aliați. La aceste acțiuni militare a participat inclusiv Divizia 2 Cavalerie, pe atunci parte a Armatei I Române. Două dintre unitățile acestei divizii, trecute temporar sub ordinele altor mari unități – Regimentul 2 Roșiori (care a colaborat cu Divizia 11 Infanterie) și un divizion din Regimentul 11 Roșiori (care a colaborat cu Divizia 4 Infanterie) – participaseră în 1917 la acțiunile de dezarmare a trupelor ruse ce traversau Prutul în Basarabia. Intrând în Basarabia conform ordinului telegrafic nr. 10088 din 2 ianuarie 1918 al Armatei I Române, unități ale acestei divizii au început să protejeze încă de pe

* **Ciobanu Vitalie**, doctor în istorie, Agenția pentru Știință și Memorie Militară.

atunci localități și obiecte strategice importante de pe malul stâng al Prutului. Două plutoane de infanterie, având în dotare o mitralieră, au operat la Țiganca; un pluton de infanterie cu o mitralieră – la Ghioltosu; un pluton de infanterie cu o mitralieră – la Gotești. Patrula de cavalerie supravegheau zone situate până la 15-20 km în stânga Prutului¹.

Date fiind situația instabilă, crimele și jafurile comise de militarii ruși, riscul unei lovituri de stat pe care o planificau structurile bolșevice formate în teritoriu, atât unii oficiali ai Republicii Democratice Moldovenești, cât și populația locală solicitau intervenția masivă a trupelor române – considerate singurele capabile să restabilească ordinea – în Basarabia. În prima decadă a lunii ianuarie 1918, directorul căilor ferate din Basarabia solicita trimiterea cât mai urgentă a trupelor române pentru asigurarea pazei căilor ferate. Șeful statului-major al Armatei Moldovenești, Dumitru Bogos, își exprimase în fața unui oficial român dorința ca armata română „să vină definitiv în Basarabia”. Într-o telegramă expediată ministrului român de război, proprietarii și comercianții basarabeni anunțau că depozitele și proprietățile din regiune sunt devastate de agenții bolșevici și solicitau sprijinul armatei române.

În aceste circumstanțe, devenea clar că intrarea armatei române în Basarabia era singura soluție viabilă pentru protejarea autonomiei Republicii Democratice Moldovenești și a spatelui Frontului Român, inclusiv a depozitelor din teritoriu ale armatei române. Decizia privind trimiterea trupelor în Basarabia a fost aprobată de Guvernul României la ședința din 5 ianuarie 1918. Ministrul român de război, Constantin Iancovescu, aducea acest fapt la cunoștința Marelui Cartier General în următorii termeni: „supunând guvernului cererea aici alăturată nr. 02362 din 3 ianuarie 1918 a dlui general Dmitri Șcerbaciov, adjutantul augustului comandant al trupelor de pe Frontul Român, s-a aprobat trimiterea de trupe române în Basarabia la dispoziția Directoratului Republicii Moldova”². România a dispus inițial trimiterea în Basarabia a unei singure divizii – Divizia 11 Infanterie –, sprijinită de Regimentul 2 Roșiori al Diviziei 2 Cavalerie, unitățile urmând să opereze sub comanda generalului Ernest Broșteanu³. Marea unitate trebuia să asigure ordinea la Chișinău și Bender, să restabilească buna funcționare a căilor ferate și să prote-

¹ Arhivele Militare Naționale Române - Depozitul Central de Arhivă „General Grigore Constandache” Pitești (în continuare: AMNR-DCAP), F. *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 73, ff. 63-64; AMNR-DCAP, F. *Divizia 2 Cavalerie*, dos. nr. crt. 42, ff. 61-64.

² AMNR-DCAP, F. *Cabinetul Ministrului*, dos. nr. crt. 2, f. 20; AMNR-DCAP, F. *Consiliul de Miniștri*, dos. nr. crt. 1, f. 29; C. Kirișescu, *Istoria războiului, pentru întregirea României, 1916-1919*, vol. II, București, 1922, pp. 371-372; P. Otu, *Mareșalul Constantin Prezan, vocația datoriei*, București, 2008, p. 218..

³ G. Stamate, M. Hodoroșea, *Bătăliile Mareșalului Prezan, între autoritate și modestie*, București, 2016, p. 371.

jeze populația și proprietățile ei „de jafuri și distrugeri”⁴. La 9 ianuarie a fost emis un nou ordin cu privire la operațiuni, iar în noaptea de 10 ianuarie 1918 militarii români au trecut Prutul⁵.

Planul inițial a fost modificat, autoritățile militare și politice hotărând intrarea în Basarabia a unui total de patru divizii (două de infanterie și două de cavalerie) și a Flotei de operațiuni. La 17 ianuarie, Marele Cartier General a emis ordinele de operații pentru celelalte trei divizii care urmau să acționeze în teritoriul dintre Nistru și Prut.

În timpul intrării Diviziei 11 Infanterie în Basarabia, trupele Diviziei 2 Cavalerie erau concentrate în zona Flămânda - Tartaul (cu postul de comandă la Fălciu). La 14 ianuarie, sub ordinele diviziei revenise divizionul cavalerie din Regimentul 11 Roșiori⁶, iar la 16 ianuarie, în zona de staționare a diviziei se aflau deja Regimentul 2 Cavalerie pe jos, Compania 2 Cicliști și Divizia 2 Artilerie călărească.

Intrarea Diviziei 2 Cavalerie în Basarabia a fost aprobată de Marele Cartier General Român prin ordinul nr. 7255 din 17 ianuarie 1918. Cu începere din aceeași zi (conform ordinului nr. 7259 al Marelui Cartier General), divizia ieșea de sub ordinele Armatei I Române. Colonelul Nicolae Samsonovici, șeful statului-major al Armatei I Române, transmisese comandamentului diviziei ordinul să ia măsurile necesare pentru punerea în mișcare a trupelor⁷. La 18 ianuarie, ora

6.00 dimineța, s-a dispus (prin ordinul de operații nr. 7255 al Marelui Cartier General) trecerea diviziei în regiunea Gura-Galbenă (Basarabia)⁸. Trupele diviziei, concentrate la Fălciu, s-au pus în mișcare, urmând să treacă Prutul prin punctele Sărata - Răzeși și Tochile - Răducani. Drept zonă de concentrare le-a fost stabilită regiunea Gura-Galbenă - Cărbuna - Batâr - Cimișlia, cartierul diviziei urmând să fie instalat la Cimișlia. La acea dată, Divizia 2 Cavalerie era condusă de generalul de brigadă Petre Greceanu. Conform ordinului, trupele trebuiau să aibă asupra lor hrana prevăzută de regulamentul

⁴ AMNR-DCAP, F. *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 68, ff. 17-19; Gh. I. Brătianu, *Basarabia, drepturi naționale și istorice*, București, 1995, p. 56.

⁵ *Războiul de întregire (1916-1919) Comandanți militari români*, București, 2016, p. 165.

⁶ AMNR-DCAP, F. *Divizia 2 Cavalerie*, dos. nr. crt. 128, f. 36.

⁷ *Ibidem*, f. 44.

⁸ AMNR-DCAP, F. *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 73, ff. 63-64..

ROMANIA

MARELE CARTIER GENERAL
SECȚIA OPERAȚIILOR
BIROUL OPERAȚIILOR

Data 17 Ianuarie 1918 25

No. 2255

MARELE CARTIER GENERAL
BIROUL OPERAȚIILOR

căt-re

Divizia 2-a Cavalerie

ORDIN DE OPERAȚIUNI.

- Intrestlov 28*
- 1) Se anexează un buletin de informații asupra situației, grupării și efectivelor forțelor ruse aflate în Basarabia. Buletinul este însoțit de o hartă cu indicațiunile necesare.
  - 2) Divizia 2-a Cavalerie se va concentra în zona Gura Galbenă, Kərbuna, Batyr, Czimizlija. Cartierul la Gura Galbenă.
  - 3) Mișcarea va începe în dimineața de 18/I curent.
  - 4) Misiunea Diviziei :
    - a) Să se facă legătura între Divizia 13-a și 11-a;
    - b) Să pună populația și avuții ei la adăpostul jafurilor; și
    - c) Să se asigure formarea depozitelor de subzistență în lungul liniilor de etape destinate armatelor române. Zona de operație afectată în acest scop Diviziei, se arată pe harta No.1.
  - 5) Pentru siguranța operațiunilor, Divizia va lua următoarele dispozițiuni :
    - a) Să nu se lase în spatele trupelor nicio unitate rusă arătată;
    - b) Toți soldații fugari ruși, aflați în zona afectată Diviziei, și care nu sunt din regiune, vor fi adunați, organizați în unități și expediți cu calea ferată sau pe jos peste Nistru; și

de subzistență în campanie. Ulterior, unitățile aveau să se asigure cu provizii contra plată, în localitățile din lungul liniilor de mișcare a efectivelor. Pentru a facilita procesul de aprovizionare, s-a propus ca divizia să contacteze comisia interaliată din Chișinău, împuternicită să cumpere și să colecteze provizii în Basarabia⁹.

Ca și celorlalte mari unități române trimise în ajutor autorităților și populației basarabene, acestei divizii i s-a încredințat misiunea de „a pune populația și avu-tul ei la adăpostul jafurilor”, „a asigura formarea depozitelor de subzistență în lungul liniilor de etape destinate armatelor române”, a aduna, organiza în unități și expedia „cu calea ferată sau pe jos peste Nistru toate unitățile și coloanele ruse care treceau Prutul în Basarabia”. Diviziei 2 Cavalerie i se încredințase teritoriul cuprins între zonele de acțiune ale Diviziei 13 Infanterie (dreapta) și Diviziei 11 Infanterie (stânga), urmând să asigure și legătura dintre acestea¹⁰.

La momentul intrării Diviziei 2 Cavalerie în Basarabia, fusese elaborată și linia de comportament pe care trupele urmau s-o respecte în relațiile cu populația locală. Ofițerii erau îndemnați să formeze legături apropiate cu cetățenii basarabeni, pentru a cultiva încrederea reciprocă. Militarilor cu grade inferioare li se cerea să manifeste și ei o atitudine binevoitoare și prietenească față de localnici, iar ofițerilor – să supravegheze atent comportamentul trupei și să evite eventuale excese. În munca de explicare a misiunii trupelor române în Basarabia urmau să fie implicați preoții și autoritățile locale. Un rol special în domeniul securității era atribuit militarilor ce cunoșteau limba rusă, aceștia urmând să raporteze conținutul discuțiilor suspecte dintre autoritățile ruse și administrația locală. Se interzicea strict contactul între ostașii ruși și militarii români, pentru a evita influența propagandei și ideologiei revoluționare¹¹. Comandantul Armatei I Române anexase la ordinul ce conținea aceste sugestii de comportament și un buletin de informații ce includea date cu privire la situația, gruparea și efectivele forțelor ruse aflate în teritoriul dintre Prut și Nistru, precum și o hartă cu indicațiile necesare.

Ținându-se cont de experiența anterioară a Detașamentului Dumitriu, care pierduse legătura cu marea unitate, fiind încercuit și atacat de bolșevici, trupele divizei venite în Basarabia aveau indicații stricte să nu admită ca în spatele lor să rămână unități ruse înarmate. Militarii ruși fugari care nu aveau vize de reședință în Basarabia urmau să fie adunați, organizați în coloane și împinși sub escortă

⁹ AMNR-DCAP, F. *Divizia 2 Cavalerie*, dos. nr. crt. 128, f. 59.

¹⁰ AMNR-DCAP, F. *Divizia 13 Infanterie*, dos. nr. crt. 2, ff. 3-5; C. Mărculescu, *Spre drumul României Mari: Corpul 6 Armată și eliberarea Basarabiei (ianuarie-aprilie 1918)*, Document, *buletinul arhivelor militare române*, nr. 1, 2018, pp. 62-67; AMNR-DCAP, F. *Divizia 2 Cavalerie*, dos. nr. crt. 128, f. 56; AMNR-DCAP, F. *Divizia 2 Cavalerie*, dos. nr. crt. 2, ff. 3-5.

¹¹ *Ibidem*, ff. 6-7.

peste Nistru. Unitățile ruse puteau trece Prutul doar cu permisiunea comandamentului frontului, urmând a fi supravegheate în timp ce traversau zona, pentru a menține ordinea. În prima zi a intrării în Basarabia, trupele române au dezarmat câteva convoaie rusești întâlnite în timpul marșului. Unui detașament din cadrul diviziei, ajuns în ziua de 19 ianuarie la Comrat, i s-a cerut să ia sub control localitatea Abaclia. În aceeași zi, a fost înregistrată și o altercație între trupele române și efectivul Regimentului 11 Infanterie rus: soldații ruși nu s-au supus ordinilor autorităților române și au intrat în luptă cu forțele Diviziei 2 Cavalerie. După câteva ore, unitatea rusească a capitulat. Diferite incidente au fost semnalate în mai multe localități din zona de responsabilitate a mării unități¹².

Comandamentul diviziei raporta că, inițial, populația locală manifesta o atitudine reticentă față de intrarea armatei române în Basarabia. Remarcând că, odată cu armata, în regiune se întorceau și proprietarii de pământ refugiați anterior peste Prut, țăranii basarabeni suspectau că armata română va impune trecerea la structura proprietății de dinainte de revoluție¹³.

La prima etapă, Divizia 2 Cavalerie s-a concentrat, după cum s-a menționat, în zona Gura-Galbenă - Cărbuna - Batâr - Cimișlia, cartierul fiind instalat la Gura-Galbenă. La 20 ianuarie, cartierul se stabilise deja la Cimișlia, unde se aflau dislocate și compania de cicliști, Brigada 4 Roșiori, o baterie din Divizionul 2 Artilerie călare și serviciile mării unități. Forțele diviziei trebuiau grupate astfel încât să poată face față oricăror provocări. În caz de necesitate, trupele puteau fi evacuate la Bolgrad și Galați. Aprovizionarea cu muniții se făcea de la Galați (prin îngrijirea Serviciului artileriei din cadrul Marelui Cartier General). Legătura cu autoritățile centrale și locale era mediată de Ion Cămărășescu și Nicolae Săveanu (comisarii guvernului român la Bolgrad și Chișinău)¹⁴.

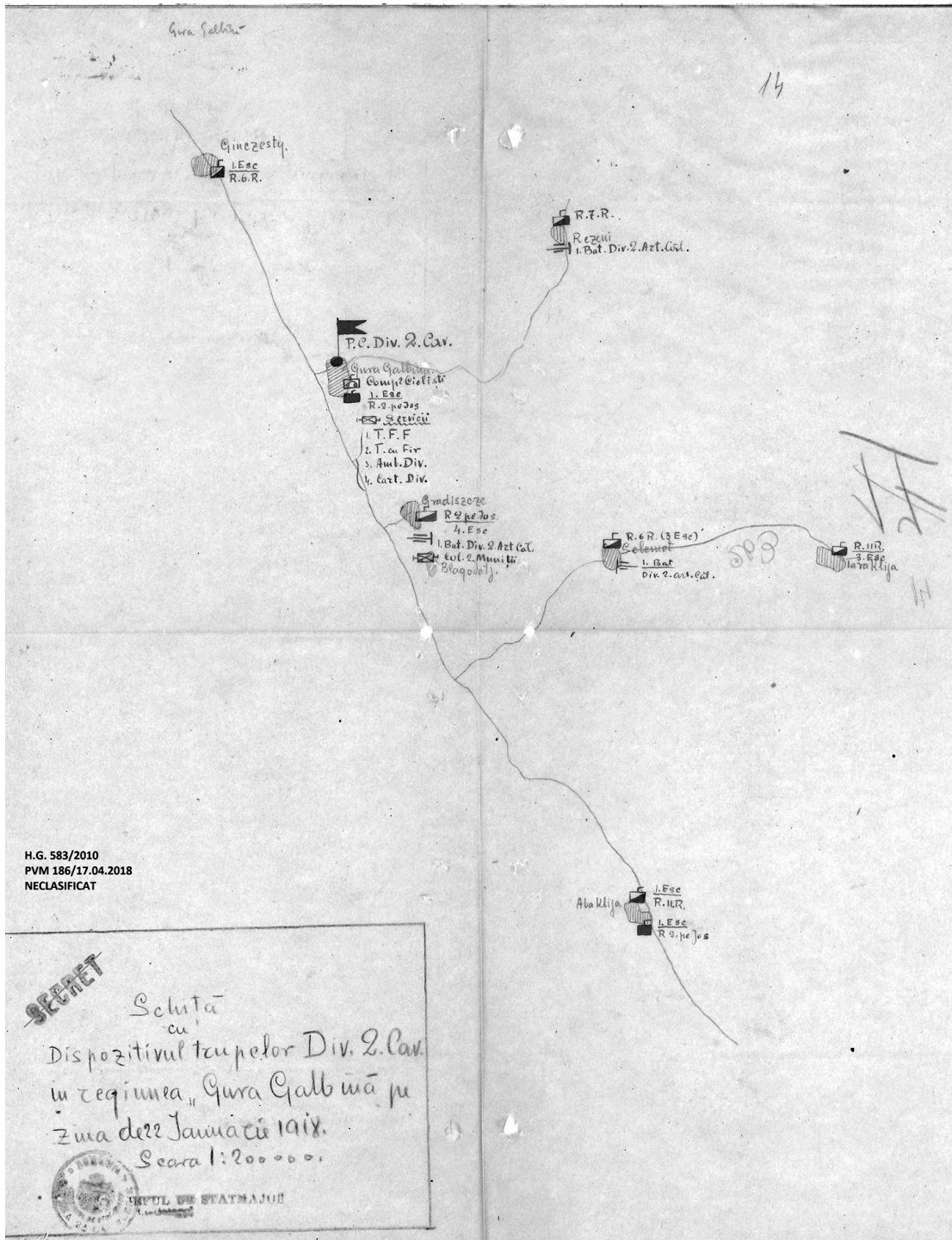
La data de 21 ianuarie, când ajunseseră în zona ce le-a fost destinată, trupele diviziei au dezarmat unitățile rusești de infanterie ce întâmpinaseră cu focuri patrulele române¹⁵. S-a atestat o nouă situație problematică: Divizia 3 Vânători, considerată semi-ucraineană, care urma să se deplaseze la nord de Ackerman, a refuzat să execute ordinul și, sub pretext că s-ar îndrepta spre Jmerinka, efectivul unității a pornit spre Tighina. Comandamentul Armatei Române a dispus ca această unitate rusă să fie reținută până la încheierea luptelor de la Tighina. Câteva regimente din cadrul diviziei rusești au fost dezarmate la Cimișlia. Pentru a opri trupele ruse ce înaintau pe direcția Selemet - Tighina și a le expulza peste

¹² *Ibidem*, ff. 85-85v.

¹³ *Ibidem*, ff. 43, 81.

¹⁴ AMNR-DCAP, F. *Divizia 13 Infanterie*, dos. nr. crt., ff. 4-6.

¹⁵ AMNR-DCAP, F. *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 73, ff. 63-64..

H.G. 583/2010
 PVM 186/17.04.2018
 NECLASIFICAT

SECRET

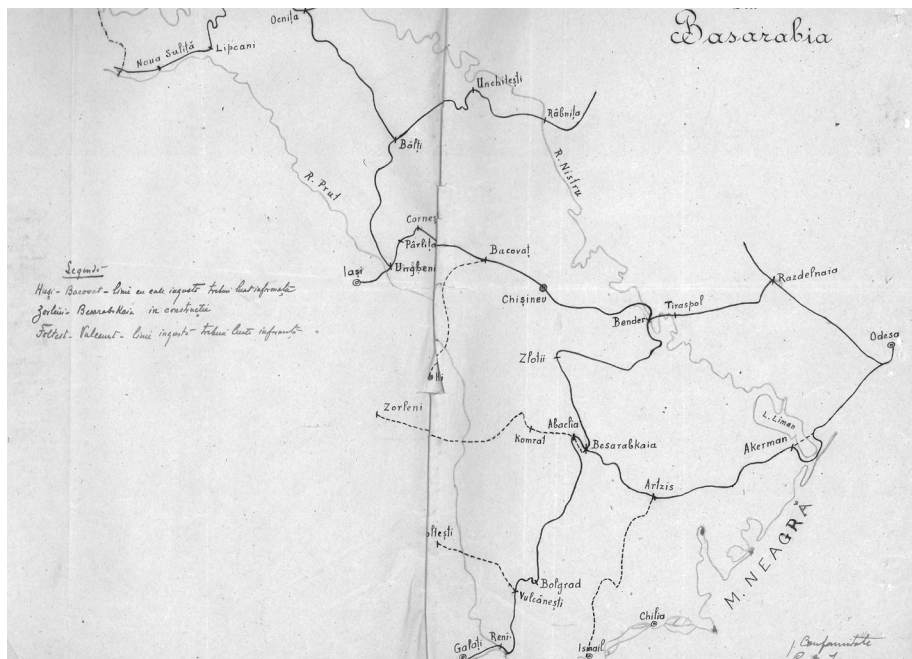
Schita
 cu
 Dispozitivul timpelor Div. 2. Cav.
 in regiunea "Gura Galbina" pe
 Zina de la Januatie 1918.
 Scara 1:200000.

ARMEEA ROMANA
 ARMEI DE STAT MAJOR

Nistru în altă zonă, pe aceeași direcție a fost pusă în mișcare și Brigada 4 Roșiori cu o baterie. Fiind dezinformați în mod intenționat că podul de la Tiraspol ar fi fost aruncat în aer și că în zona orașului s-ar afla trupe române, o parte din efectivele rusești s-au retras haotic spre sud, iar altă parte, abandonând armele, a început a hoinări prin satele din împrejurimi¹⁶.

Constatându-se că în satele Beștemac și Dezghingea se atestau grupări de localnici ostili, care dispuneau de o cantitate mare de arme, în aceste localități a fost trimis detașamentul de la Cimișlia, care urma să dezarmeze locuitorii. Mai mulți rebeli au fost arestați. Detașamentul român de la Abaclia primise o misiune suplimentară: să preia controlul asupra gării Basarabeasca și să oprească trecerea locomotivelor și vagoanelor pe calea ferată spre Ackerman. S-a constatat că în Basarabia se furau vagoane și locomotive goale ce erau duse spre acest oraș. S-a decis și punerea sub pază a depozitului de muniții din Basarabeasca¹⁷. La 22 ianuarie, cartierul diviziei se afla la Gura-Galbenă, unde erau dislocate și compania de cicliști și un escadron din Regimentul 2 Cavalerie pe jos¹⁸.

¹⁶ AMNR-DCAP, F. Divizia 2 Cavalerie, dos. nr. crt. 128, f. 99v; AMNR-DCAP, F. Corpul 6 Armată, dos. nr. crt. 71, ff. 12-13v; AMNR-DCAP, F. Corpul 6 Armată, dos. nr. crt. 73, ff. 63-64; AMNR-DCAP, F. Divizia 2 Cavalerie, dos. nr. crt. 42, ff. 61-64.

¹⁷ AMNR-DCAP, F. Divizia 2 Cavalerie, dos. nr. crt. 128, ff. 101, 110.

¹⁸ *Ibidem*, f. 99.

Tot la 22 ianuarie, comandantul Diviziei 11 Infanterie, generalul Ernest Broșteanu, cerea diviziilor 1 și 2 cavalerie să împingă peste Nistru trupele bolșevice care se retrăgeau din fața armatei române: prezența detașamentelor ruse impunea o mai vigilentă supraveghere a zonei de către trupele române, asigurând astfel liniștea unei „regiuni bântuite de devastări și dezordini îngrozitoare” și restabilind circulația pe arterele de comunicație ce traversau Basarabia¹⁹. A doua zi, generalul E. Broșteanu solicitase direct ajutor de la Divizia 2 Cavalerie în operațiunea de la Tighina, unde Detașamentul Bender se confrunta cu forțe bolșevice superioare. Printr-un ordin dat pe Divizia 2 Cavalerie, s-a decis constituirea unui detașament, care să includă regimentele 6 și 7 roșiori. Detașamentul a fost pus sub comanda colonelului Gheorghe Ruscescu. În aceeași zi, Detașamentul Ruscescu s-a deplasat spre Bulboaca, unde s-a pus sub ordinele colonelului Gheorghe Meleca. La Căușeni și Hâncești a fost lăsat Regimentul 11 Roșiori, care urma să supravegheze zona Tighina - Popovca. Regimentul 2 Cavalerie pe jos din componența diviziei urma să cerceteze zona spre Tighina și Opaci²⁰. Ambele unități contribuiau la asigurarea spatelui Detașamentului Bender. Restul efectivelor acționau în zona de responsabilitate a diviziei: un escadron din Regimentul 6 Roșiori – la Abaclia, un alt escadron din Regimentul 2 pe jos și un escadron din Regimentul 11 Roșiori – la Gura-Galbenă.

La 24 ianuarie, Divizia 2 Cavalerie a fost pusă sub ordinele comandantului Corpului VI Armată: până la organizarea comandamentului general al trupelor din Basarabia, legătura cu Marele Cartier General se făcea prin telegraf și prin curieri²¹. Din 24 ianuarie, legătura cu corpul de armată avea să se facă prin telegraf, curieri, telefon sau prin avion. Rapoartele și dările de seamă trebuiau prezentate zilnic, prin două buletine (unul trimis la ora 7.00 și altul la ora 16.00) ce să descrie evenimentele desfășurate. În fiecare vineri seara, divizia urma să prezinte o dare de seamă asupra evenimentelor din cursul săptămânii²². Imediat după organizarea Corpului VI Armată cu statut de comandament general al trupelor din Basarabia, șeful de stat-major al Diviziei 2 Cavalerie, colonelul Nicolae Rădescu, raporta despre gruparea forțelor: trupele diviziei operau dezarmări și contribuiau la restabilirea ordinii în zona ce le fusese afectată. În componența Diviziei 2 Cavalerie rămâneau Regimentul 11 Roșiori cu trei escadroane și trei baterii, am-

¹⁹ AMNR-DCAP, F. *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 68, f. 76.

²⁰ AMNR-DCAP, F. *Divizia 2 Cavalerie*, dos. nr. crt. 128, ff. 99v., 105..

²¹ AMNR-DCAP, F. *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 68, ff. 25-27.

²² AMNR-DCAP, F. *Divizia 2 Cavalerie*, dos. nr. crt. 128, ff. 56, 117-118; AMNR-DCAP, F. *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 68, ff. 102-104v.

plasat la Congaz; Regimentul 2 Cavalerie pe jos, cu patru escadroane și o baterie, stabilit la Bașcalia; coloana de muniții, amplasată la Baimaclia; un escadron din Regimentul 6 Roșiori, stabilit la Sturzești; un escadron din Regimentul 2 Cavalerie pe jos, stabilit la Gura-Galbenă; un escadron din Regimentul 1 Roșiori și un escadron din Regimentul 2 Cavalerie pe jos, dislocate la Abaclia; cartierul diviziei, compania de cicliști și serviciile diviziei se aflau la Cimișlia. Gara Basarabeasca, cu depozitele de mașini, muniții și provizii fusese trecută sub controlul armatei române, depozitul de muniții și subzistență fiind păzit de detașamentul de la Abaclia²³. În depozitul respectiv rămăsese un singur vagon cu făină și saci goi. Aproape toate depozitele din zona diviziei fuseseră devastate de bolșevici. Doar în depozitul de subzistență al Armatei VI Ruse s-au păstrat cantități semnificative de provizii, care au și fost salvate de militarii români²⁴. Regimentul 2 Roșiori și brigada condusă de colonelul Gh. Rusescu (formată din regimentele 7 și 6 roșiori, cu o baterie) operau sub ordinele Diviziei 11 Infanterie.

La 25 ianuarie, detașamentul de cicliști condus de locotenentul Groza fusese trimis în localitatea Dezghingea cu misiunea de a dezarma rebelii din zonă: au fost confiscate 50 de arme și 8 chesoane părăsite²⁵.

Conform unui raport din 26 ianuarie 1918, la acea dată Divizia 2 Cavalerie opera în jumătatea de vest a zonei sale de acțiune (în teritoriul cuprins între râul Prut și râul Cogâlnic), evacuând bandele de dezertori și coloanele ruse spre est, în zona rezervată concentrării Armatei VI Ruse²⁶. La sfârșitul lunii ianuarie, trupele diviziei acționau pe un areal destul de vast: regimentele 6 și 7 roșiori – la Bulboaca; Regimentul 11 Roșiori – la Căușeni, Regimentul 2 – la Cazaclia și Gura-Galbenă²⁷. Generalul Ioan Istrati insista ca Brigada 4 Roșiori să fie menținută în subordinea generalului E. Broșteanu, în vederea unor operațiuni ulterioare²⁸.

Colonelul Ioan Botescu menționa că trupele se aflau în zona ordonată, dar că, până la 26 ianuarie inclusiv, nu dispusesese de legături pentru a trimite darea de seamă operativă²⁹. Din lipsă de combustibil necesar pentru funcționarea secției de telegrafie fără fir (care consuma zilnic 30 litri de benzină) și pentru motocicletele și automobilele care, în absența firelor telegrafice și telefonice, urmau să întrețină

²³ AMNR-DCAP, F. *Divizia 2 Cavalerie*, dos. nr. crt. 128, f. 163; AMNR-DCAP, F. *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 73, ff. 63-64.

²⁴ AMNR-DCAP, F. *Divizia 2 Cavalerie*, dos. nr. crt. 128, f. 100v.

²⁵ AMNR-DCAP, F. *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 68, ff. 54v.-55v.

²⁶ *Ibidem*, ff. 169-171v.

²⁷ AMNR-DCAP, F. *Marele Cartier General*, dos. nr. crt. 1073, f. 9..

²⁸ AMNR-DCAP, F. *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 68, f. 200v.

²⁹ *Ibidem*, ff. 229-231..

legătura între trupe, legătura cu comandamentele superioare și între unități nu s-a putut stabili nici la 27 ianuarie³⁰.

Câteva zile mai târziu, Regimentul 6 și Regimentul 7 Roșiori cu o baterie activau deja la Bolgrad. Regimentul 2 Cavalerie pe jos cu o baterie s-a stabilit la Bașcalia. Regimentul 11 Roșiori cu o baterie staționa la Căușeni și Hâncești. Un escadron din Regimentul 2 Cavalerie pe jos și un escadron din Regimentul 1 Roșiori au fost detașate la Gura-Galbenă. Compania de cicliști și serviciile – la Cimișlia³¹.

O parte din unitățile diviziei s-au pus la dispoziția Diviziei 13 Infanterie: la 29 ianuarie, regimentele 6 și 7 roșiori din cadrul Brigăzii 4 Roșiori s-au deplasat la Tarutino, pentru a se alătura operațiunilor contra Vâlcovului³².

Brigada 4 Roșiori trebuia să acopere spatele Detașamentului Dragu, protejându-l de eventuale atacuri ale bolșevicilor dinspre Ackerman.

În seara de 30 ianuarie, Brigada 4 Roșiori, împreună cu artileria călare, se aflau deja în zona localităților Tarutino și Crasnoe (pe Cogâlnic) și urmau să ia sub supraveghere zona Tatarbunar - Lichtenthal, iar în cazul unui atac dinspre Ackerman – să intervină în sprijinul detașamentelor de la Chilia și Vâlcov.

Legătura dintre Brigada 25 Infanterie și Brigada 4 Roșiori se făcea la Devlet-Agaci, unde ambele unități aveau câte un post de cavalerie. Cu sprijinul Flotei de operațiuni, trupele Diviziei 13 Infanterie urmau să acționeze simultan spre Periprava și spre Vâlcov³³.

Unitățile Diviziei 2 Cavalerie au fost implicate în principalele lupte pe care diviziile 11 și 13 infanterie le-au desfășurat pe teritoriul Basarabiei – operațiunile de la Tighina și Vâlcov. În același timp, celelalte unități ale diviziei au participat la acțiuni de dezarmare a grupărilor rebele din satele în care cantonau diferite unități ruse³⁴: Molești, Tarutino, Culmea, Carabetovca și Mihailovca³⁵.

La 31 ianuarie 1918, nu s-au mai atestat forțe bolșevice nici la Ackerman, nici în împrejurimi. Divizia 13 Infanterie comunica Diviziei 2 Cavalerie că Brigada 4 Roșiori se poate deplasa din regiunea ce i se fixase prin ordin, păstrând un regiment la maximum o zi de marș depărtare de zona în care era detașată și menținând legătura cu trupele Diviziei 13 Infanterie, care operau la nord de lacul

³⁰ AMNR-DCAP, F. *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 68, ff. 250v.-251; AMNR-DCAP, F. *Divizia 2 Cavalerie*, dos. nr. crt. 129, ff. 148-149..

³¹ AMNR-DCAP, F. *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 68, ff. 253-254v.

³² *Ibidem*, ff. 57-58..

³³ *Ibidem*, f. 268v.

³⁴ *Ibidem*, ff. 53-54..

³⁵ *Ibidem*, ff. ff. 56v.-61.

Chitai³⁶. Brigăzile 2 și 4 roșiori reintrau sub ordinele Diviziei 2 Cavalerie, un singur regiment din brigada 2 fiind menținut în apropiere de lacul Chitai.

Brigăzii 2 Roșiori i s-au repartizat următoarele zone de acțiune:

Regimentului 6 Roșiori – Ch. Carenov [sic] - Novopavlovca – Frumușica - nord-vest de Hoffnungstal - Nicolaevca - Anovca - Sturzeni - Cioara-Murza - Berezina;

Regimentului 2 Cavalerie pe jos – zona Baccealia - Zaim - Opaci - Semionovca - Alexandrovca - Mingir - Cantemir – Alexeevca - Iosefsdorf - Colbarăș - Petrovca - Sălcuța;

Regimentul 7 Roșiori putea trimite escadroane până la 10 km, cu posibilitatea de a fi chemate în cel mai scurt timp;

Detașamentului Georgescu – zona Abaclia - Joltai - Lunga - Beșalma - Căiet – Tepliț - Baimaclia - Cârpești - Capaclia - Cocealia - Borogani.

La 31 ianuarie, linia de acțiune a diviziei trecea prin Gura-Galbenă - Baimaclia - Baccealia - Căușeni - Romanovca - Tărutino³⁷.

În primele zile ale lunii februarie, când începuse procesul de evacuare a depozitelor militare peste Prut, trupele Diviziei 2 Cavalerie au participat la lucrările de evacuare și supraveghere. Trupele diviziei au luat parte și la operațiunile de blocare a tentativelor de a forma batalioane „moldovenești”, întreprinse în diferite sate de indivizi suspecti care declarau că ar fi avut asemenea ordine din partea Sfatului Țării.

Trupele diviziei au supravegheat și activitatea unităților ruse considerate la acel moment „loiale”, adică neafectate de ideologia bolșevică, care se stabiliseră în unele localități din zona repartizată diviziei. Una dintre ele, staționată la Schinoasa, întrunea un detașament format din trei batalioane, o baterie și un escadron, fiind condusă de colonelul rus anti-bolșevic Nikolai Arkas. Deplasându-se spre Ackerman, trupele detașamentului rus au ocupat temporar orașul, însă, fiind atacate de forțele bolșevice, au părăsit zona, refuzând să lupte. În același timp, în satul Sărata intrase cu forța un grup de vreo 500 de marinari ruși, care au început să alunge din localitate populația de etnie ucraineană. Pentru a opri aceste fărâdelegi, la Sărata au fost trimise trei plutoane de infanterie cu un tun și un grup de călăreți din cadrul Brigăzii 25 Infanterie, cantonate la acea dată la Arciz. Trupele române au atacat bandele bolșevice și le-au forțat să se retragă spre Culevcea și Nicolaevca³⁸.

³⁶ *Ibidem*, f. 62..

³⁷ AMNR-DCAP, F. *Divizia 2 Cavalerie*, dos. nr. crt. 129, ff. 148-149.

³⁸ AMNR-DCAP, F. *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 83, f. 60.

La 4 februarie, trupele diviziei au escortat peste Nistru câteva coloane bolșevice, operând dezarmări la Zaim, Grigorievca, Marianca, Opaci, Popovca, Ermoclia, Leuntea, Camcic, Crasna. La 5 februarie, linia de demarcare a frontului explorat de trupele române trecea deja pe la Fărlădani - Baccealia - Căușeni - Alexandrovca - Frumușica - Camcic - Tarutino³⁹, iar la 6 februarie – pe la Fărlădani - Baccealia - Chircăiești - nord-vest de Căușeni - Sturzeni - Alexandrovca - Frumușica - Camcic - Tarutino⁴⁰.

Trupele Regimentului 7 Roșiori au fost detașate apoi în zona Tatarbunar, unde grupurile de bolșevici atacate de 3 plutoane din Regimentul 25 Infanterie au fost silite să se retragă spre Nicolaevca. Militarii români au efectuat dezarmări și la Semionovca, Ferapontievca, Avdarma, Cioara-Murza, Liman etc. Au alungat o formațiune alcătuită din aproximativ 800 de infanteriști, 200 de călăreți și 200 de marinari bolșevici, stabilită la Ackerman, care înarma populația din localitățile situate la vest de Ackerman și depunea presiuni asupra localnicilor să lupte împotriva trupelor române⁴¹. Un pluton din compunerea unității române dislocate la Gura-Galbenă a fost trimis să efectueze dezarmări în satele Caracui și Orac. Un escadron cu două plutoane din Hâncești a fost detașat în direcția Hansca - Costești - Găureni. Un escadron din cadrul detașamentului de la Abaclia a înaintat spre Cioc-Maidan - Bașcalia - Ferapontievca - Joltai și Chiriet-Lunga. Brigada 4 Roșiori a împins patrulă de recunoaștere până la Tatarbunar⁴².

La 13 februarie, zona în care activa divizia avea următorul contur: pornind de la Drănceni (situat la 12 km nord de Huși), continua spre Chițcani (situat la 5 km sud de Tiraspol), urmând apoi pe malul Nistrului, spre sud-est până la Olănești; continua apoi pe linia satelor Semionovca, Alexandrovca, Nicolaevca, cu recunoașteri până la Ackerman și Tatarbunar, iar spre vest – pe la Flămânda (3 km până la Fălcu).

Compania 2 Cicliști înainta din Cimișlia spre Crasna, iar un escadron din Regimentul 2 Cavalerie pe jos se afla în marș de la Sălcuța la Cimișlia.

La 15 februarie, comandamentul diviziei raporta că toate comunele din zona ce i-a fost încredințată sunt deja dezarmate, dar în urma mișcării continue a trupelor ruse, în unele localități au fost găsite arme pe care soldații fie le-au abandonat, fie le-au vândut populației locale. Pentru dezarmarea completă, au fost trimise din nou detașamente ce să cerceteze toate localitățile. În unele sate au fost afișate ordonanțe prin care populația era îndemnată să predea armele și informată că

³⁹ *Ibidem*, f. 10.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 12.

⁴¹ AMNR-DCAP, F. *Divizia 2 Cavalerie*, dos. nr. crt. 129, ff. 65-66; AMNR-DCAP, F. *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 71, ff. 30-30v.

⁴² *Ibidem*, f. 168.

persoanele care nu vor respecta prevederile ordonanței vor fi trase la răspundere în conformitate cu legile în vigoare. S-au trimis ordine și către posturile de jandarmi, care trebuiau să pună sub pază depozitele de arme⁴³.

La 16 februarie, Regimentul 6 Roșiori, compania de cicliști și Bateria 6 Artilerie călare au fost concentrate în zona Tarutino - Camcic - Crasna.

Brigada condusă de generalul Al. Constantinide, stabilită în regiunea Fântâna-Mică - Talmaz, menținea constant legătura cu detașamentul din Bender, împuternicit să supravegheze Nistrul.

Brigada colonelului Gh. Rusescu a fost trecută, potrivit ordinului Corpului VI Armată, sub ordinele Detașamentului Ackerman.

Regimentul 7 Roșiori, trimis în recunoaștere, a fost atacat de un detașament de 100 de cazaci în apropiere de localitatea Starocazacie⁴⁴. O patrulă de recunoaștere, compusă din 24 de călăreți, a fost înconjurată de un detașament de 100 de cazaci și atacată cu focuri la Nicolaevca și la Starocazacie. În încăierarea dată și-au pierdut viața 15 persoane, alți militari români fiind dați dispăruți. În timpul atacurilor au fost uciși și o parte din cai. O altă patrulă de recunoaștere a fost atacată la Slobozia: trupele bolșevice au rănit doi militari din cadrul Bateriei 4 Artilerie călare. Patrula de recunoaștere ale trupelor bolșevice acționau și în localitățile Crocmaz, Răscăieți, Purcari. Cea mai ostilă trupelor române era populația din localitățile bulgărești.

Dat fiind că la ieșirea din zona Diviziei 13 Infanterie unitățile rusești ce urmau să fie trimise în zona Ackerman s-ar fi putut împrăștia necontrolat, locotenent-colonelul Gheorghe Rizeanu transmitea că s-a permis ieșirea lor doar prin Iaroslava, pe un itinerar fix. Respectiv, la 19 februarie, comandamentul Diviziei 13 Infanterie solicita Diviziei 2 Cavalerie să detașeze cel puțin un pluton la Iaroslava. Brigada 5 Roșiori⁴⁵, împuternicită să supravegheze Nistrul, acționa în colaborare cu Detașamentul Bender și cu Regimentul 3 Vânători⁴⁶. Alte unități din cadrul

⁴³ *Ibidem*, f. 219..

⁴⁴ M. Stănescu, *Armata română și unirea Basarabiei cu România. 1917-1919*, Constanța, 1999, p. 123; AMNR-DCAP, F. *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 73, f. 82.

⁴⁵ *Războiul de întregire (1916-1919). Comandanți militari români*, București 2016, p. 42: Alexandru Constantinide a fost numit la comanda Diviziei 2 Cavalerie la 6 aprilie 1918, când nu se mai afla în Basarabia. Comandantul Corpului V Armată, generalul Ioan Istrate aprecia astfel activitatea din Basarabia a generalului Al. Constantinide: „a lucrat cu multă râvnă pentru naționalizarea spiritelor rusificate”.

⁴⁶ La 1 ianuarie 1917, Alexandru Constantinide a fost numit comandant al Brigăzii 6 Roșiori, aflat în compunerea Diviziei 2 Cavalerie. Preluase efectiv comanda brigăzii la 17 ianuarie 1917 și s-a aflat în această funcție până la 15 aprilie 1917, când a fost numit comandant al Brigăzii 5 Roșiori, aflată tot în compunerea Diviziei 2 Cavalerie. A deținut această calitate până la 1 aprilie 1918.

diviziei urmau să preia controlul asupra trecerilor peste Prut de la Flămânda și Vădeni, chiar dacă acestea se aflau în zona repartizată Diviziei 13 Infanterie⁴⁷.

În a doua jumătate a lunii februarie, o parte din unitățile Diviziei 2 Cavalerie au fost detașate sub ordinele altor divizii ce acționau în Basarabia. În contextul operațiunii împotriva Ackermanului, a fost constituit Detașamentul Mixt Ackerman, în compunerea căruia intrau o brigadă mixtă cu un divizion din cadrul Regimentului 5 Călărași (aflat la dispoziția Diviziei 13 Infanterie), Brigada 4 Roșiori cu artilerie călare și o companie de cicliști (puse la dispoziție de Divizia 2 Cavalerie), Regimentul 3 Vânători cu o baterie și două plutoane cavalerie (puse la dispoziție de Divizia 11 Infanterie). Detașamentul era comandat de generalul I. Popescu (comandant al Diviziei 13 Infanterie), care păstra și comanda trupelor rămase în zona diviziei. Detașamentul a luptat împotriva bandelor bolșevice concentrate în zona râurilor Cogâlnic și Sărata, formate din peste 300 de călăreți siberieni, trupe de infanterie și marină și tunuri, precum și localnici înarmați de bolșevici, dar și a cetelor din zona Ackerman, care dispuneau de trei automobile blindate, două barje cu tunuri de 120 mm și trei canoniere. Brigada 4 Roșiori constituia aripa stângă a formațiunii și înainta pentru a intercepta comunicațiile de la nord de Ackerman.

Pe durata acestor operațiuni, Divizia 2 Cavalerie detașase Regimentul 11 Roșiori în zona Fântâna-Mică - Maiac - Talmaz, unde acesta avea să supravegheze în colaborare cu detașamentul Bender trecerea peste Nistru în zona Chițcani - Slobozia⁴⁸. În zona dată, unitățile românești au dezarmat și trimis la Tighina, apoi peste Nistru un detașament ucrainean format dintr-un batalion și o baterie antiaeriană, cantonate la gara Basarabeasca. În răstimp de doar o săptămână au fost evacuate zeci de coloane ruse ce apăruseră în regiune⁴⁹.

În contextul evacuării misiunii militare franceze prin Basarabia, autoritățile române au încercat să evite întâlnirea trupelor germane cu oficialii francezi și membrii familiilor lor. Pentru a crea un interval de 3 zile între deplasarea misiunii franceze și a unităților germane s-a încercat oprirea, prin mijloace discrete, a trupelor germane. Un detașament german a fost oprit și cantonat pentru o noapte la Tarutino, iar trenurile care duceau trupele au fost oprite la Bolgrad, pe zona de acțiune a Diviziei 13 Infanterie. La 25 februarie, la ora 21.00, s-a dispus trecerea liberă a trupelor germane și înlesnirea transportării lor imediate, pornind în marș spre Tighina și detașamentul german oprit la Tarutino. A doua zi, a sosit la gara Basarabeasca pe calea ferată și primul eșalon din Regimentul Artilerie călare al

⁴⁷ AMNR-DCAP, F. *Divizia 2 Cavalerie*, dos. nr. crt. 129, f. 76..

⁴⁸ AMNR-DCAP, F. *Divizia 2 Cavalerie*, dos. nr. crt. 129, ff. 32-33; AMNR-DCAP, F. *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 71, f. 168.

⁴⁹ AMNR-DCAP, F. *Divizia 2 Cavalerie*, dos. nr. crt. 129, ff. 13-13v.

Diviziei de Cavalerie bavareză. În spațiul aerian a fost observat un avion german care zbura dinspre Bender spre Reni⁵⁰.

La 27 februarie, un detașament german (format din două batalioane cu 24 mitraliere din dotarea Regimentului 21 Artilerie), comandat de colonelul Kurt Vogel, care staționase la Tarutino în zona repartizată Diviziei 2 Cavalerie, își continuase drumul prin Căușeni, trecând apoi Nistrul pe la Tighina. Grosul armatei germane staționase la Parcani; comandamentul – la Tighina; alte trupe germane părăsiseră zona pornind din gara Valul-lui-Traian⁵¹. Întâlnirea dintre unitățile germane și misiunea militară franceză a fost evitată cu eforturile unităților românești și rusești și prin contribuția autorităților locale.

Pentru a combate propagandiștii și instigatorii bolșevici, care doreau să răstoale populația din zonă contra trupelor române, Brigada 5 Roșiori, cantonată la Talmaz, a organizat un detașament format din Escadronul 4 al Regimentului 11 Roșiori, o secție mitralieră și un tun. Pus sub comanda maiorului Dumitru Aronovici, detașamentul a operat în zona satelor Tocuz, Petrovca, Mingir, Alexandrovca și Semionovca⁵².

După cum consemna la acel moment locotenent-colonelul Constantin Hârjeu, pretorul Corpului VI Armată, nu toate satele din zona de supraveghere a Diviziei 2 Cavalerie au fost dezarmate complet. Comandantul corpului de armată cerea trupelor să permită purtarea armelor doar persoanelor ce dispuneau de permise avizate de autoritățile militare⁵³.

După venirea în Basarabia a Diviziei 4 Cavalerie, Divizia 2 Cavalerie continuase să supravegheze zona aflată la sud de noua formațiune detașată în teritoriul dintre Prut și Nistru. Linia de demarcare a regiunii încredințate Diviziei 2 Cavalerie includea, în partea de vest, zona cuprinsă între satul Manta (situat la sud de Cahul) și Dunăre; în partea de sud, zona cuprinsă între Dunăre cu brațul Chilia și coasta de până la limanul Nistrului (până la localitatea Crocmaz); în partea de nord configura o linie convențională, care pleca de la Manta la Crocmaz, trecând prin Ceadâr-Lunga - Tarutino - Camcic - Petropavlovca; în partea de est, supraveghea Nistrul, păzind sectorul Copanca până la Crocmaz⁵⁴.

La 18 martie, punctul de comandă al Diviziei 2 Cavalerie se afla tot la Cimișlia⁵⁵, unde erau cantonate și Compania 2 Cicliști și serviciile diviziei. La Căușeni era

⁵⁰ AMNR-DCAP, F. *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 73, ff. 83-83v.

⁵¹ *Ibidem*, f. 1v.

⁵² *Ibidem*, f. 112.

⁵³ AMNR-DCAP, F. *Divizia 2 Cavalerie*, dos. nr. crt. 129, f. 24.

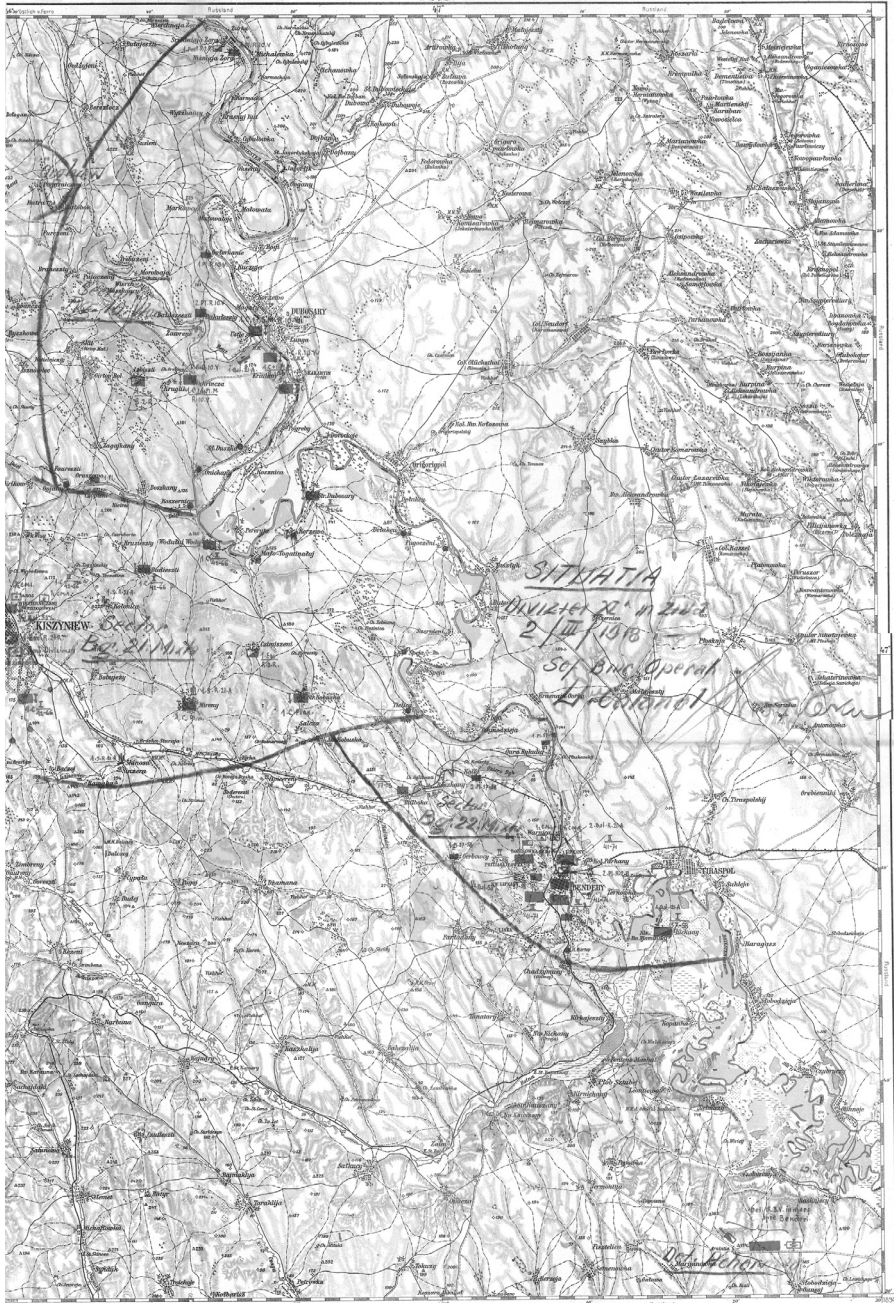
⁵⁴ AMNR-DCAP, F. *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 73, f. 21.

⁵⁵ M. Stănescu, *Armata română și unirea Basarabiei cu România. 1917-1919*, Constanța, 1999, p. 116.

47°47' BENDERY

1914

 Maßstab 1:200,000 A.3. oder 1 cm = 2 km
 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
 km
 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
 miles

 1:200,000 A.3. oder 1 cm = 2 km
 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
 km
 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
 miles

cantonat Regimentul 11 Roșiori, cu un detașament înaintat spre Nistru. La Sălcuța se afla punctul de comandă al Brigăzii 4 Roșiori și Regimentul 6 Roșiori. La Taraclia fusese instalat punctul de comandă al Brigăzii 5 Roșiori și Regimentul 2 Cavalerie pe jos (trei escadroane cu o companie mitraliere). Regimentul 5 Roșiori *Cuza Vodă* se afla dislocat la Tarutino. Divizia 2 Artilerie călărească staționa la Selemet, Coloana 2 Muniții – la Baimaclia, un escadron din Regimentul 2 Cavalerie pe jos – la Hâncești, un escadron al acestui regiment – la Cărbuna, iar altul – la Abaclia. Din 20 martie 1918, Brigada 6 Roșiori descălecată a revenit sub ordinele Diviziei 2 Cavalerie, pornind la 26 martie din Barcea spre zona repartizată diviziei.

La 1 aprilie 1918, generalul de brigadă Petre Greceanu a fost demobilizat prin ordinul nr. 42006 din 31 martie 1918 al Marelui Cartier General. Funcția de comandant al diviziei i-a fost încredințată generalului de brigadă Alexandru Constantinidi⁵⁶.

Divizia 2 Cavalerie și-a menținut misiunea în Basarabia și după Unirea provinciei cu România: documentele de arhivă confirmă că efectivul diviziei, prezent în zona repartizată, organizase la 30 martie 1918 acțiuni de celebrare a Unirii⁵⁷.

Summary

The Romanian Army's entry in Bessarabia was the only viable solution for protecting the autonomy of the Moldavian Democratic Republic and of the Romanian Front's rear areas, including the Romanian Army's storage facilities in the territory. Romania initially planned a single division's entry in Bessarabia. This initial plan was modified, the military and political authorities deciding that a total of four divisions will enter Bessarabia. The operation orders for the other three divisions supposed to act in the territory between Dniester and Prut was emitted on January 17, 1918.

The 2nd Cavalry Division's entry in Bessarabia was approved by the Romanian General High Command by order no. 7255 from January 17, 1918. The territory entrusted to the 2nd Cavalry Division was delimited by the zones of action of the 13th Infantry Division (to the right) and the 11th Infantry Division (to the left). The 2nd Cavalry Division's mission also included establishing the liaison between these two infantry divisions.

The 2nd Cavalry Division maintained its mission in Bessarabia after the province's Union with Romania as well.

Keywords: Romanian Army, Bessarabia, 2nd Cavalry Division, World War One, Security.

⁵⁶ AMNR-DCAP, F. *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 73, ff. 63-64.

⁵⁷ AMNR-DCAP, F. *Divizia 2 Cavalerie*, dos. nr. crt. 42, ff. 61-64.

DOCUMENTE

**ORDIN DE OPERAȚIUNI
DAT DE CORPUL VI ARMATĂ DIVIZIEI 2 CAVALERIE****Nr. 1, 24 ianuarie 1918**

Conform ordinului MCG* -1, toate trupele ce operează în Basarabia, precum și Flota de operațiuni, trecând astăzi, 24 ianuarie 1918, sub comanda Corpului VI Armată, ordon următoarele:

1. MISIUNEA FIECĂREI DIVIZII ÎN PARTE ȘI A FLOTEI

Zonele afectate și purtarea față de populația pașnică, de o parte, și față de răufăcători și criminali, de alta, sunt acelea ordonate de MCG-1.

2. POSTUL DE COMANDĂ AL CORPULUI VI ARMATĂ – la Unghenii-Ruși.

Posturile de comandă ale diviziilor și flotei – aceleași ca până acum.

3. LEGĂTURI CU CORPUL VI ARMATĂ

Divizia 1 Cavalerie – prin telegraf și curier; până la stabilirea acestora – prin TFF** a Diviziei 11 [Infanterie] sau MCG.

Divizia 11 [Infanterie] – prin telegraf, telefon, curier și, eventual, prin avion.

Divizia 2 Cavalerie se va lega cu Corpul VI Armată prin Divizia 11 [Infanterie], întrebuițând pentru aceasta curieri, TFF și apoi telegraf și telefon, eventual prin avion cerut Diviziei 11 [Infanterie].

Divizia 13 [Infanterie] – prin telegraf, pe la Centrala MCG-1.

Flota de operațiuni – prin telegraf și TFF, prin intermediul Comandamentului Marinei de la MCG.

4. LEGĂTURI CU TRUPELE VECINE

Divizia 1 Cavalerie se va lega cu Divizia 11 [Infanterie] prin telegraf, TFF, ofițer de legătură și, eventual, prin avion cerut de la Divizia 11 [Infanterie].

Divizia 11 [Infanterie] se va lega cu Divizia 1 Cavalerie și cu Divizia 2 Cavalerie ca mai sus, de asemenea prin avion.

Divizia 2 Cavalerie se va lega cu Divizia 11 [Infanterie] și Divizia 13 [Infanterie] ca mai sus, eventual cu avion cerut la Divizia 11 [Infanterie].

Divizia 13 [Infanterie] se va lega cu Divizia 2 Cavalerie și cu Flota de operațiuni prin telegraf, TFF, prin ofițeri de legătură și prin avion.

Flota de operațiuni se va lega cu Divizia 13 [Infanterie] ca mai sus, iar cu avionul numai eventual, cerându-l de la Divizia 13 [Infanterie].

---

* Marele Cartier General.

** Telegrafie fără fir.

Legături cu autoritățile centrale și locale ale ținutului – prin domnii [Nicolae] Săveanu și [Ion] Cămărășescu, comisarii guvernului la Chișinău și Bolgrad.

Legături cu Armata VI Rusă, pentru Divizia 13 [Infanterie] și Flotă prin lt.-colonel [Teodor] Scheletti, delegat pe lângă comandamentul acelei armate.

5. RAPOARTE ȘI DĂRI DE SEAMĂ

Se va înainta:

a) Zilnic, două buletine telegrafice de evenimente petrecute: primul buletin va trebui să sosească la Corpul VI Armată la ora 7.00, iar al doilea la ora 16.00. Primul buletin se va înainta azi, ora 16.00.

b) În fiecare vineri seara, o dare de seamă asupra evenimentelor petrecute în cursul săptămânii, inclusiv vineri. Această lucrare va fi însoțită de o hartă 1:200.000 cu gruparea forțelor.

Comandantul Corpului VI Armată, general de divizie adjutant [semnătura]

Șeful de stat-major, colonel [semnătura]

AMNR-DCAP, F. Corpul 6 Armată, dos. nr. crt. 68, ff. 104-104v.

JURNALUL DE OPERAȚII AL DIVIZIEI 2 CAVALERIE:

21 ianuarie - 1 februarie 1918

21 ianuarie:

GRUPAREA FORȚELOR ÎN REGIUNEA GURA-GALBENĂ, în ziua de 21 ianuarie este cea arătată în alăturata schiță:

Ora 23.50:

Se primește prin TFF ordinul nr. 71 al MCG.

Se face cunoscut că comandamentul frontului rus comunică că „Divizia 3 Vânători rusă semi-ucraineană armată urma să se deplaseze la nord de Ackerman. Soldații ruși refuză a executa ordinul și vor să se îndrepte spre Jmerinka unde se vor demobiliza”.

Se ordonă ca, pentru moment, această divizie să rămână pe loc până la lichidarea definitivă a operațiunilor de la Bender. Trei din regimentele acestei divizii au fost dezarmate de trupele noastre în regiunea Cimișlia. Divizia 3 Rusă, după informații, a luat *din ziua de 20 ianuarie* direcția Benderului.

22 ianuarie (ora 2.00):

Pentru executarea ordinului nr. 71 al MCG s-a dat ordinul de operație nr. 214, prin care se dispune următoarele:

Regimentul 7 Roșiori cu bateria din Răzeni, pe drumul cel mai scurt, se va interpune între Bender și trupele ruse care se îndreaptă spre acest punct (axul de mișcare Fărlădeni).

Brigada 4 Roșiori cu bateria se va pune în mișcare pe direcția urmată de trupele ruse (Selemet - Bender), căutând să le ajungă cât mai curând. Odată contactul luat se vor soma trupele ruse să se oprească și apoi să se îndrepte spre zona Sălcuța - Opaci - Tocuz, unde vor aștepta să li se indice punctul pe unde vor putea trece Nistrul.

Dacă trupele ruse ar fi intrat în Bender, detașamentele vor rămâne în regiunea Fărlădeni - Lisca - Hagimus.

Regimentul 2 pe jos cu bateria se va găsi în seara de 22 ianuarie la Taraclia.

Potrivit ordinului nr. 69 al MCG se dă ordin detașamentului de la Abaclia să ocupe Gara Basarabeasca și să oprească trecerea spre Ackerman a locomotivelor și vagoanelor de pe calea ferată Fălcu.

GRUPAREA FORȚELOR DIVIZIEI

în seara de 22 ianuarie:

Gura-Galbenă – cartierul diviziei, compania de cicliști, un escadron din Regimentul 2 pe jos, serviciile.

Postul de comandă al diviziei – la Sălcuța.

Fărlădeni și Lisca – Regimentul 7 Roșiori cu o baterie.

Baccealia – Regimentul 11 Roșiori cu 3 escadroane, cu 1 pluton la Râneni.

Sălcuța – Regimentul 6 Roșiori cu 3 escadroane, o baterie.

Taraclia – Regimentul 2 pe jos și o baterie; coloana de 16 unități.

Abaclia – Detașamentul Maior Georgescu (1 escadron din Regimentul 2 pe jos și 1 escadron din Regimentul 11 Roșiori).

Ghindești – un escadron din Regimentul 6 Roșiori.

Trupele Diviziei 3 Ruse, apropiindu-se de Bender, crezând că podul de la Bender e sărit, auzind apoi și de trupele noastre care vin pe urma lor, au plecat în debandadă retrăgându-se la sud. Regimentul care rămăsese cu arme a părăsit și el armele lăsându-le prin sate.

23 ianuarie (ora 14.00):

GRUPAREA FORȚELOR aceeași.

Se trimite un detașament de 60 bicicliști cu misiunea de a strânge armele din satele Beștemac și col[onia] Dezghingea și a proceda la arestări. Populația din

aceste sate având o atitudine foarte ostilă față de trupele române. După terminarea misiunii, detașamentul se va întoarce la Cimișlia.

Ora 15.30

Se primește prin telefon ordinul nr. 7640 al MCG: „(1) Generalul [Ernest] Broșteanu, comandantul Diviziei 11 [Infanterie] raportează că trupele de la Bender sunt în luptă cu forțe superioare și au nevoie de ajutor. (2) Luați imediat legătură cu generalul [Ernest] Broșteanu și interveniți în ajutorul trupelor de la Bender, cât mai grabnic și în limita posibilă. (3) Confirmați primirea acestui ordin și raportați măsurile luate”.

Pentru executarea acestui ordin se dă ordinul de operație nr. 225 din 22 ianuarie ora 17.30, prin care se dispune următoarele: „Regimentul 7 Roșiori și Regimentul 6 Roșiori cu o baterie (acea afectată Regimentului 7 Roșiori) va constitui un detașament sub comanda colonelului [Gheorghe] Ruscescu”.

Acest detașament va porni imediat spre Bulboaca, unde se va pune sub ordinele colonelului [Gheorghe] Meleca.

Regimentul 11 Roșiori cu o baterie va rămâne pe loc la Răzeni, supraveghind zona Bender - Popovca.

Regimentul 2 pe jos cu o baterie se va pune în marș, mergând la Bașcalia, el se va ține în strânsă legătură cu Regimentul 11 Roșiori. Va cerceta spre Bender și Opaci.

Ordinul acesta s-a trimis la trupe prin curier, ofițer cu automobilul.

24 ianuarie:

Regimentul 6 Roșiori, Regimentul 7 Roșiori cu o baterie au plecat la ora 8.00 din Sălcuța și Fârlădeni la Bulboaca.

Regimentul 2 pe jos (4 escadroane) cu o baterie a plecat la ora 8.00 din Taraclia spre Bașcalia.

Regimentul 11 Roșiori cu o baterie a rămas la Răzeni.

Cartierul diviziei cu compania de cicliști, serviciile – au luat cantonament în Cimișlia. Postul de comandă al diviziei – în această localitate.

În Hânțești, Abaclia – au rămas aceleași detașamente.

În majoritatea satelor, populația are o atitudine ostilă față de trupele române.

DISPOZITIVUL TRUPELOR DIVIZIEI 2 CAVALERIE în seara de 24 ianuarie 1918.

GRUPAREA FORTELOR:

Regimentul 2 Roșiori – detașat la Divizia 11 [Infanterie].

Brigada Colonel Ruscescu compusă din Regimentul 7 Roșiori, Regimentul 6 Roșiori, o baterie – se găsește sub ordinele Diviziei 11 [Infanterie], acționând la Bender.

Divizia 2 Cavalerie a rămas cu următoarele trupe:

În Răzeni – Regimentul 11 Roșiori cu 3 escadroane și o baterie.

În Baccealia – coloana de muniții.

În Hânțești – un escadron din Regimentul 6 Roșiori.

În Gura-Galbenă – un escadron din Regimentul 2 pe jos.

În Abaclia – un escadron din Regimentul 11 Roșiori și un escadron din Regimentul 2 pe jos.

În Cimișlia – cartierul diviziei, compania de cicliști, serviciile.

Ora 12.00:

În gara Leipzig și Basarabeasca au sosit 5 trenuri cu ucraineni, Detașamentul Colonel [Nikolai] Arkas (3 batalioane și 3 escadroane), care a plecat seara la Ackerman conform ordinului generalului [Dmitri] Șerbaciov.

25 ianuarie (ora 15.00):

Se primește radiograma nr. 5738 de la Divizia 13 [Infanterie], prin care ne face cunoscut că Armata VI Rusă cere să se oprească pe loc coloanele ruse nr. 377 din satul Ferapontievca; nr. 378 – din Schinoasa; nr. 379 – din Avdarma, nr. 380 – din Calcevo; capii răzvrătiților să fie arestați. În acest scop s-a dat ordin Regimentului 11 Roșiori din Răzeni.

Ora 18.00:

Detașamentul de cicliști, Locotenentul Groza trimis pentru dezarmare în satele Beștemak și col[onia] Dezghingea, s-a întors, aducând 50 arme și 8 chesoane părăsite. Populația a fost liniștită.

Benderul a fost reluat în dimineața zilei. Trupe române au trecut și pe stânga Nistrului.

26 ianuarie:

GRUPAREA FORȚELOR aceeași. Nici un eveniment.

27 ianuarie:

GRUPAREA FORȚELOR aceeași.

OPERAȚIUNI:

Detașamentul din compania 2 a Regimentului 2 pe jos (Gura-Galbenă), trimis în satul Molești, a adus armele ce le-a găsit pe la locuitori. A arestat 10 indivizi care aveau o atitudine ostilă. Un individ a fost executat pentru că a tras cu arma asupra unei patrule române.

Detașamentul din compania 2 cicliști, trimis la Mihailovca, a făcut dezarmări: 2 eșantioane ucrainene au plecat la Ackerman, venind de la Reni.

La col[onia] Leipzig soldații ruși care compuneau o coloană au fugit lăsând armele.

28 ianuarie:

GRUPAREA FORȚELOR aceeași.

OPERAȚIUNI:

S-a executat dezarmări în satele Tarutino, Culm, Hutor, Carabetca, Mihailovca.

La cererea Armatei VI Ruse s-a oprit coloana nr. 377 în Romanovca, coloana nr. 379 – în Răzeni. Un tren de 37 vagoane goale au trecut spre Reni, venind de la Ackerman.

29 ianuarie:

GRUPAREA FORȚELOR:

Brigada Colonel Rusescu (Regimentul 6 Roșiori, Regimentul 7 Roșiori, o baterie) a primit ordine direct de la MCG de a se pune la ordinul Diviziei 13 [Infanterie] . Brigada se va duce la Tarutino.

Celelalte trupe în același dispozitiv.

OPERAȚIUNI:

S-a executat dezarmarea în satele Tarutino, Culm, Hutor, Carabetca.

30 ianuarie:

GRUPAREA FORȚELOR aceeași. Niciun eveniment.

31 ianuarie:

GRUPAREA FORȚELOR:

Potrivit ordinului nr. 298 al Corpului VI Armată, Brigada 4 Roșiori, care era pusă sub ordinile Diviziei 13 [Infanterie], reintră sub ordinile *Diviziei 2 Cavalerie*, urmând să execute dispozițiunile diviziei în conformitate cu ordinul nr. 7250 al MCG. Un regiment din Brigada 4 [Roșiori] se va păstra la o zi de marș de detașamentul din Divizia 13 [Infanterie], care operează la vest de lacul Chitai.

Pentru conformitate: șeful de stat-major [semnătura]

AMNR-DCAP, F. Corpul 6 Armată, dos. nr. crt. 71, ff. 12-13v.

**RAPORT OPERATIV TRANSMIS DE COMANDAMENTUL
DIVIZIEI 2 CAVALERIE CORPULUI VI ARMATĂ**

Nr. 265, 11 februarie 1918

Regimentul 11 Roșiori este dispozat [în felul următor]:

1 escadron – la Căușeni

1 escadron și o secție mitraliere – la Volontirovca

1 escadron și o secție mitraliere – la Ciobruți.

OPERAȚIUNI

S-a dezarmat o coloană de etapă (nr. 315) din Răzeni. S-au luat 102 arme și 500 cartușe.

Coloana păzește un depozit de cereale și unul de medicamente care depind de Sfatul Țării din Chișinău.

Din satul Volontirovca s-au ridicat 423 arme, mitraliere și 14 lăzi cu cartușe părăsite de soldații ruși.

EVENIMENTE

În Gura-Galbenă a sosit o coloană din Regimentul 318 Infanterie: 1 ofițer, 30 soldați, 11 cai și 3 căruțe.

Permisul nr. 897 în tabloul Corpului VI Armată: coloana este trecută cu 60 cai și acum are numai 11 [cai].

Șeful de stat-major, lt.-colonel [Constantin] Ilasievici

AMNR-DCAP, F. Corpul 6 Armată, dos. nr. crt. 71, f. 86.

**NOTĂ VIZÂND SALUTUL MILITAR ÎNTRE OFIȚERI,
EXPEDIATĂ DE CORPUL VI ARMATĂ DIVIZIEI 2 CAVALERIE**

Nr. 1302, 18 martie 1918

Am onoarea a înainta copie după adresa Ministerului de Război al Republicii Moldovenești, pe care domnul general comandant al Corpului VI Armată a pus următoarea rezoluție: „Între ofițerii români și basarabeni se vor da onorurile reciproce”.

Șeful de stat-major al Corpului VI Armata, colonel [semnătura]

Copie după adresa nr. 940 a Ministerului de Război
al Republicii Moldovenești

J'ai l'honneur de vous faire savoir, que ces jours une nouvelle ordonnance sera éditée touchant l'établissement du nouvel uniforme, qui vous sera expédiée pour mémoire, jusqu'à l'édition de cette ordonnance, le signe qui diffère les troupes de la République Moldave consiste en un ruban de couleurs nationaux, porté dans la boutonnière ou en bandeau sur les epaulettes.

Chef de l'état-major, lt.-colonel [Teodosie] Cojocariu [semnătura]

Pentru confirmare: copist [semnătura]

AMNR-DCAP, F. Divizia 2 Cavalerie, dos. nr. crt. 38, ff. 1-2.

**ORDINUL CORPULUI VI ARMATĂ CĂTRE
DIVIZIA 2 CAVALERIE, INCLUZÂND MULȚUMIRI
CU PRIVIRE LA CONTRIBUȚIA LA ELIBERAREA BASARABIEI**

Copie după ordinul șefului de stat-major, colonel Toma Dumitrescu

Nr. 6098 din 29 martie 1918

Ordinul de zi nr. 1

Din ordinul șefului de stat-major, colonel T[oma] Dumitrescu, vă aduc la cunoștință că, în ziua de 27 martie ora 18.30, Sfatul Țării Moldovenești a votat unirea Basarabiei cu Patria-Mamă România. Acest mare eveniment în istoria neamului românesc s-a împlinit de îndată ce poporul basarabean a putut să hotărască singur și liber asupra destinului său. Din momentul ce Basarabia, prin rezoluție, a fost eliberată de jugul rusesc sub care fusese robită de mai bine de un secol, se

văzu amenințată de anarhia și teroarea bandelor bolșeviste și de răufăcători și fără mijloace de a se apăra. Glasul sângelui o îndrepta către Prut, cerând sprijinul Armatei Române, apel la care guvernul nostru a răspuns grabnic, trimițând trupe pentru a restabili ordinea și ocroti viața și avutul locuitorilor. În mai puțin de doua luni trupele române curăță tot ținutul Basarabiei de bande de răufăcători și sub scutul său autoritățile și cetățenii au putut să-și reia firul activității, voioșia cu care astăzi a răspuns la această chemare după oboselile și suferințele unei lungi și grele campanii au făcut dovada că sunteți pătrunși de spiritul datoriei și că în sufletul vostru sălășluiesc cele mai de seamă virtuți ostășești. Purtarea voastră frățescă și demnă față de locuitorii Basarabiei le-a mărit încrederea acestora în România și bravii săi ostași, apropiindu-i sufletește până la dorința de a nu se mai despărți de noi. Ați contribuit și voi într-o largă măsură la înfăptuirea actului măreț al unirii Basarabiei cu România de azi înainte și pentru totdeauna. Vă aduc umilele mele mulțumiri și recunoștința Patriei.

Șeful de stat-major, Corpul VI Armată, colonel T[oma] Dumitrescu

General Istrati

Pentru confirmare: copist [semnătura]

AMNR-DCAP, F. Divizia 2 Cavalerie, dos. nr. crt, 38, ff. 1-2.

Valentin BURLACU*

ASPECTE PROPAGANDISTICE ȘI MILITAR-STRATEGICE ÎN PROCESUL DE FORMARE ȘI EVOLUȚIE A RASS MOLDOVENEȘTI

Subiectul formării și evoluției Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești continuă și azi a fi examinat atât din perspectivă științifică, cât și sub aspect politic și militar-strategic, din mai multe considerente. În primul rând, prin crearea RASSM în stânga Nistrului, regimul bolșevic își propusese să reanexeze Basarabia, să sovietizeze România, să extindă revoluția proletară întâi în zona Balcanilor, apoi și pe plan mondial, scopurile politice și obiectivele militar-strategice ale URSS fiind explicit formulate în memoriul din 4 februarie 1924 *Cu privire la necesitatea formării Republicii Moldovenești*. În al doilea rând, politicile plămădite și experimentate timp de 16 ani în RASSM au fost cu succes implantate în RSSM și realizate de autoritățile sovietice ca urmare a operațiunilor militare ale Armatei Roșii de ocupare a Basarabiei în 1940 și în 1944. În al treilea rând, problemele majore cu care se confruntă acum Republica Moldova – cea de ordin identitar și cea a separatismului transnistrean – își au originea în fenomenele corelate cu apariția și dezvoltarea acestei entități statale, create artificial în 1924.

Regimul bolșevic s-a opus cu obstinție actului unirii, nerecunoscând unirea Basarabiei cu România. În pofida unor întrevederi și contacte diplomatice ocazionale, relațiile dintre URSS și România rămâneau blocate și tensionate¹. URSS nu

* **Burlacu Valentin**, doctor în istorie, conferențiar universitar, Agenția pentru Știință și Memorie Militară.

¹ Vezi O. Țicu, *Problema Basarabiei și relațiile sovieto-române în perioada interbelică (1919-1939)*, Pontos, Chișinău, 2004; L. Pădureac, *Relațiile româno-sovietice (1917-1934)*, Prut Internațional, Chișinău, 2003.

renunța la intenția de a reanexa Basarabia, utilizând în acest scop mijloace militare, propagandistice, diplomatice². După eșuarea tratativilor sovieto-române de la Viena în problema Basarabiei (martie-aprilie 1924) și a diversunii bolșevice de la Tatarbuniar (septembrie 1924), strategia adoptată de autoritățile comuniste în raport cu Basarabia a fost cea a creării unei republici autonome moldovenești în teritoriul din stânga Nistrului. Sub pretext că s-ar îngriji de dezvoltarea națională a minorităților etnice din Uniunea Sovietică, inclusiv a celei „moldovenești”, autoritățile sovietice își aplicau aici interesele de ordin politic și ideologic. Scopul lor era de a „crea” un „popor moldovenesc”, diferit de cel român; de a provoca o stare de tensiune și instabilitate politică la hotarul de est al României; de a pregăti terenul pentru o exportare a revoluției comuniste în România și în alte țări din Balcani și de a justifica o ulterioară reanexare a Basarabiei.

De fapt, anul 1924 marca trecerea gradată a Rusiei sovietice, care parcurse un război civil istovitor, își statornicise și consolidase un regim totalitar, corelat cu izolare pe arena internațională și cu o politică externă expansionistă, la recunoașterea ei pe plan internațional de către Marile Puteri. În acest context, diplomația sovietică a adoptat o atitudine mai dură în relațiile cu România, dând de înțeles că va conta inclusiv pe utilizarea forței armate, nu numai pentru a reanexa Basarabia, ci și pentru a exporta revoluția proletară în plan mondial, în primul rând în zonele apropiate. Teritoriul dintre Nistru și Prut – provincie românească, recunoscută ca atare de Anglia, Franța, Italia și Japonia prin Tratatul de la Paris din 28 octombrie 1920 – reprezenta, pentru URSS, o trambulină sau un cap de pod pe itinerarul spre România, Peninsula Balcanică și Europa Centrală. România, ca țară vecină cu Uniunea Sovietică, era prima în calea infiltrării în Balcani și se miza pe destabilizarea situației ei interne. URSS încerca să-și ascundă intențiile militariste revanșarde, declarând constant că-și propune să rezolve „chestiunea Basarabiei” prin negocieri cu România. Cu intenția (cel puțin declarată) de a depăși tensiunile din relațiile bilaterale, delegațiile române și sovietice s-au întâlnit în mai multe rânduri: la Varșovia (1921), Genova (1922), Tiraspol (1923)³. Însă, din cauza pozițiilor diametral opuse ale celor două părți, rezultatele negocierilor au fost de fiecare dată inconsistente. Următoarea conferință în contextul încercărilor de ameliorare a relațiilor bilaterale sovieto-române era cea de la Viena, programată pentru sfârșitul lunii martie - începutul lunii aprilie 1924. La 3 martie 1924, în cadrul ședinței Biroului Politic al PC(b) din toată Uniunea, s-au

² Vezi V.-F. Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia (1918-1940)*, Junimea, Iași, 1991.

³ L. Rotari, *Mișcarea subversivă din Basarabia în anii 1918-1924*, Editura Enciclopedică, București, 2004, pp. 220-221.

aprobat directivele delegației sovietice la negocierile sovieto-române de la Viena⁴. În primul rând, acestea prevedeau refuzul categoric al URSS de a recunoaște drepturile României asupra Basarabiei. În timpul tratativelor, partea sovietică trebuia să-și camufleze pretențiile teritoriale asupra Basarabiei și să încerce să impună părții române desfășurarea unui plebiscit în această provincie.

Proiectul creării în stânga Nistrului a unei statalități-fantomă, ca germene al unei republici pentru întregul „popor moldovenesc”, o parte considerabilă a căruia ar fi zăcut „sub călcâiul ocupanților români”, lansat în mediile politice din URSS la începutul anului 1924, avea scopul de a exercita presiuni asupra Guvernului României. În contextul pregătirilor pentru conferința de la Viena, un grup de emigranți comuniști din România și bolșevici din Basarabia (din care făceau parte Grigori Kotovski, Ion Dic-Dicescu, Pavel Tkacenko, Alexandru Nicolau ș. a.), au redactat la Moscova, la 4 februarie 1924, la indicația liderilor bolșevici de la Kremlin, un memoriu vizând necesitatea creării în stânga Nistrului a unei Republici Sovietice Socialiste Moldovenești. În cadrul discuției pe marginea acestei probleme, raportorul – comunistul român I. Dic-Dicescu – a făcut o introducere în chestiunea Basarabiei, afirmând că există două puncte de vedere asupra acesteia: primul al lui C. Rakovski, fost președinte al Consiliului Comisarilor Poporului din RSS Ucraineană și la acel moment comisar-adjunct al afacerilor străine al URSS, și cel de-al doilea – al lui M. M. Litvinov, comisar al poporului pentru afacerile străine al URSS. Conform explicațiilor raportorului, „Esența primului punct de vedere se reduce la următoarele: timpul cedărilor URSS în sfera politicii externe a expirat. Basarabia nu trebuie cedată României. La viitoarele negocieri cu România sunt posibile următoarele cazuri: să se ceară României să se conformeze acordului încheiat în 1918 între Averescu și Rakovski, prin care România s-a angajat să evacueze Basarabia pe parcursul a 2 luni; dacă România nu va accepta – să se insiste asupra desfășurării referendumului cu scopul autodeterminării și, în cele din urmă, împărțirii Basarabiei în două părți între Rusia și România. Punctul de vedere a lui Litvinov presupune că dacă România va merge la cedări, trebuie să-i cedăm Basarabia”⁵. O altă problemă asupra căreia s-a convenit a fost cea cu privire la tipul de entitate: regiune sau republică. Un alt semnatar al memoriului, Solomon Timov, a insistat și a propus să se pledeze anume pentru o Republică Sovietică Socialistă Moldovenească, care „va pretinde la reunirea cu teritoriul de peste Nistru”. Conform opiniei lui, „Extinderea acestei republici asupra teritoriului basarabean, care se mărginește cu Dobrogea, Bucovina și Galiția, se poate

⁴ Gh. Cojocaru, *Cominternul și originile „moldovenismului”*. Studiu și documente, Civitas, Chișinău, 2009, doc. 7, p. 98.

⁵ Gh. Cojocaru, *op. cit.*, doc. 1, pp. 87-88.

dovedi un factor revoluționarizator în întregii Balcani și, parțial, în Europa Centrală”, din punctul de vedere al perspectivelor revoluționare internaționale⁶.

Documentul final, *Memoriul cu privire la necesitatea formării Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești*, semnat la 4 februarie 1924 de cei zece comuniști români și basarabeni, constituie punctul de plecare în procesul de creare a Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești pe malul stâng al Nistrului în componența RSS Ucrainene⁷. Din grupul de inițiativă nu făcea parte niciun moldovean băștinaș din raioanele din stânga Nistrului, cele două grupuri de semnatari urmărind interese specifice. Bolșevicii basarabeni (Gr. Kotovski, P. Tkacenko, S. Tinkelman), românofobi fățiși, adepți ai Rusiei Sovietice, râvneau la „desprinderea Basarabiei de România” și crearea unei republici unionale moldovenești în componența URSS. Comuniștii români, formați în mediul cominternist, visau la exportul revoluției și sovietizarea României prin crearea unui stat român socialist unitar, care ar include Basarabia și chiar Transnistria. În opinia comuniștilor basarabeni și români, formarea unei astfel de republici urma să genereze consecințe de ordin intern și internațional. În primul rând, „organizarea populației moldovenești într-o entitate politico-administrativă va contribui la creșterea nivelului economic și cultural al populației. Din punctul de vedere al URSS, consolidarea acesteia din urmă este cu atât mai necesară, cu cât e probabilă eventualitatea, mai devreme sau mai târziu, a apariției conflictelor militare, în timpul cărora este necesar un spate al frontului bine asigurat, lipsit de stări de nemulțumire”. Este evident că viitoarei republici i se rezerva un rol aparte în planurile expansioniste ale URSS, nu numai pe termen scurt, ci și de durată. În al doilea rând, conform acelorași semnatari, „Republica Moldovenească va putea juca același rol de *factor propagandistic*, pe care îl joacă Republica Bielorusă față de Polonia și cea Karelă față de Finlanda. Ea va focaliza atenția și simpatia populației basarabene și va crea pretexte evidente pentru pretențiile alipirii Basarabiei la Republica Moldovenească. Din acest punct de vedere, devine imperioasă necesitatea de a se forma anume o republică socialistă și nu o regiune autonomă în cadrul RSSU. Unirea teritoriilor de pe ambele părți ale Nistrului va servi URSS drept *breșă strategică* față de Balcani (prin Dobrogea) și față de Europa Centrală (prin Bucovina și Galiția), pe care URSS le va putea folosi drept *cap de pod* în scopuri militare și politice”⁸. Pentru autorii proiectului, rațiunea creării Republicii Moldovenești presupunea realizarea obiectivelor expansioniste – extinderea revoluției mondiale dincolo de Nistru. Așa-zisa grijă de redeșteptarea național-culturală și dezvoltarea social-economică a populației moldovenești locale trecea pe al doilea plan.

⁶ *Ibidem*, pp. 89-90.

⁷ A se vedea: A. Moraru, *Destinul unui document*, în *Cugetul*, nr. 5-6, 1992, pp. 55-56.

⁸ Gh. Cojocaru, *op. cit.*, doc. 1, p. 93.

Semnatarii *Memoriului* examinaseră ca posibil mod de soluționare a problemei Basarabiei o tranzacție – Basarabia în schimbul tezaurului românesc – argumentând că, în condițiile dificultăților economice cu care se confrunta România, guvernul acesteia ar putea accepta cedarea Basarabiei în schimbul obținerii tezaurului⁹. În viziunea lor, desprinderea Basarabiei de România putea avea consecințe de ordin internațional: „(1) În primul rând, acest fapt va clătina «unitatea României Mari» național-sudate și va lovi în autoritatea morală a burgheziei care bravează până în prezent cu realizarea idealului național-românesc. (2) Acest fapt va servi drept impuls suplimentar tendinței provinciilor noi alăturate [României] spre autodeterminarea lor națională. Iar organizarea [de stat] a minorităților naționale [a bulgarilor, găgăuzilor], care vor trăi în limitele viitoarei Republici Moldovenești, va servi drept exemplu pentru minoritățile naționale care populează vechiul regat român. (3) Viitoarea reformă agrară din Basarabia trebuie să producă o influență incomparabil de mare asupra mișcării țărănești din România însăși, fără a mai vorbi despre importanța apropierei frontierelor Uniunii Sovietice, care, la rândul ei, va exercita la fel o influență asupra mișcării comuniste și muncitorești din România însăși. (4) Extinderea Puterii Sovietice asupra teritoriului Basarabiei are o însemnătate cu atât mai mare, cu cât aceasta se mărginește la nord și est cu Bucovina și Galiția, populația ucraineană a căroră este completamente de partea RSSU și a URSS, iar la sud – cu Dobrogea, populată de bulgari”¹⁰. Așteptarea grupului de inițiativă era ca toți acești factori, funcționând în sinergie, să influențeze radical zonele din jur, și, într-o conjunctură internațională favorabilă, să contribuie la revoluționarea situației din întreaga Peninsulă Balcanică. Ideea formării Republicii Moldovenești, expusă de grupul de inițiativă, era prezentată conducerii superioare de partid bolșevice într-o lumină destul de tentantă – susținând atât tendința imperială de „adunare a pământurilor”, cât și perspectiva desfășurării revoluției mondiale.

În așteptarea „neuitatei zile a reunirii poporului moldovenesc”, unul dintre istoricii-propagandiști din epocă nu ascundea adevăratele scopuri ale formării entității autonome moldovenești: „Cine a spus «A» va trebui să zică și «B». E o veche lege a logicii. Și dacă istoria a spus AMSSR (abreviere a RASSM în l. rusă – n. n.), atunci, indubitabil, istoria va zice și BSSR – Republica Sovietică Socialistă Basarabeană (abrevierea în l. rusă – n. n.). Dar istoria nu se va opri la asta. Alfabetul are multe litere și istoria va ajunge până la RSSR, până la o Românie sovietică. Cauza eliberării Basarabiei a fost pusă pe roate cu pricepere din acel moment când a fost creată RASSM Autonomă”¹¹. Recunoscând că formarea RASSM avea menirea să permanentizeze la

⁹ A. Moraru, *op. cit.*, p. 57.

¹⁰ Gh. Cojocaru, *op. cit.*, doc. 1, p. 94.

¹¹ В. Демво, *Советская Молдавия и Бессарабский вопрос*, Moscova, 1925, p. 40.

nivel internațional „problema basarabeană”, același autor afirma că RASSM nu era decât „Basarabia în miniatură”¹². Deci, încă de la început, prin actul ei de naștere, RASSM a fost concepută drept „factor politic-propagandistic” pentru crearea de posibilități de reanexare a Basarabiei, „breșă strategică a URSS față de Balcani” și „cap de pod” al intereselor politice și militare rusești în regiune. Aceste obiective, precise și exprimate cu claritate, afirmate și însușite de conducerea sovieto-bolșevică de la Moscova, au constituit jaloanele unei politici de durată, provocatoare și agresivă împotriva intereselor României – ca stat, ca popor, ca regim politic, ca identitate etnică și culturală – cu reverberații revanșarde și anexioniste la scară regională.

Formarea RASSM, într-o zonă care nu întrunea condițiile necesare delimitării unei entități „moldovenești”, după cum constată istoricul O. Țicu, a fost o acțiune bazată exclusiv pe raționamente politice și expansioniste. Unul din ele era perspectiva globalistă a Cominternului, care avea nevoie de instrumentarul potrivit pentru extinderea spațiului pretinsei revoluții mondiale. Din perspectiva dinamizării unei mișcări revoluționare în Balcani, autonomia moldovenească trebuia să fie „un model” al construcției și conviețuirii pașnice „a naționalităților care trăiesc amestecate”. Astfel, în ciuda dimensiunilor reduse și a caracterului etnic moldovenesc confuz, nou-formata republică sovietică autonomă reprezenta un instrument politic și propagandistic multifuncțional în mâinile autorităților bolșevice, utilizat cu scopul de a accentua diferențele în soluționarea problemei naționale de pe cele două maluri ale Nistrului și între cele două sisteme politice – capitalist și comunist; a păstra deschisă problema Basarabiei până la anexarea ei, creând presiuni constante asupra statului român; iar în eventualitatea unor schimbări internaționale majore, a oferi posibilitatea utilizării RASSM drept cap de pod spre Balcani. Chiar dacă principiul piedmontist nu a fost o motivație majoră pentru politicile sovietice de construcție a națiunilor, într-un caz excepțional – cel al RASSM –, acest principiu a fost principalul raționament al edificării unei republici sovietice. Prin urmare, decuparea unei republici a moldovenilor nistreni se înscria în scenariul mai amplu al împrăștierei și dincolo de Nistru a flăcărilor obsedantei revoluții mondiale. Caracterul, totuși, declarat „moldovenesc” (și nu ucrainean) al acesteia urma să servească drept artefact național și ideologic pentru atragerea simpatiiilor populației române și a celei minoritare din Basarabia. Acest obiectiv și-a găsit în scurt timp expresia în lozinca eliberării și unirii Basarabiei cu RASSM. Accentul pus de autoritățile sovietice pe motivația prioritar politică a formării Republicii Moldovenești demonstrează că acestea conștientizau, implicit, faptul că malul stâng al Nistrului nu întrunea condițiile necesare derulării acestui proiect, însă dificultățile puteau fi compensate prin anexarea Basarabiei¹³.

¹² *Ibidem.*

¹³ Vezi Gh. Cojocaru, *op. cit.*, p. 23.

Adoptând la ședința din 25 septembrie 1924 decizia *Cu privire la RSS Moldovenească*, Biroul Politic al CC al PC din toată Uniunea a aprobat propunerea din 19 septembrie 1924 a conducerii de partid ucrainene referitoare la formarea RASSM¹⁴. Deoarece hotărârea conducerii de partid ucrainene prevedea crearea RASSM în hotarele RSS Ucrainene, comisarul poporului al URSS pentru afaceri externe Gheorghii Cicerin a propus să se includă și o precizare importantă, insistând că „în actul formării RASSM trebuie indicat faptul că frontiera ei de vest este frontiera de stat a URSS”¹⁵, adică pe Prut și Dunăre, incluzând în componența RASSM, la nivel de document, și Basarabia, care aparținea în mod legitim României¹⁶. Dat fiind că, la 1918, URSS nu recunoscuse unirea Basarabiei cu România, oficial, URSS declara că frontiera sa de stat, în porțiunea de vest, trece pe râurile Prut și Dunăre. Astfel, Republica Moldovenească apărea ca formată din două părți: pe de o parte, teritoriul din stânga Nistrului, în componența RSS Ucrainene, pe de altă parte, teritoriul (mai amplu și ca suprafață, și ca număr al populației) al Basarabiei, care intra în componența statului român. Această atitudine confirmă încă o dată caracterul expansionist al politicii externe a URSS și al scopurilor creării RASSM. Pentru a evita apariția unor inconveniente diplomatice în chestiunea Basarabiei, Biroul Politic nu făcea, totuși, deschis și direct referire la Basarabia, doar o sugera prin raportarea la linia frontierei de stat sovietice, fără a menționa explicit că, din perspectiva oficialilor sovietici, aceasta trecea pe râurile Prut și Dunăre. Hotarele viitoarei republici erau determinate oficial prin hotărârea despre formarea RASS Moldovenești a CEC al RSS Ucrainene (din 12 octombrie 1924), reafirmând obiectivele expansioniste urmărite prin acest act: „la vest și sud-vest – prin granița de stat a Uniunii RSS”¹⁷, aceasta însemnând că, din punct de vedere politic, în componența RASS Moldovenească era inclusă și Basarabia. În cadrul unui miting din 26 octombrie 1924, Nikolai Scrâpnik, comisarul poporului pentru justiție al RSS Ucrainene, consemna: „considerăm drept frontieră nu Nistrul, ci Prutul. Las’ să țină capitaliștii deocamdată în mâinile lor Basarabia. Aceasta este o chestiune *de facto*, și nu de drept. Pe harta noastră Basarabia este marcată cu o linie roșie, căci Basarabia trebuie să devină o parte inseparabilă a RASS Moldovenești”. În

¹⁴ O. Galușcenco, *Crearea RASSM*, în *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 3-4, 1997, p. 77.

¹⁵ *Formarea RSS Moldovenești și crearea Partidului Comunist al Moldovei. Culegere de documente și materiale*, Cartea Moldovenească, Chișinău, 1986, doc. 42, pp. 90-91; Gh. Cojocaru, *op. cit.*, doc. 41, p. 166.

¹⁶ Vezi: I. Popa, L. Popa, *Romanii, Basarabia și Transnistria*, Fundația Europeană Titulescu, București, 2009, p. 55.

¹⁷ *Formarea RSS Moldovenești*, p. 103; A se vedea: Gh. Cojocaru, *op. cit.*, doc. 44, pp. 170-171.

numele bolșevismului și sovietismului, se declara, astfel, război românismului, o primă „victorie” fiind proclamarea moldovenismului drept principal „inamic” al ideii românești¹⁸. Din acest punct de vedere, Basarabia devenea o iredentă a RASSM, hotarul ei oficial fiind fixat pe linia râului Prut.

În documentele vremii (decizii, rezoluții ale organelor de partid, articole, adresări, scrisori, telegrame, discursuri, declarații ale protagoniștilor și actorilor actului de formare al RASSM) sunt evidențiate nu doar aspectele naționale, economice, culturale ale acestui proces, ci sunt dezvăluite și scopurile politice expansioniste ale actului din 12 octombrie 1924, privite din perspectiva unei intenționate reanexări a Basarabiei și a exportului revoluției mondiale¹⁹: „pentru oamenii muncii din Basarabia, RSSM va fi o speranță și un *far luminos* în năzuințele lor naționale în opoziție cu întunericul beznă atât de sângeros al terorii sumbre sub jugul României”²⁰, sau: „Dorim ca RASSM să le lumineze ca *o stea călăuzitoare* oamenilor muncii din Basarabia, care gem sub jugul boierilor”²¹, sau: „RASS Moldovenească trebuie să devină și va deveni *farul și făclia* pentru basarabenii care luptă, ea va dovedi muncitorilor și țăranilor din Basarabia că numai în lupta organizată poate fi creată Basarabia Sovietică”²².

Luând cuvântul la ședința solemnă de deschidere a lucrărilor Comitetului Revoluționar din Moldova (9 noiembrie 1924), reprezentantul Armatei Roșii, Gr. Kotovski (comandantul Corpului II Cavalerie) își încheia astfel discursul: „RASS Moldovenească *este leagănul* Moldovei Roșii. Trăiască RASS Moldovenească!”²³. Un mesaj similar adresa Corpul II Cavalerie al Armatei Roșii Conferinței I regionale de partid din Moldova (la 17 decembrie 1924): „Astăzi, împreună cu dumneavoastră, transmit un salut frățesc basarabenilor – frați asupriți, care gem sub cizma jandarmilor români, precum și maselor de oameni ai muncii ale tuturor celorlalte țări. Corpul declară că atunci când momentul istoric va cere eliberarea prin forța armelor a fraților noștri asupriți – oameni ai muncii basarabeni – ostașii corpului vor fi alături de voi. În mișcarea noastră înainte noi vom face un scurt popas și vom adăpa caii noștri în apele Prutului”²⁴.

¹⁸ A. Stan, „Moldovenismul”. *Istoria unei contrafaceri*, în *Destin românesc*, nr. 1-2, 2004, p. 78.

¹⁹ *Vezi Formarea RSS Moldovenești*, doc. 55, pp. 109-110; *Ibidem*, doc. 57, pp. 111-112; *Ibidem*, doc. 67, p. 123; *Ibidem*, doc. 82, p. 143; *Ibidem*, doc. 88, pp. 152-153; *Ibidem*, doc. 103, pp. 180-181; *Ibidem*, doc. 106, p. 186.

²⁰ *Ibidem*, doc. 55, p. 109-110; Gh. Cojocaru, *op. cit.*, doc. 48, p. 178.

²¹ A. V. Repida, *Formarea RSS Moldovenești*, Cartea Moldovenească, Chișinău, 1977, pp. 160-161.

²² *Formarea RSS Moldovenești*, doc. 103, pp. 180-181; Gh. Cojocaru, *op. cit.*, doc. 93, p. 295.

²³ *Ibidem*, doc. 67, p. 123.

²⁴ *Ibidem*, doc. 83, p. 145; Gh. Cojocaru, *op. cit.*, doc. 62, p. 201.

La acea vreme, regimul bolșevic încă nu dispunea de forțe suficiente pentru a „soluționa” problema Basarabiei prin metode proprii marilor puteri expansioniste. Mijloacele la care recurgea se limitau la ațâțarea populației basarabene la acțiuni ostile autorităților române, utilizarea agenților sovietici pentru susținerea elementelor alogene în lupta lor subversivă, lansarea de lozinci despre unirea Basarabiei cu RASSM, implicit cu Uniunea Sovietică. După cum subliniau înșiși istoricii fideli Partidului Comunist al Moldovei, liderii sovietici considerau că „Basarabia trebuie să devină parte inseparabilă a RASSM”²⁵ imediat după crearea acesteia. Același mesaj a fost impus și organizației regionale basarabene a PCR, devenită din 1922 parte a acestui partid. În aprilie 1925, delegația română din cadrul Internaționalei Comuniste aprobase sloganul „Unirea Basarabiei cu RASSM” drept lozincă de luptă, iar în telegrama de salut expediată Comitetului Revoluționar Moldovenesc, convocat în prima sa ședințe festivă, grupul comunist român din cadrul comitetului orășenesc Moscova al PC(b)R își exprima convingerea că „înființarea RASSM și lupta pentru eliberarea Basarabiei deschide *calea către România Sovietică*”²⁶. *Tezele privind „Bilanțul moldovenizării”* din 4 septembrie 1926 ale organizației de partid din RASSM relevau și ele „marea însemnătate a organizării Republicii Moldovenești pentru moldovenii de pe cealaltă parte a Nistrului, care sunt parte inseparabilă a republicii noastre, dar care se mai află încă sub jugul ocupației române; pentru ei existența Republicii Sovietice Socialiste Libere este acel *far* spre care ei aspiră pentru a avea posibilitatea de a-și construi viața fără moșieri și capitaliști”²⁷. Aleksandr Șumski, membru al guvernului Ucrainei, asigura că Republica Moldovenească „este chemată să joace rolul de *avanpost al revoluției în Europa*”, iar „moldovenii, auzind vocea de peste Nistru, se vor ridica la lupta împotriva capitalului”²⁸.

O atitudine distinctă în privința rolului pe care trebuia să-l joace în plan extern republica nou-creată a avut-o C. Rakovski, comisarul adjunct al afacerilor străine al URSS. Într-o scrisoare din 14 februarie 1925, adresată membrilor Colegiului Comisariatului Poporului al Afacerilor Străine al URSS, cu privire la oportunitatea convocării congresului Societății Basarabenilor, pentru a înlătura acuzația că sovieticii sunt „difuzorii unui oarecare imperialism roșu”, el

---

²⁵ *Документы внешней политики СССР, том. I, doc. 72, 128, M., 1957; Ibidem, том. II, doc. 97, 99, 253, 256, 264, M., 1958; Ibidem, том. III, doc. 38, 79, 113, 134, 155, 165, 221, 263, 289, M., 1959; Ibidem, том. IV, doc. 299, M., 1966; Ibidem, том. V, doc. 113, M., 1963; Ibidem, том. 6, doc. 113, M., 1962 ș. a.*

²⁶ Gh. Cojocaru, *op. cit.*, doc. 87, pp. 283-284.

²⁷ *Ibidem*, doc. 135, p. 397.

²⁸ A. Gribincea, M. Gribincea, I. Șișcanu, *Politica de moldovenizare în RASS Moldovenească. Culegerea de documente și materiale*, Civitas, Chișinău, 2004, doc. 3, pp. 34-35.

propunea, pe de o parte, să se potolească „zelul tovarășilor care doresc să facă din Republica Moldovenească o bază de muncă nu numai în Basarabia, dar și în România însăși”, propunând, cel puțin temporar, ca „acum să se decidă ferm că noua Republică Moldovenească trebuie să servească ca un *cap de pod* exclusiv pentru munca în Basarabia”. Pe de altă parte, diplomatul sovietic considera necesar „să vorbim cât mai puțin despre Basarabia, numai în cazurile necesare, și, dimpotrivă, să-i impunem pe basarabeni (emigrați în URSS – n. n.) să vorbească despre ei înșiși cât mai mult posibil”²⁹.

Astfel, entitatea autonomă transnistreană a fost formal concepută drept un embrion de stat moldovenesc, un pivot în jurul căruia să graviteze speranțele de mai bine ale Basarabiei, momind locuitorii acesteia cu o statalitate distinctă, pe care ideologii bolșevici o prezentau ca redobândită în anii revoluției democratice, dar jertfită pe altarul unității naționale cu România. Se credea că în noile condiții ale „stabilizării relative a capitalismului”, pe calea contagiunilor bolșevice, Moscova va redobândi Basarabia³⁰. În lumina acestui scop strategic, se preconiza ca Republica Moldovenească să dobândească oficial o formă specifică de expansiune – să reprezinte „*un far luminos*” „*stea călăuzitoare*” pentru populația Basarabiei. Aceeași idee este prezentă și în rezoluția Congresului al II-lea internațional antiimperialist, care a avut loc la Frankfurt-pe-Main, în perioada 20-31 iulie 1929: „Republica Sovietică Socialistă Moldovenească liberă reprezintă și din punct de vedere geografic, și economic un tot întreg cu Basarabia și servește drept *far luminos* pentru muncitorii și țăranii basarabeni în lupta lor de eliberare națională”³¹. Strategia Moscovei s-a axat pe crearea de presiuni asupra statului român, atât prin organizarea și finanțarea unor acțiuni subversive în Basarabia, cât și prin specularea problemei basarabene pe arena internațională.

În 1924, crearea RASS Moldovenești, în cadrul RSS Ucrainene, avea la bază intenția de a forma „propriul nostru Piemont”, conform declarației lui Vladimir Zatonski, membru al Comitetului Central al PC(b) din Ucraina³². I. Stalin, care în anii anteriori manifestase un interes special pentru Basarabia și chiar coordo-

²⁹ Gh. Cojocaru, *op. cit.*, doc. 78, p. 242.

³⁰ A. Stan, *op. cit.*, p. 83.

³¹ *Международная поддержка борьбы трудящихся Бессарабии за воссоединение с Советской Родиной (1918-1940 гг.). Сборник документов и материалов*, Cartea Moldovenească, Chișinău, 1970, doc. 202, p. 264.

³² O. Țicu, „*Moldovenismul*” sovietic și politicile identitare ale URSS în RASSM și RSSM (1924-1991), în *Fără termen de prescripție. Aspecte ale investigării crimelor comunismului în Europa* (coord. S. Musteață, I. Cașu), Cartier, Chișinău, 2011, p. 338; O. Țicu, *Homo Moldovanus Sovietic. Teorii și practici de construcție identitară în R(A)SSM (1924-1989)*, Arc, Chișinău, 2018, p. 213.

nase activitățile ilegale bolșevice în zona Nistrului, declara, la 24 noiembrie 1924: „Ideea rezolvării chestiunii Basarabiei prin forța armatelor, oprind în același timp orice activitate împotriva Poloniei, cred că este cea mai bună metodă care să dea rezultat în politica de «strângere» a Rusiei. Dacă Basarabia va fi sub aspect propagandistic pregătită pentru unire cu RASSM și dacă va realiza efortul necesar, ocuparea acestei provincii de către Armata Roșie poate fi făcută destul de repede”³³.

Concluzia diferitor cercetători care au examinat aceste fenomene este univocă: „Principala semnificație a RASSM era aceea de a furniza un tampon politic împotriva viitoarelor influențe românești asupra moldovenilor, așa cum politica culturală românească față de masele de basarabeni servea un scop politic similar al Bucureștiului”³⁴. Raportul analitic al Comisiei pentru studierea și aprecierea regimului totalitar comunist în Republica Moldova, prezentat la 31 mai 2010, oferă o apreciere multilaterală a esenței regimului totalitar comunist și a politicii promovate de acesta, inclusiv în RASS Moldovenească. Autorii raportului pornesc de la obiectivele creării acestei entități politice: „În pornirea dictaturii bolșevice de a întemeia o lume nouă, bazată pe criterii de clasă și pe ura de clasă, fostei Republici Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești i s-a rezervat un rol aparte. Formarea acestei entități la frontiera pe Nistru cu România trebuia să servească planurilor sovietice de anexare a Basarabiei și, în același timp, să contribuie la extinderea spațiului revoluției mondiale proletare în direcția Balcanilor. O serie de mărturii documentare din cele mai diverse probează cu toată claritatea atitudinea ostilă și agresivă a regimului bolșevic și a Internaționalei a III-a Comuniste față de Basarabia românească, intenția exportului de revoluție pe orice căi posibile”. Deși prezentată ca o entitate statală autonomă, „RASS Moldovenească a fost în realitate un «cap de pod» în planurile expansioniste sovietice evoluând din 1924 până în 1940 spre îngustarea drastică a caracteristicilor proprii unei pretinse entități de stat, spre statutul unei regiuni obișnuite a Ucrainei Sovietice”³⁵.

Intențiile URSS erau clare și în epocă pentru observatorii bine informați. Încercările puterii bolșevice de a înființa o enclavă cu pretenții de statalitate, în care „națiunea titulară” să fie românii / moldovenii de peste Nistru, erau urmărite cu atenție de cercurile politice și de presă europeană. Declarațiile oficialilor sovietici treziseră suficiente suspiciuni în legătură cu scopurile reale urmărite prin această inițiativă, ambalată în termeni propagandistici extrem de generoși. Deși la vremea respectivă documentele

³³ Vezi L. Rotari, *Mișcarea subversivă din Basarabia în anii 1918-1924*, Editura Enciclopedică, București, 2004, p. 270; M. Adauge și A. Furtună (alc.), *Basarabia și basarabeni*, Cartea Moldovenească, Chișinău, 1991, p. 291.

³⁴ Ch. King, *Moldovenii. România, Rusia și politica culturală*, Arc, Chișinău, 2002, p. 63.

³⁵ *Raport analitic al Comisiei pentru studierea și aprecierea regimului comunist totalitar din Republica Moldova*, în *Destin Românesc*, nr. 2, 2010, pp. 10-11.

strict confidențiale care stăteau la baza hotărârilor Moscovei și Harkovului nu erau cunoscute, analizele efectuate în diverse state europene devoalau public tenta subversivă a acțiunilor URSS, având ca țintă expresă România și statele vecine.

Liderii bolșevici locali nu ezitau să lege explicit „rezolvarea problemei naționale în limitele RASSM” de evoluția „chestiunii basarabene”. În raportul prezentat la Conferința a IV-a CMR de partid din noiembrie 1927, desfășurată sub genericul *Cu privire la bilanțul și perspectivele politicii naționale*, liderul bolșevicilor din republica autonomă, Iosif Badeev, accentua: „Apare problema: cine pe cine, ori românii aici, ori noi acolo [în Basarabia]. Noi suntem pe deplin convinși că în viitoarele lupte vom ieși învingători. Mai degrabă noi vom fi la Chișinău, decât ei [românii] la Balta. Iar dacă-i așa, atunci se iscă o altă întrebare actuală. Este oare gata organizația noastră de partid să conducă nu numai un județ? Vom putea noi oare să le demonstrăm maselor truditoare moldovenești din Basarabia că Puterea Sovietică le dă mai mult decât oarecare altă putere...?”. Vorbind despre politica de „moldovenizare”, el sublinia: „Noi de acum trebuie să pregătim lucrători nu numai pentru «consum intern», ci lucrători care la momentul oportun ar putea înlocui toată canalia care a ocupat și sfășie carnea vie a maselor truditoare din Basarabia”.

La aceeași conferință, un alt lider al republicii, Grigori Starâi, îndemnând tineretul să învețe câteva limbi, întreba: „Cine poate garanta că mâine în România nu va fi revoluție? Cu ce vom pleca noi acolo?”³⁶. Unul dintre „moldovenizatori”, Pavel Chior-Ianachi, argumenta că ritmul moldovenizării trebuia intensificat, „nu numai pentru că, în legătură cu pericolul războiului, perspectivele asupra Basarabiei au devenit mai reale, dar și pentru că termenele prevăzute pentru rezolvarea chestiunii naționale interne s-au redus”³⁷. În opinia conducerii de partid din RASSM, reflectată în rezoluția conferinței, „înfăptuirea corectă și cu succes a construcției naționale în RASSM constituie un stimulent pentru continuarea și intensificarea luptei muncitorilor și țăranilor din Basarabia – parte inalienabilă a Moldovei Sovietice – împotriva oligarhiei românești [...] un exemplu [...] cum pot ei să-și făurească o viață fără moșieri și capitaliști”³⁸.

În cadrul Conferinței a V-a a CMR de partid (decembrie 1928), P. Chior-Ianachi îndemna: „să facem o mare repetiție, să instruiam cadrele lucrătorilor moldoveni pentru ca ulterior să trecem în Basarabia”³⁹. V. Zatonski, reprezentantul Ucrainei, s-a expus la fel de clar în această problemă: „aici (în RASSM – n. n.) e

³⁶ A. Gribincea, M. Gribincea, I. Șișcanu, *op. cit.*, p. 6; Gh. Cojocaru, *op. cit.*, *doc. 151*, p. 439.

³⁷ A. Gribincea, M. Gribincea, I. Șișcanu, *op. cit.*, p. 5-6; *Ibidem*, *doc. 25*, pp. 74-75; Gh. Cojocaru, *op. cit.*, *doc. 151*, p. 442.

³⁸ A. Gribincea, M. Gribincea, I. Șișcanu, *op. cit.*, *doc. 26*, p. 76; Gh. Cojocaru, *op. cit.*, *doc. 152*, p. 445.

³⁹ Gh. Cojocaru, *op. cit.*, *doc. 157*, p. 472.

vorba nu numai de problema națională, nu numai de problema limbii, dar și de chestiunea externă, de chestiunea influenței asupra Basarabiei”⁴⁰.

Într-un memoriu *Despre neajunsurile în construcția național-culturală din Moldova*, trimis în 1933 CC al PC(b) din Ucraina, E. Bagrov, director al Comisiei de Istorie a Partidului de pe lângă CMR de partid analiza impactul politicii etno-culturale promovate de regimul stalinist în primii ani de existență a RASSM, în privința adjudecării rolului de „catalizator” și de „centru al atracției politice” pentru Basarabia, remarcând: „organizarea Republicii Moldovenești era foarte strâns legată de sarcina înaintării noastre revoluționare spre vest și sud-vest – Basarabia, România, Balcani. Numai în lumina acestui scop a fost rațional ca pe acest mic teritoriu cu o populație moldovenească absolut minoritară (30-34%) și plus la aceasta puternic asimilată de către ucraineni să fie organizată o republică națională moldovenească, cu toate instituțiile ei masive și scumpe [...]. Anume de aceea că partea cea mai mare a populației moldovenești se află peste Nistru [...] a fost necesar și util să fie creată republica sovietică națională, pentru ca masele care erau încă asuprite să aibă în fața lor un exemplu concret de soluționare a problemelor lor sociale și naționale”. Astfel, continua E. Bagrov, „Republica Socialistă Moldovenească trebuia să devină pentru ele un centru de atracție politică. Acest fapt obliga conducerea de partid să nu scape din câmpul ei de vedere ceea ce se întâmpla peste Nistru, să fie la curent cu evenimentele, să coordoneze într-o anumită măsură lucrul practic de aici cu sarcinile de eliberare revoluționară a maselor subjugate încă, să stimuleze energia revoluționară a lor, căpătând succese în construcția economică și național-culturală. Aici se interesau insistent de ceea ce se petrece peste Nistru, presa relata despre viața de acolo, existau contacte cu Partidul Comunist Român, dar aproximativ din 1930, de toate acestea s-a uitat complet, legăturile s-au întrerupt și s-au făcut auzite deja vorbe despre aceea că noi, chipurile, în genere nu trebuie să ne interesăm de aceasta. În același timp, tot lucrul practic din Moldova începe să abunde alături de denaturările în politica națională, de exagerări grosolane la sate, în baza cărora se află anume neînțelegerea rolului politic al republicii [...]. S-a ajuns până acolo că populația a început să fugă peste Nistru”⁴¹.

Și logica creării limbii „moldovenești” în cadrul RASS Moldovenești era integrată sensului general al principiului piedmontist, adică folosirea legăturilor etnice transfrontaliere pentru a influența politicile României, servind în același timp și scopurilor de lungă durată privind proiectarea identității „moldovenești”, așa cum a arătat politica sovietică de după 1940, asupra Basarabiei anexate. După crearea RSS

⁴⁰ *Ibidem*, p. 469.

⁴¹ E. Negru, *Introducerea și interzicerea grafiei latine în RASSM*, în *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 3-4. 1999, p. 35.

Moldovenești în 1940 și, în mod special, după 1944, modelarea limbii „moldovenești sovietice” s-a bazat pe experiențele lingvistice din perioada RASSM⁴².

La 8 ianuarie 1925, I. Dic-Dicescu (alias Isidor Cantor), unul dintre semnatarii Memoriului din 4 februarie 1924, protesta pe lângă conducerea moscovită și ucraineană, printr-un memoriu intitulat *Cu privire la construcția culturală în Moldova Sovietică, contra devierii de rusificare sub drapel sovietic*. Chiar în titlu se formulează un denunț categoric împotriva construcției unei limbi artificiale, diferită de cea română, prin ceea ce comunistul român numea „rusificare sub drapel sovietic”. Se afirma importanța „nu numai în limitele Moldovei înseși”, dar și pentru mișcarea comunistă mondială, a construcției culturale moldovenești, dar cu o condiție: rezolvarea „corectă” a problemei naționale. I. Dic-Dicescu amintea: „în acest sens, nu trebuie să uităm că formarea RASSM are o mare importanță internațională sau, ca să fim modești, mai mult internațională, decât internă”. Pentru comunistul român „chestiunea construcției culturale în Moldova Sovietică este, înainte de toate, o chestiune politică a mișcării revoluționare mondiale”. De aceasta din urmă depindea influența sau compromiterea ideilor sovietice nu numai în Basarabia și România, ci și în alte părți ale Europei. Conform tezelor lui I. Dic-Dicescu, „luând decizia de a forma această republică, partidul a aprobat, totodată, acele considerații care au stat la baza propunerilor grupului de inițiativă”, „adică partidul a considerat că RSSM trebuie să fie o sursă de diseminare a influenței revoluționare în Basarabia și România, care, prin amplasarea sa geografică, reprezintă tinda Balcanilor și Europei Centrale, iar prin situația sa actuală internă socială și politică dificilă – un loc vulnerabil al frontului burgheziei internaționale anti-revoluționare și, în același timp, în stare, în caz de o scânteie revoluționară, să molipsească toate țările balcanice care suferă la fel”⁴³. Din această perspectivă, considera comunistul român, se impunea necesitatea adoptării alfabetului latin și a unei limbi identice cu româna, prin curățirea „limbii moldovenești” de „barbarisme”, adică rusisme și ucrainisme. Adept al politicii de anexare a Basarabiei și de revoluționarizare a țărilor din regiune, el considera că trecerea la caracterele latine oferea la acel moment și avantaje ideologico-propagandistice: „noi vom tipări toate cărțile moldovenești cu aceste litere, ceea ce ne va oferi posibilitatea să le difuzăm în teritoriul întregii României”. Folosirea, însă, în continuare a alfabetului chirilic de către moldoveni „va produce printre masele largi populare din România o impresie neplăcută, deoarece în închipuirea lor «chirilica» este strâns legată de vechiul regim autocrat”. În argumentările sale, I. Dic-Dicescu se referea și la o serie de aspecte culturale legate de utilizarea alfabetului latin. Conform lui, „caracterele latine sunt caracterele internaționale ale popoarelor civilizate și sunt

⁴² O. Țicu, „Moldovenismul” sovietic..., p. 340.

⁴³ Gh. Cojocaru, *op. cit.*, doc. 69, p. 215.

purtătoare ale progresului, simplificând schimbul de valori culturale între popoare”. În acest context era remarcat faptul „că toate noile popoare ale URSS, chemate la viața culturală de revoluția din Octombrie, trec la caracterele latine, ca, de exemplu, turcii, kirghizii, iakuții etc.”. Cât privește grafia chirilică, I. Dic era sigur că „moldovenii se vor familiariza cu caracterele rusești, întrucât considerăm că nu se va găsi printre noi un om cu mintea întreagă care să nu considere necesară predarea limbii ruse, a istoriei, literaturii etc. ca obiecte obligatorii în școlile moldovenești: studierea limbii ruse pentru moldoveni este o necesitate economică”⁴⁴.

Perspectiva lui C. Rakovski, comisar adjunct al poporului al afacerilor străine al URSS, cunoscător al discuțiilor referitoare la problema limbii și alfabetului din RASSM, venea și ea să susțină trecerea la alfabetul latin. Oficialul sovietic nota, la 14 februarie 1925: „În situația în care în Basarabia a fost introdus acum alfabetul latin, dacă în Republica Moldovenească va fi folosit alfabetul chirilic, comitetul revoluționar va fi lipsit de posibilitatea de a influența asupra țăranilor basarabeni”. Drept compromis, el pleda pentru folosirea „pentru un timp anume a ambelor alfabete”. Soluția era: „cei care s-au obișnuit cu «chirilica» trebuie să fie asigurați cu literatură în «chirilică», în timp ce tineretul care merge acum la școală trebuie să deprindă alfabetul latin”⁴⁵.

În aceste condiții, pentru a apropia cele două maluri ale Nistrului, factorul politico-propagandistic al politicii etnoculturale promovate în RASSM s-a accentuat, între anii 1932-1937, când, cu acordul personal al lui Stalin, s-a operat trecerea de la grafia rusească la cea latină. Trecerea scrisului „moldovenesc” de la alfabetul rus la cel latin trebuia nu numai să „mențină comunitatea limbii oamenilor muncii moldoveni ce locuiesc pe ambele maluri ale Nistrului” și „să-și dezvolte cultura”, dar și să consolideze influența revoluționară a RASSM asupra maselor de oameni ai muncii din Basarabia și România⁴⁶.

Într-un patos revoluționar, se menționa că, odată cu trecerea la alfabetul latin și unificarea limbii populației de pe ambele maluri ale Nistrului, „problema influenței politice a RASSM asupra desfășurării luptei revoluționare în Basarabia și România trebuie să devină cea mai actuală. Moldova Sovietică trebuie să devină un cap de pod al comunismului și să contribuie activ la ruperea lanțului imperialismului în una din verigile lui cele mai vulnerabile”⁴⁷.

⁴⁴ *Ibidem*, doc. 69, p. 224.

⁴⁵ *Ibidem*, doc. 78, p. 242.

⁴⁶ T. Cotelnic, *Calvarul lingvistic din anii '20-'30 în RASSM*, în *Revista de lingvistică și știință literară*, nr. 2, 1996, p. 82; I. Moiseev, *Aspecte ale vieții politice și culturale din RASSM*, în *Cugetul*, nr. 5-6, 1992, p. 68.

⁴⁷ E. Negru, *Introducerea și interzicerea grafiei latine*, p. 35.

Organele de partid, pornind de la premise propagandistice și de la felul în care vedeau ele politicile culturale, apreciau trecerea la alfabetul latin în RASSM drept „o etapă nouă în dezvoltarea culturii moldovenești, socialistă prin conținut și națională după formă, care se desfășoară în interesul revoluției proletare de pe ambele maluri ale Nistrului”⁴⁸.

De altfel, odată cu enunțarea tezei privind posibilitatea construirii socialismului într-o singură țară și revizuirea lozincii despre exportul revoluției, RASSM i se va atribui rolul de cap de pod exclusiv în Basarabia⁴⁹.

În ansamblu, procesele care au urmat după 1924, pe parcursul existenței RASSM ca entitate statală, observate în complexitatea lor (obiectivele formării, componența națională și organizarea administrativă, regimul politic, politica etnoculturală, tentativele de formare a unei „națiuni moldovenești” distincte, politica de moldovenizare și indigenizare, introducerea pentru un termen scurt a grafiei latine, industrializarea și colectivizarea forțată, foametea organizată, repressiunile politice) au vizat în mod direct, după cum se poate remarca, și teritoriul din dreapta Nistrului, având consecințe nefaste pentru Basarabia.

Analizând procesul de formare a entității statale autonome moldovenești, este necesară alegerea dimensiunii potrivite, adică a cadrului istoric, indispensabil pentru înțelegerea evoluției evenimentelor și a dramei din anii 1939-1940. Întemeierea RASSM a constituit o parte din strategia stalinistă de deznaționalizare a românilor moldoveni, oferind posibilitatea de a folosi ideea de „statalitate moldovenească” atât în contextul anexării Basarabiei de către Rusia în 1812, cât și pentru înființarea RSS Moldovenești în 1940, în urma Pactului Molotov-Ribbentrop. Astfel, consecințele acestui act au fost extrem de durabile și dramatice pentru evoluția ulterioară a evenimentelor din RSSM după 1940.

În urma operației militare din 28 iunie - 3 iulie 1940 și anexării Basarabiei la Uniunea Sovietică, împuternicirile Comitetului Regional Moldovenesc al PC(b)U, ale Sovietului Suprem și CCP din RASSM au fost extinse și asupra teritoriului dintre Prut și Nistru. Întreaga Basarabie a fost inclusă în componența RASSM, prin urmare, și în RSS Ucraineană. Componența comitetelor executive provizorii județene, de plasă și orașenești, precum și a celor ale organelor de partid de același nivel era selectată și aprobată de organele legislative și de partid ale RSS Ucrainene. Organele de partid și sovietice ale RASSM se prezentau, astfel, în calitate de organe ale puterii de directivă, legislativă și executivă în Basarabia, iar după 2 august 1940 – în RSS Moldovenească, până la alegerea, în ianuarie 1941, a Sovietului

⁴⁸ A. Gribincea, M. Gribincea, I. Șișcanu, *op. cit.*, doc. 57, p. 148.

⁴⁹ E. Negru, *Proiectul identitar „moldovenesc” din RASSM și deznodământul său tragic*, în: Gh. Cliveti (coord.), *Centenar Sfatul Țării: 1917-2017*, Lexon Prim, Chișinău, 2018, p. 640.

Suprem al RSSM. Acestea erau organe de nivel autonom (regional), care activau în cadrul RSS Ucrainene.

După formarea RSSM, pe teritoriul ei puterea era de fapt, în mâinile organelor de partid și sovietice din Ucraina, pentru că aici se extindea acțiunea legilor RSSU. Așadar, prezentată ca formațiune statală autonomă, dar utilizată în realitate drept cap de pod în planurile expansioniste ale URSS în Europa, RASSM a evoluat, din 1924 până în 1940, în direcția limitării treptate a caracteristicilor proprii unei formațiuni statale, devenind o regiune a Ucrainei. Păstrându-și, totodată, misiunea de „revoluționarizare”, RASSM a încorporat în 1940 Basarabia, devenind astfel Republică Sovietică Socialistă Moldovenească⁵⁰.

La 2 august 1940, Sovietul Suprem al URSS, depășind prerogativele constituționale, în absența reprezentanților legali ai populației din Basarabia, pe baza a 6 județe ale Basarabiei (Bălți, Bender, Cahul, Chișinău, Orhei, Soroca) și a 6 raioane din RASSM (Camenca, Dubăsari, Grigoriopol, Râbnici, Slobozia și Tiraspol) a creat RSSM. După 28 iunie 1940, politica de moldovenizare și alfabetul chirilic au fost extinse asupra teritoriului ocupat. Prin promovarea teoriei moldoveniste s-au urmărit aceleași scopuri pe care le-a avut politica de „moldovenizare” din anii 1920-1930: acreditarea teoriei privind existența, în Basarabia și în raioanele de la est de Nistru locuite de români, a unui popor deosebit de poporul român și demonstrarea tezei că limba pe care o vorbesc românii din teritoriile ocupate este diferită de cea română. Totodată, politica de „moldovenizare” în RSSM a fost „completată” eficient de o intensă rusificare, alogenizare și depopulare a teritoriului acesteia.

Chiar și faptul că, în 1940, la organizarea republicii unionale moldovenești au rămas în afara granițelor ei mai mult de jumătate din raioanele republicii autonome, inclusiv Balta, prima ei capitală, reprezintă o dovadă grăitoare că cel puțin aceste raioane nu au fost incluse, în 1924, în republica nou-creată în urma unui proces istoric firesc, ci din alte rațiuni.

Odată cu anexarea Basarabiei, unul din principalele obiective ale politicii externe sovietice, proiectate prin formarea RASSM – absorbirea maselor basarabene „asuprite” și „reunirea poporului moldovenesc” în cadrul URSS – a fost atins. După cel de-al Doilea Război Mondial, odată cu crearea statului socialist român și a altor state „de democrație populară” în Europa de Est, a fost atins și celălalt scop major al formării RASSM – răspândirea revoluției proletare peste Prut. Însă ideologia diferențelor, propagată în RASSM, care promova teza că moldovenii și românii ar fi două popoare distincte, a rămas ca nucleu al politicii identitare sovietice din RSSM și după 1944.

⁵⁰ I. Șișcanu, *Formarea și evoluția RASSM de la 1924 la 1940*, în *Cugetul*, nr. 5-6, 1992, p. 65.

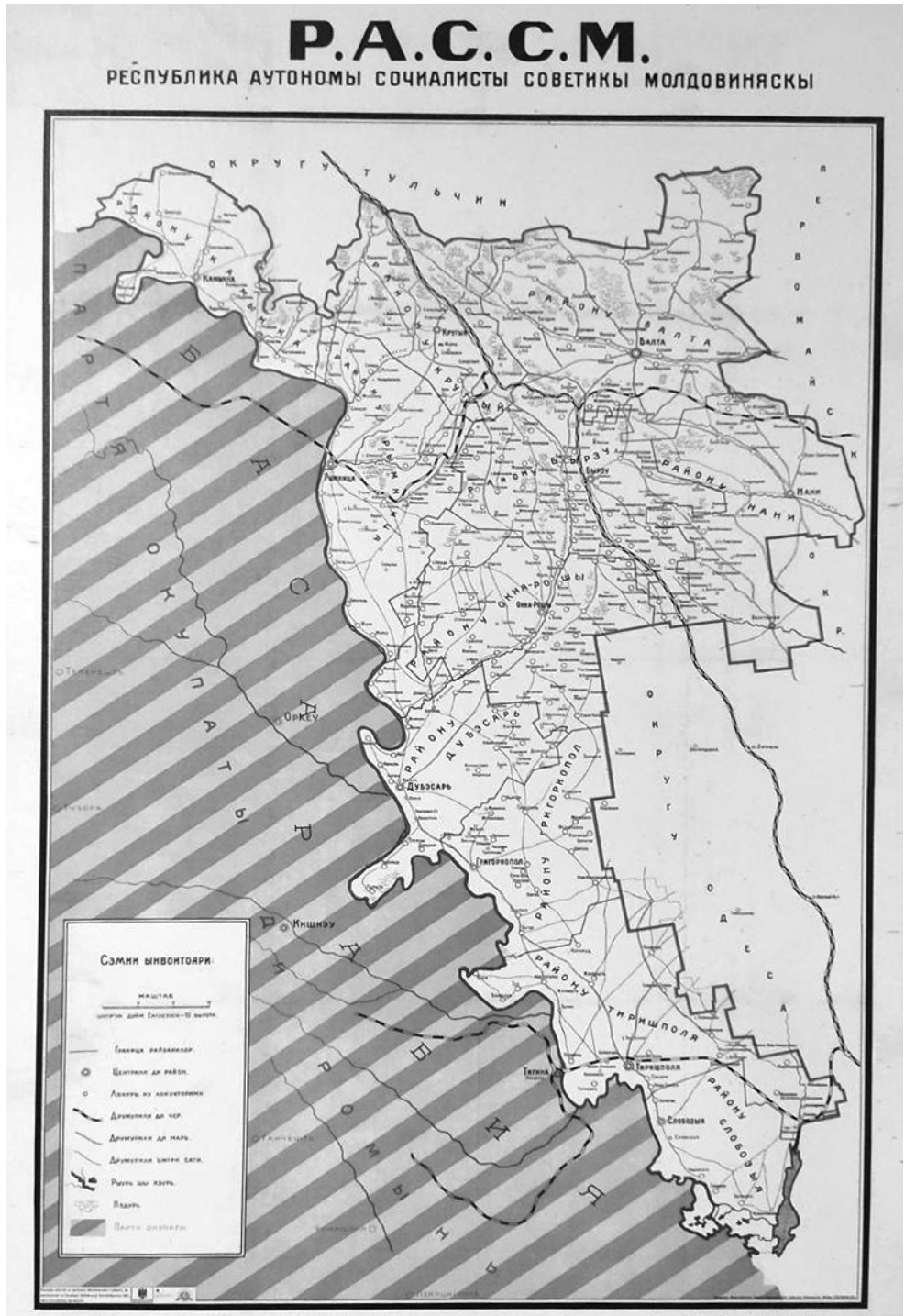

Din 1940 și apoi după 1944, RSSM a fost condusă decenii la rând de o elită transnistreană rezultată din epurările de cadre din anii 1937-1938, o elită mult mai obedientă față de interesele Kievului și ale Moscovei în regiune și mult mai indiferentă față de interesele moldovenilor decât cea care fusese înlăturată în anii Marii Terori.

Summary

This paper analyzes the political-social and ideological evolution of the Moldovian Autonomous Republic on the left bank of Dniester, created in 1924. On the occasion of the preparations for the Soviet-Romanian Conference in Vienna, to put pressure on Romania, on February 4, 1924, in Moscow, following the instructions of the Bolshevik leaders, a group of communist emigrants from Romania and Bessarabia wrote a Memorandum on the need to create a Moldovan Soviet Socialist Republic on the left bank of the Nistru River. The creation of a such republic had to generate a whole series of domestic and international consequences. It was conceived as a „political-propagandist factor” to create pretexts for the re-annexation of Bessarabia, to shake the „unity of Greater Romania” and to serve „as an additional impetus to the tendency of the new provinces to their national self-determination”; „a strategic breakthrough” of the USSR towards the Balkans and Central Europe; „a beachhead” of Russian political and military interests in the region.

Keywords: Annexation, Creation, Evolution, Military, Pressure, Republic, Strategic.

Sergiu CATARAGA*, Mihai TAȘCĂ**

REPATRIEREA POPULAȚIEI CIVILE ȘI A MILITARILOR DIN BASARABIA ÎN PERIOADA IULIE 1940 - IUNIE 1941

Cel de-al Doilea Război Mondial – conflagrația care a făcut cele mai multe victime din istoria umanității – continuă să fie procesat și astăzi, la mai bine de 75 de ani de la încheierea lui, prin noi și noi articole, lucrări, documente și mărturii descoperite și analizate, care atestă întreaga ferocitate a acestui conflict și consecințele lui, ce au afectat radical soarta întregii omeniri. Procesele declanșate la 1 septembrie 1939 au condus la o mobilizare totală a potențialelor economice ale părților beligerante, la o schimbare repetată a hotarelor între state, au generat valuri uriașe de migrație internă și externă a populației civile, care au implicat zeci de milioane de oameni.

Devenită ținta și victima unor ambiții imperialist-anexioniste, pe lângă efectele propriu-zise ale acțiunilor militare din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, Basarabia a suportat nemijlocit și consecințele altui fenomen dezolant, cel al deștrădăcinării, al înstrăinării de neam, tradiții și valori. În contextul haosului și instabilității de după 26-27 iunie 1940, au existat câteva valuri de evacuare și repatriere. Chiar dacă literatura de specialitate prezintă informații ample despre primul mare val de retragere (evacuare) a armatei și administrației române, a funcționarilor care n-au fost de acord să rămână în teritoriul dintre Prut și Nistru,

---

* **Cataraga Sergiu**, cercetător științific, Agenția pentru Știință și Memorie Militară.

** **Tașcă Mihai**, doctor în drept, Agenția pentru Știință și Memorie Militară.

sub nou-instalata putere sovietică, practic nu a fost pus în discuție un alt aspect al evenimentelor derulate în perioada iulie 1940 - mai 1941, marcată de o retragere masivă a militarilor și persoanelor civile, care, spre deosebire de prima retragere (una mai mult dezorganizată și haotică), fusese ținută strict sub controlul administrației sovietice, care, de fapt, dirijase totalmente acest proces.

Cercetătorii care se ocupă de acea perioadă istorică au fost puși într-o situație ingrată de întârzierea publicării documentelor de epocă. Acțiunile la care ne referim în studiul de față au avut loc în contextul Pactului Molotov-Ribbentrop, anexele secrete ale căruia au fost negate cu obstinație de partea sovietică, ce a evitat să publice documentele care indică asupra condițiilor ce au condus la semnarea lui și asupra consecințelor acestuia. Discuțiile ample asupra acestor fenomene, care continuă și în prezent, sunt adesea influențate de interese politice¹. Or, printre categoriile de documente secretizate pe parcursul întregii perioade de existență a URSS au fost cele care conțin informații cu privire la evacuarea/retragerea militarilor, administrației publice și mai ales a civililor din Basarabia după data de 3 iulie 1940, când se încheiase oficial retragerea acestor grupuri în baza înțelegerilor sovieto-române. Motivele secretizării au fost, în principiu, de ordin ideologic: se încerca ascunderea fenomenului „fugii populației de pe teritoriul marelui URSS”. Odată cu desecretizarea fostelor arhive ale NKVD, devenite ulterior ale Ministerului de Interne, atenția multora dintre cercetători a fost canalizată spre depistarea materialului documentar cu referire la acest fenomen. S-au publicat multiple culegeri de documente, cea de referință pentru tema abordată în studiul nostru fiind *Dezmembrarea României. Anexarea de către URSS a Basarabiei, Nordului Bucovinei și Ținutului Herța - 1940*².

Primul val de migrație spre România a fost stopat la 3 iulie 1940, ora 14.00, când, la indicația guvernului sovietic, noul hotar sovieto-român stabilit în urma ocupării Basarabiei a fost închis. În perioada 28 iunie - 3 iulie 1940, URSS își realizase doar o parte din obiectivele propuse și a încercat să și le îndeplinească pe celelalte prin șantaj sau chiar abuz. De exemplu, la 15 iulie 1940, membrii comisiei mixte de la Odesa înaintau părții sovietice o notă în care menționau că peste 170 de ofițeri și 100 de subofițeri din efectivul armatei române dislocate în Basarabia și Bucovina de Nord fuseseră arestați și reținuți în închisoarea din Chișinău, fiind forțați să presteze diferite munci și supuși unor tratamente inumane³. După sta-

¹ И. Фляйшхауер, *Пакт Гитлер, Сталин и инициатива Германской Дипломатии. 1938-1939*, Прогресс, Москва, 1991.

² M. Tașcă, W. Niess, *Dezmembrarea României. Anexarea de către URSS a Basarabiei, Nordului Bucovinei și Ținutului Herța - 1940 (Studiu și culegere de documente)*, Serebia, Chișinău, 2015.

³ *Arhiva MAER, F. 71/1920-2944, vol. 118, f. 165.*

bilirea hotarului pe Prut și Dunăre, URSS a început să includă în relațiile sale cu România revendicări ce au adus statului român enorme pierderi de ordin material și financiar, condiționând repatrierea cetățenilor români de satisfacerea acestor cerințe. În ziua de 26 iulie 1940, de exemplu, șeful delegației URSS la tratativele de la Odesa anunța că „URSS se va abține de la studierea oricărei probleme privitoare la trimiterea în România a ofițerilor, funcționarilor și a familiilor lor până nu i se va restitui parcul de vagoane și locomotive luat din Basarabia și Bucovina de Nord”. Doar după semnarea la 3 august 1940 a convenției privitoare la restituirea parcului de vagoane și locomotive, partea sovietică a declarat că „evacuarea ofițerilor, funcționarilor și familiilor lor va fi efectuată în cel mai scurt timp”⁴, însă aceasta nu a putut fi realizată fără eforturi și demersuri suplimentare din partea reprezentanților guvernului român. Delegația sovietică anunțase că evacuarea persoanelor ce doreau să se repatrieze va începe la 26 august 1940 și se va realiza prin punctele de trecere de la Băhrinești și Ungheni, iar în caz de necesitate și prin gările Prut, Reni și Ismail.

Pe durata lunii septembrie 1940 s-a permis repatrierea în România, dar și trecerea în direcția opusă, spre URSS, doar pe parcursul a 15 zile. În total, au trecut hotarul 3.370 de persoane. La 5 septembrie 1940, prin punctul de la Ungheni au trecut 49 persoane; la 8 septembrie 1940, pe la punctul din Ungheni au trecut 512 persoane; la 9 septembrie 1940 – 111 persoane; la 10 septembrie 1940, prin același punct au trecut din România spre Basarabia 17 demobilizați și 6 persoane civile; la 13 septembrie 1940, 432 de persoane au trecut spre România (28 persoane au fost respinse de partea română), iar 345 demobilizați și 11 civili au trecut din România spre Basarabia; la 14 septembrie 1940 – 206 persoane au trecut spre România și 32 din România spre Basarabia; la 16 septembrie 1940 – 206 persoane au trecut spre România (8 persoane au fost respinse de partea română), iar 2 demobilizați și 14 civili au trecut din România spre Basarabia; la 18 septembrie 1940, 260 de persoane au trecut spre România pe la punctul din Ungheni și 71 de persoane pe la punctul din Brăila; la 19 septembrie 1940, 431 de persoane au trecut spre România (21 au fost respinse de partea română); la 20 septembrie 1940 – 13 persoane; la 22 septembrie 1940 – 303 persoane; la 23 septembrie 1940 – 270 de persoane; la 24 septembrie 1940 – 226 de persoane; la 25 septembrie 1940 – 215 persoane; la 28 septembrie 1940 – 42 de persoane (2 colonei, 3 locotenenți-colonei, 6 maiori, 13 căpitani, 2 locotenenți, 1 sublocotenent, 1 plutonier major, 3 plutonieri).

În rapoartele cu privire la persoanele evacuate în ziua de 28 septembrie 1940, putem găsi detalii ce vizează tratamentele inumane și degradante la care au fost

⁴ I. Șișcanu, *Uniunea Sovietică – România, 1940. Tratatative în cadrul comisiilor mixte*, Chișinău, ARC, 1995, p. 55.

supuși militarii români întemnițați în perioada 9 iulie - 27 septembrie 1940. Aceștia au fost aruncați câte 15-17 persoane într-o celulă. S-a încercat atât distrugerea fizică, cât și cea morală a ofițerilor: nu li s-a acordat niciun ajutor medical, adeseori pur și simplu li se injecta morfină⁵. Arestarea acestor militari a fost unul dintre numeroasele cazuri de încălcare a drepturilor omului în URSS: militarii arestați nu opuseseră rezistență armată în timpul părăsirii teritoriului Basarabiei și Bucovinei de Nord, deci nu exista niciun temei pentru reținerea lor.

Un alt aspect confirmat de documente este faptul că URSS refuzase intrarea pe teritoriul său a unor cetățeni ai României, care au dorit să fie transferați în URSS, crezând probabil într-un trai mai bun sau un regim politic mai prielnic lor decât cel din România. În perioada 9 iulie - 19 octombrie 1940, comisia sovietică a respins cererile a 1.132 de persoane, majoritatea evrei, pe care le considera elemente neloiale regimului sovietic. În luna octombrie nu au fost înregistrate cazuri de transfer de populație peste hotarele nou-stabilite, procesul fiind reluat în luna noiembrie a aceluiași an: s-a permis traversarea hotarului doar în ziua de 13 noiembrie 1940, când doar 5 persoane au trecut prin punctul Ungheni. În luna decembrie 1940, n-a fost înregistrat niciun caz oficial de traversare a frontierei sovieto-române.

În luna ianuarie 1941, s-au stabilit doar 4 zile în care s-a permis retragerea din Basarabia a persoanelor ce au dorit să se repatrieze în România: la 6 ianuarie 1941 – o persoană (col. Miron Vasile, fost comandant al Brigăzii 20 Infanterie cu sediul la Cernăuți); la 7 și 8 ianuarie 1941 – 103 persoane; la 9 ianuarie 1941 – 37 de persoane: în total 141 de persoane, toate traversând frontiera prin punctul de trecere Ungheni.

La 7 ianuarie 1941, guvernul sovietic a dispus în mod definitiv oprirea retragerii persoanelor ce doreau să plece din România spre Basarabia. După această dată nu s-au mai înregistrat cazuri de traversare a frontierei din România spre URSS.

În luna februarie 1941, s-au acceptat 5 zile de transfer al populației: la 4 februarie 1941 – 93 de persoane; 14 februarie 1941 – 81 de persoane; la 17 februarie 1941 – 69 de persoane; la 18 februarie 1941 – 53 de persoane și la 28 februarie 1941 – 126 de persoane: în total 422 persoane, toate traversând hotarul prin punctul de trecere Ungheni.

În luna martie 1941, au trecut în România încă 301 basarabeni: 110 persoane – la 1 martie; 81 persoane – la 26 martie; 65 persoane – la 27 martie; la 28 martie – 13 persoane; la 29 martie – 159 persoane: La 1 și 2 martie 1941, partea română a respins 56 basarabeni, considerați a fi posibil neloiali, la 27 martie – 8 persoane, iar la 28 martie, încă 11 persoane. Deși partea sovietică anunțase că în ziua de 28 martie 18 persoane nu s-ar fi prezentat la punctul de trecere din Ungheni pentru

---

⁵ Arhiva MAER, F. 71/1920-2944, vol. 110, f. 389.

a trece frontiera, persoanele care au reușit să ajungă în România au declarat că NKVD sovietic arestase persoanele respective chiar în gara Ungheni: despre soarta lor nu se știe nimic.

În cele două zile din aprilie în care s-a permis evacuarea, în România au revenit 145 de persoane: 92 – la 21 aprilie și 53 – la 24 aprilie 1941.

În luna mai 1941 s-a înregistrat un moment atipic pentru procesul de repatriere: partea sovietică a anunțat că intenționează s-o aducă în URSS pe una dintre activistele Internaționalei a III-a Comuniste, membră a partidului comunist român, Ana Pauker. La 29 aprilie 1941, comisariatul de poliție Ungheni-Frontieră anunța chestura poliției de frontieră și prefectura jud. Iași ca „comisiunea rusă de repatriați de la punctul de trecere Ungheni a anunțat pe cea română că în urma înțelegerii dintre guvernul român și cel al URSS s-a stabilit să se facă un schimb de deținuți politici: autoritățile ruse să ne dea peste frontieră pe deținutul Ioan Andrian și Moș Ioan Codreanu⁶ aflați în închisorile din Basarabia, iar noi să le dăm în schimb pe deținuta Ana Pauker⁷ aflată actualmente în închisoarea Mărgineni. Schimbul urmează să se facă în ziua de 3 mai a. c. D[omnu] judecător [Pavel] Ghiga, președintele comisiei române a luat contact cu d[omnu] inspector general [Strati] Stratilescu din Direcția generală a poliției și a primit răspunsul că Ministerul de Interne are cunoștință că urmează să dăm peste frontieră pe deținuta Ana Pauker aflată în România, dar numai în schimbul deținutului politic român Moș Ioan Codreanu și a nimănui altuia. Schimbul se va face numai în condițiile de mai sus. Tot d[omnu] inspector Stratilescu a comunicat că a dat dispozițiuni ca Ana Pauker să fie adusă la frontieră până la data sus-arătată și să nu fie predată rușilor decât numai în schimbul lui Moș Ioan Codreanu”.

La nota informativă era anexată o scrisoare însoțitoare în care se relatau următoarele: „Avem onoarea a vă înainta un tabel format în __ exemplare privitor pe d[omnu] Codreanu Ștefan Ioan, zis Moș Ioan Codreanu, care s-a repatriat în țară prin acest punct de frontieră astăzi, 3 mai 1941, venind din Basarabia. Această repatriere s-a făcut în urma schimbului de deținuți politici aranjat între

---

⁶ Ștefan Ioan Codreanu, deputat în Sfatul Țării. A votat ambele Uniri cu România (de la 27 martie și 27 noiembrie), iar după aceasta avea să facă parte din delegația basarabeană la Conferința de pace de la Paris (alături de Ion Pelivan, Sergiu Cujbă și Gheorghe Năstase), pledând cauza țărănimii basarabene la forul diplomatic. În anii 1920-1922, 1927, 1928-1938 a fost deputat în Parlamentul României din partea Partidului Național Țărănesc și chiar vicepreședinte al Camerei Deputaților.

⁷ N.a.: Pauker Ana (Hana Rabinsohn), membră a Partidului Comunist Român și a Internaționalei III Comuniste, infiltrată în România pentru acțiuni subversive. După cel de-al Doilea Războiul Mondial a ocupat funcții politice importante în structuri internaționale și în structurile de conducere ale României: a fost prima femeie vicepremier și ministru de externe din istoria României; s-a numărat printre puținele femei care, în perioada stalinistă, a deținut funcții înalte.

guvernul României și cel al URSS, prin aceea că autoritățile rusești ne-au predat pe sus-numitul aflat în închisorile rusești și am dat în schimb pe deținuta politică Ana Pauker, aflată în închisorile românești, așa cum ni s-a comunicat de către Ministerul Afacerilor Interne cu ordinul telefonic nr. 1387 din 29 aprilie 1941. La trecere a asistat și d[omnu]l I[on] Codreanu, fiul său, inginer CAM în București, întrucât repatriatul nu avea niciun act asupra sa. De aici de la Ungheni a fost îndrumat la Iași, unde urmează a i se face vizita medicală și celelalte formalități în legătură cu situația sa.

Tabel nominal

*de deținuți politici români aflați în închisorile din Basarabia,
repatriați în țară în ziua de 3 mai 1941 prin punctul de frontieră Ungheni
în bază de schimb conform ordinului Ministerului Afacerilor Interne nr. 1387
din 29 aprilie 1941, transmis telefonic către comisiunea
de repatrieri din Ungheni*

<i>Nr. cr.</i>	<i>Numele și prenumele</i>	<i>Locul nașterii (orașul, comuna, județul)</i>	<i>Anul nașterii</i>	<i>Originea etnică</i>	<i>Profesia</i>	<i>De unde vine</i>	<i>Unde merge</i>
1	Codreanu Ștefan Ioan	Cârpești-Ștefănești, Soroca	1879	român	agricultor	Ștefănești, Soroca	București

Se certifică de noi prezentul tabel privitor la deținuții politici români intrați în țară prin punctul de frontieră Ungheni în ziua de 3 mai 1941 conform schimbului de deținuți politici între guvernul URSS și cel român. Se menționează că d[omnu]l Codreanu Ștefan Ioan, zis Moș Ioan Codreanu, deținut în închisorile rusești, a fost primit în țară în schimbul deținutei politice Ana Pauker aflată în închisorile românești.

Tabel nominal

de evrei care au ieșit din țară prin punctul de frontieră Ungheni
în cursul zilei de 3 mai, repatriindu-se în Basarabia

Nr. cr.	Numele și prenumele	Etatea	Originea etnică	Profesia	De unde vine	Unde merge	Observațiuni
1	Pauker Ana	45 [ani]	evreică	liberă	Penitenciarul Dumbrăveni	URSS	Deținută politică comunistă

Se certifică de noi prezentul tabel. Ioan Gh. Filon (semnătura)⁸.

Schimbul de deținuți politici a fost continuat cu un șir de noi repatrieri: în ziua de 23 mai 1941 s-au repatriat în România 106 basarabeni; în ziua de 24 mai – 97; în cea de 25 mai – 61; în cea de 26 mai – 4: în total – 163 de persoane. Printre repatriații din ziua de 23 mai se regăsea și Dumitru Groapă (fost și el deputat în Sfatul Țării), împreună cu soția sa Maria și cu cei doi copii, Taisia și Anatolie. Ca și și Ion Codreanu, Dumitru Groapă avusese curajul să rămână în Basarabia după intrarea sovieticilor și anexarea acestui teritoriu. Oricât de straniu ar părea, dar și în luna iunie 1941, la 12 și 13 iunie, au plecat în România, pe la Ungheni, 101 basarabeni: întâi 99, apoi încă 2, care au reușit să se salveze de teroarea regimului bolșevic. În aceleași două zile (12 și 13 iunie 1941), din gara Ungheni au fost imbarcate în 48 de vagoane sute de persoane învinuite de activitate antisovietică și deportate în Siberia și Kazahstan, fără vreo șansă de salvare și reîntoarcere la baștină⁹.

Dificultățile apărute în procesul repatrierii basarabenilor în România în perioada iulie 1940 - iunie 1941 au fost cauzate, în marea lor majoritate, de diferențele ideologice în ceea ce privea abordarea și soluționarea acestei chestiuni de către partea română și cea sovietică. Oficialii sovietici recurgeau la învinuiri nefondate, atitudini descurajante, restricții dure și abuzuri directe în raport cu persoanele care urmăreau repatrierea în România.

⁸ ANIC, F. *Direcția Generală a Poliției*, dos. 204/1941, vol. II, ff. 92-93.

⁹ M. Damian, *Deportările și represiunile din Ungheni*, în *Unghiul*, 30 august 2022.

* * *

La intrarea în România, majoritatea celor repatriați au depus declarații cu privire la sumele de bani și obiectele confiscate de autoritățile vamale sovietice de la refugiații din Basarabia. În baza lor, începând cu 19 septembrie 1940, autoritățile române au întocmit tablouri statistice cu privire la proprietățile confiscate: diferite obiecte din aur, argint, pietre prețioase, ceasuri, patefoane, radiouri etc.; s-au confiscat și obiecte vestimentare (costume, rochii, paltoane) sau chiar stofe, lăicere, covoare, perdele, cuverturi de pat, fețe de masă, cearșafuri etc.¹⁰. Colonelului Miron Vasile i-au fost confiscate și toți banii pe care-i avea asupra sa: 8.000 de lei și 68,80 ruble¹¹.

La 3 iulie 1940, în România s-a creat o organizație specială, care și-a propus să ofere ajutor persoanelor repatriate din Basarabia – *Cercul Basarabenilor din București*. Președinte de onoare al acestei organizații a fost ales Ion Inculeț, secretar – Pan. Halipa¹². Banca Națională a României a acordat *Cercului Basarabenilor* un împrumut de 15.000.000 lei ca ajutor material-financiar pentru refugiați. Ajutoarele – de la 200 la 5.000 de lei – au fost distribuite pe parcursul anilor 1940-1941, în baza unor liste speciale, în funcție de situația materială a familiilor.

Summary

In the context of the Soviet occupation of Bessarabia in 1940, USSR expressed, in various ways, its imperialist ambitions with regard to this territory. A relatively unknown aspect is the crossing of the newly established Romanian-Soviet border by citizens who wanted to resettle, for various reasons, but chiefly out of fear of persecution. Based on archive documents, the present paper offers a picture of the repatriation process, its motivation, various abuses committed by the Soviet part, as well as the figures of people that crossed the Romanian-Soviet border between June 1940 and July 1941.

Keywords: USSR, Romania, Bessarabia, Repatriation, Border crossing.

---

¹⁰ ANIC, F. *Direcția Generală a Poliției*, dos. 204/1941, ff. 34-34.

¹¹ ANIC, F. *Direcția Generală a Poliției*, dos. 204/1941, ff. 32-33.

¹² ANIC, F. *Pan Halippa*, dos. 463/1940-41, ff.1-3.

Sergiu MUNTEANU *

EVACUAREA PERSOANELOR DE PROVENIENȚĂ GERMANĂ DIN BASARABIA ȘI BUCOVINA DE NORD ÎN TOAMNA ANULUI 1940

Uniunea Sovietică și al Treilea Reich și-au continuat relațiile de colaborare și după ce au intrat împreună în Polonia în baza tratatului de neagresiune din 1939. Unul din domeniile lor de acțiune comună a vizat evacuarea în Germania a coloniștilor germani stabiliți în Basarabia și Bucovina de Nord, anexate de URSS. Germania își declarase deschis interesul special față de soarta coloniștilor germani din aceste teritorii și insista asupra evacuării lor în patria istorică. S-a convenit și asupra stabilirii unor criterii, inclusiv a unei scheme de evacuare, ambele guverne delegându-și câte un reprezentant, împuternicit să soluționeze problemele apărute pe parcurs. Statul sovietic îl delegase la fața locului pe Afanasi Vasiukov, pe atunci consilier al secretarului general al comisariatului sovietic de externe, iar Germania pe Wilhelm Nöldeke¹, consul de categoria I al ministerului german de externe.

În temeiul înțelegerilor stabilite în vara lui 1940, etnicii germani urmau să aleagă ei înșiși dacă se vor evacua din teritoriile deja menționate. Cei care ar fi ales să plece în mod centralizat din Basarabia și Bucovina de Nord trebuiau să-și declare oficial, oral sau în scris, decizia privind repatrierea în Germania fără presiuni di-

* **Munteanu Sergiu**, cercetător științific, Agenția pentru Știință și Memorie Militară.

¹ ANRM, F. 3404, inv.1, dos. 1, f. 2.

recte ori indirecte. Drept dată-limită a evacuării fusese stabilită ziua de 15 noiembrie 1940; drept număr potențial se prefigura numărul etnicilor germani indicați în recensământul din 1930. La 1930, în Basarabia se aflau 81.089 etnici germani (adică 2,8% din populația provinciei), majoritatea fiind concentrați în partea de sud-vest a teritoriului. Repartizat pe județe, tabloul etnicilor germani se prezenta în felul următor: jud. Cetatea Albă – 55.598 de persoane (16,3% din numărul total al populației județului și 68,6% din numărul etnicilor germani din Basarabia); jud. Tighina – 10.524 de persoane (3,4% și, respectiv, 13%); jud. Cahul – 8.644 de persoane (4,4% și, respectiv, 10,6%); jud. Lăpușna – 2.823 de persoane (0,7% și, respectiv, 3,5%); jud. Bălți – 1.623 de persoane (0,4% și, respectiv, 2,0%); jud. Ismail – 983 de persoane (0,4% și, respectiv, 1,2%); jud. Soroca – 417 de persoane (0,1% și, respectiv, 0,5%); jud. Hotin – 323 de persoane (circa 0,1% și, respectiv, 0,4%); jud. Orhei – 154 de persoane (circa 0,15% și, respectiv, 0,5%). În Basarabia existau 101 localități în care etnicii germani reprezentau majoritatea absolută (respectiv: 57 de localități în jud. Cetatea Albă, 17 – în jud. Cahul, 14 – în jud. Tighina, 6 – în jud. Lăpușna, 3 – în jud. Bălți, 3 – în jud. Ismail, o localitate – în jud. Soroca²).

Conform procedurilor aprobate prealabil, evacuarea urma să fie coordonată de cei doi împuterniciți oficiali (al Uniunii Sovietice și al Germaniei) deja ajunși la Tarutino și de câteva comisii mixte, formate din experți, secretari, traducători, medici, curieri, șoferi etc., care urmau să soluționeze situațiile neprevăzute și să întrețină legături cu autoritățile locale. În Basarabia, asemenea comisii urmau să activeze în localitățile Albota, Berezina, Mannsburg, iar în Bucovina de Nord – în or. Cernăuți. Comisiile respective urmau să întocmească listele persoanelor care solicitau să fie evacuate până la 5 noiembrie 1940 (data-limită)³. În liste urmau să fie indicate numele și prenumele, data și locul nașterii, naționalitatea, starea familială, locul de trai (cu specificarea regiunii, județului, orașului/comunei), profesia evacuabilului. Partea sovietică permise Germaniei să introducă în Basarabia și Bucovina de Nord 250 de automobile, care să asigure evacuarea, partea germană delegând în regiune un împuternicit, care să organizeze evacuarea pe mare, prin porturile Reni și Chilia. Părțile au stabilit și modalități de ajutorare a comisiilor mixte în vederea înlăturării eventualelor excese ori urgentării procesului evacuării⁴.

Lavrenti Beria, șeful Comisariatului Poporului pentru Afaceri Interne al URSS, transmitea la Ackerman și Cernăuți instrucțiuni secrete și insinuări tipice sistemelor totalitare cu privire la modul în care urma să fie abordată evacuarea:

---

² V. Burlacu, *Istoria contemporană a Românilor*, partea I, vol. III, Chișinău, 2017, p. 103.

³ *Ibidem*, f. 6.

⁴ *Ibidem*, f. 5.

informații cu privire la componența numerică a delegației germane din cadrul comisiei comune sovieto-germane și informații cu privire la faptul că serviciile secrete germane vor utiliza evacuarea ca pretext pentru infiltrarea în regiune a unor ofițeri experimentați „inclusiv a trei spioni «foarte experimentați» în domeniul spionajului, care vor încerca să racoleze cetățeni sovietici și să evalueze situația militar-economică din regiune”. Structurilor NKVD din RSSM li se cerea să combată orice operațiuni ale serviciilor secrete germane; să racoleze ele însele din rândul persoanelor ce urmau să plece în Germania viitori agenți care să activeze în organele germane de stat și de partid, în organizațiile civile și culturale (formate din scriitori sau oameni de artă). Colaboratorii NKVD trebuiau să racoleze persoane ale căror rude rămâneau să locuiască pe teritoriul Uniunii Sovietice și să țină sub control persoanele ce dețin informații ce puteau fi utilizate împotriva statului sovietic⁵, să nu admită ca informațiile respective să ajungă pe mâna germanilor.

S-a negociat și cu privire la modalitatea de evacuare a persoanelor deținute în penitenciarele sovietice. La 4 septembrie, s-a aprobat în acest sens o decizie cu privire la eliberarea din detenție a tuturor persoanelor de proveniență germană din Basarabia și Bucovina de Nord, prezentată de partea sovietică drept un fel de concesie pentru partea germană. Listele nominale și listele cu infracțiunile comise de persoanele eliberate au fost transmise nemijlocit împuterniciților celui de-al Treilea Reich, deținuții urmând să fie transportați în vagoane speciale. Partea sovietică nu a permis reprezentanților germani să viziteze locurile de detenție ale acestora⁶.

Sovieticii țineau sub evidență strictă persoanele și bunurile ce urmau a fi evacuate, supunându-le unei inventarieri și în cadrul recensământului din 26 septembrie 1940. Conform estimărilor, în Basarabia și Bucovina de Nord existau 19.541 gospodării și 83.114 persoane care solicitaseră deja strămutarea în Germania. Acestora li se permitea să ia cu sine 19.130 cai (câte o pereche de cai per gospodărie). La încheierea procesului, numărul cailor ce urmau a fi evacuați însuma 22.613 de capete, iar proprietățile fuseseră evaluate la 668.572 ruble sovietice.

Partea sovietică și partea germană utilizau criterii diferite de evaluare a proprietăților, tehnicii și uneltelor agricole, starea clădirilor (adesea catalogată drept „deplorabilă”), mașinilor etc. În plus, se considera inacceptabil refuzul coloniștilor germani de a-și vinde statului, la prețuri minime, vitele pe care nu le puteau lua în Germania (coloniștii preferau să le vândă unor persoane private, dispuse să plătească mai mult). Rapoartele oficialilor sovietici conțin referiri și la „propaganda progermană” înfăptuită de coloniști. Aparent, aceștia declarau public că Germania

---

⁵ *Ibidem*, f. 25.

⁶ *Ibidem*. f. 74.

ar fi un stat puternic, iar URSS – un stat sărac, unde bănuie permanent foametea, iar cetățenii nu au dreptul la proprietate privată. Autorităților sovietice li se adusesse, de asemenea, la cunoștință că, pentru a putea lua mai multe bunuri, membri ai aceleiași gospodării se înregistrau ca făcând parte din gospodării separate; la fel și că, în unele localități, angajați ai coloniștilor (persoane de proveniență rusă, ucraineană, română) încercau să obțină permisiunea de a se evacua împreună cu angajatorii și insistau ca aceste acțiuni să fie oprite, acuzându-i atât pe coloniști, cât și pe membrii comisiei germane de încălcări și infracțiuni, dar fără a aduce dovezi clare și cu amenințări că vor stopa procesul de evacuare.

S-au stabilit cote severe și în privința volumului și condițiilor de strămutare a proprietăților persoanelor cu drept de evacuare (negocieri în acest sens s-au purtat și înainte de începerea propriu-zisă a procesului evacuării): fiecărei familii i se permitea să ia câte 250 kilograme de produse alimentare per gospodărie țărăneasă, vitele procurate până la 23 iulie 1940⁷, o piesă de îmbrăcăminte din blană, acte, obiecte personale și cărți fără valoare istorică. Singura valută pe care o puteau lua erau lei românești de hârtie. Se interzicea transportarea lingourilor de aur, argint și platină, a obiectelor de aur și argint cu o greutate mai mare de 500 grame, a pietrelor prețioase și pieselor confecționate din ele; se interzicea scoaterea din regiune a obiectelor de artă, tablourilor, cărților cu valoare istorică, icoanelor. Casele și apartamentele etnicilor germani au fost trecute în proprietatea statului și nu puteau fi înstrăinate⁸, putând fi vândute doar obiectele încă nenaționalizate.

Delegația germană ajunsese în teritoriul controlat de sovietici la 14 septembrie 1940. Persoanele care au intrat prin or. Galați sau prin portul Reni fuseseră însoțite de oficiali români și germani care ulterior s-au întors în teritoriul controlat de autoritățile române. Comisia germană întrunea 509 persoane (inclusiv personalul de deservire), dispunea de 250 de automobile, care au continuat să se deplaseze spre Tarutino, Mannsburg, Chișinău⁹. Chiar de la bun început, părțile au exprimat atitudini diferite față de modul și procedura de evacuare a persoanelor de etnie germană și a averii acestora, ceea ce conducea uneori la tensiuni regretabile. Aceste tensiuni se remarcă mai ales pe fundalul unei activități intense de inventariere și evacuare – pe mare, pe cale ferată și prin intermediul automobilelor aduse în acest scop de oficialii germani – a persoanelor de origine etnică germană din Basarabia și Bucovina de Nord.

La 16 septembrie 1940, de exemplu, șeful delegației germane, Horst Hoffmeyer, cerea omologului său ca partea sovietică să scutească toți etnicii germani incluși în

⁷ ANRM, F. 3404, inv.1, dos. 1, f. 3.

⁸ *Ibidem*, f. 4.

⁹ *Ibidem*. f. 30.

listele pentru evacuare de plata impozitului pe cereale către statul sovietic, insistând și asupra eliberării imediate a tuturor deținuților de etnie germană conform înțelegerii anterioare. Reprezentanții comisiei germane considerau că partea sovietică, prin revendicarea ca etnicii germani care nu dispun de rezerve de grâu să lucreze în schimbul plății impozitului, ar încerca să stopeze procesul de evacuare și avertizau că, în cazul în care problema nu va fi soluționată, vor fi nevoiți să anunțe oficial Berlinul cu privire la acest fapt. Oficialii sovietici au promis să soluționeze problema „fără a se ajunge la neînțelegeri”¹⁰, iar Comisariatul Popular de Externe a decis să elibereze deținuții de proveniență germană din închisori, condiționând doar ca ei să declare că nu au pretenții față de statul sovietic¹¹.

Partea sovietică înaintase și ea o serie de revendicări. De exemplu, în timpul ședinței din 17 septembrie 1940, oficialii sovietici (evident, suspectând tentative de spionaj) au interzis delegației germane să facă fotografii sau filmări pe teren fără acordul prealabil și fără prezența unui reprezentat al delegației sovietice. Ulterior, germanilor li s-a permis să filmeze pe teritoriile unde activa comisia germană, dar în imagini puteau apărea doar persoanele ce urmau a fi evacuate, gospodăriile lor, obiectele pe care acestea urmau să le transporte în Germania. Se interzicea, însă, în mod categoric să fie filmate obiectivele de importanță strategică¹². NKVD și celelalte structuri sovietice îi supravegheau permanent (tot sub suspiciune de spionaj) pe reprezentanții germani care pregăteau evacuarea coloniștilor din Basarabia și Bucovina de Nord, interzicându-le explicit să stea în preajma unităților militare.

Până la 30 septembrie 1940, adică în mai puțin de două săptămâni de activitate a comisiei, în localitățile Mannsburg, Chișinău, Albota, Berezina și Cernăuți au fost incluse în liste și evacuate 25.163 gospodării germane, cu un total de 107.072 locuitori. 12.883 de persoane au fost evacuate prin porturile Reni și Chilia din sudul Basarabiei¹³. La 3 octombrie, listele însumau deja 26.370 gospodării (111.376 persoane, 17.574 dintre ei părăsind Basarabia prin porturile Reni și Chilia). Un număr de 876 persoane au plecat cu căruțe cu tracțiune animală în perioada 3-4 octombrie¹⁴. Același mijloc de transport – căruțe cu tracțiune animală – a fost solicitat de încă 1.902 persoane, care au depus cereri pentru evacuare urgentă în următoarele două zile, 5-6 octombrie, suspectând probabil că evacuarea lor ar putea fi amânată. Trebuie menționat și faptul că partea germană nu accepta evacuarea persoanelor de origine evreiască sau familiilor în care unul dintre membri

¹⁰ *Ibidem*, f. 38.

¹¹ *Ibidem*, f. 79.

¹² *Ibidem*, f. 37.

¹³ *Ibidem*, f. 40.

¹⁴ *Ibidem*, f. 55.

are rădăcini evreiești. Etnicii germani căsătoriți cu persoane cu origini evreiești erau impuși întâi să divorțeze și abia după aceea să depună cerere de evacuare¹⁵.

Rezultatele procesului de evacuare, încheiat la 21-22 octombrie 1940, consemnau că numărul persoanelor evacuate îl depășea cu mult pe cel estimat inițial (106.242 persoane): de la începutul înregistrării, și-au exprimat intenția de a părăsi Basarabia și Bucovina de Nord încă aproximativ 20.000 persoane, totalul de etnici germani înregistrați în listele de evacuare fiind de 126.614 (fără a include aici și persoanele ale căror cereri au fost respinse). Doar 106.812 din aceștia au reușit să plece din Basarabia și Bucovina de Nord până la 21 octombrie: 17.000 persoane nu au putut fi evacuate din Bucovina din cauza deteriorării căii ferate.

Responsabilă de logistica evacuării fusese partea germană, care a încercat să organizeze trecerea rapidă a hotarului fără control strict, chiar dacă sovieticii susțineau că etnicii germani ar trece prin contrabandă obiecte scumpe, a căror transportare în Germania a fost interzisă. După încheierea etapei oficiale de evacuare, în Basarabia au rămas temporar grupuri locale, care ofereau asistență comisiilor germane și care urmau să plece împreună cu misiunea germană.

Proprietățile coloniștilor germani evacuați au fost naționalizate de statul sovietic. Conform documentelor de arhivă, din cele 161 de colonii germane din Basarabia și Bucovina de Nord, statului sovietic i-au fost transmise 22.425 case de locuit de cărămidă, piatră și lemn (sovieticii au refuzat categoric să includă în registre clădirile auxiliare și beciurile, starea cărora o considerau nesatisfăcătoare). De rând cu averea imobilă, în proprietatea statului sovietic au fost trecuți 6.119 cai, peste 15.000 vite cornute mari, 59.736 oi, 2.066 porcine, 146.958 păsări de casă. Producția agricolă preluată de statul sovietic de la etnicii germani a fost estimată la 11.269 chintale de secară, 73.934 chintale de grâu, 241.781 chintale de orz, 25.414 chintale de ovăz, 20.064 chintale de porumb, 3.777 chintale de mei, 3.912 chintale de alte cereale.

Conform hotărârilor Sovietului Comisarilor Poporului, o parte din averea naționalizată (în special bovinele și păsările de casă) urma să fie transmisă structurilor sovietice locale¹⁶. Acestea și-au demonstrat însă totala incompetență: din primele zile, în mai multe localități, caii și bovinele au fost plasate în ocoluri aflate în stare deplorabilă, nu li s-a asigurat întreținerea cuvenită, fapt ce a cauzat îmbolnăvirea și pieirea lor. O bună parte din bovine, cai și păsări de casă au fost furate de țărani locali¹⁷. Grâul și celelalte cereale preluate de la coloniștii germani au fost împărțite pentru păstrare gospodăriilor țărănești din preajmă. Însă, în absența unui control strict, grâul a început să fie furat. Respectiv, comisia care efectua

¹⁵ *Ibidem*, f. 39.

¹⁶ *Ibidem*, f. 87.

¹⁷ *Ibidem*, f. 88.

controlul asupra păstrării cerealelor a solicitat ca grâul și celelalte culturi cerealiere să fie transmise în hambarele de stat, chiar dacă inițial, anume din lipsa spațiilor de depozitare, cerealele fuseseră date spre păstrare țăranilor¹⁸.

După încheierea procesului de evacuare a etnicilor germani, statul sovietic a naționalizat mari cantități de tehnică și inventar agricol: 837 cositoare de fân, 107 mașini de treierat, 1.036 semănători, 5.609 pluguri, 346 semănători de porumb, 496 căruțe, 2.492 secerători, 2.745 boroane, 700 cultivate, dar și 1.732.419 chintale de paie și 48.531 chintale de fân. Autoritățile sovietice au transmis tehnica naționalizată localităților în care se formau colhozuri. O parte din tehnica și inventarul agricol a fost furată de conducerea colhozurilor sau de țărani ori a fost deteriorată de lucrătorii din colhozuri¹⁹.

Acordul sovieto-german prevedea ca averea abandonată de persoanele repatriate să fie trecută într-un sechestru special și inclusă în balanța schimbului comercial sovieto-german, urmând ca prețul ei să fie achitat statului german în termen de 10 ani. Declanșarea războiului germano-sovietic a scos de pe agendă responsabilitatea URSS pentru lichidarea acestor datorii. Cercetătorii au emis și ipoteza că, în condițiile în care Germania se pregătea intens de un război împotriva URSS, în cel mai apropiat timp, teritoriile în cauză urmau a fi recucerite, conducerea hitleristă nefiind interesată de soluționarea problemei²⁰.

Evacuarea etnicilor germani din Basarabia și Bucovina de Nord a avut consecințe economice negative: coloniștii germani reprezentau o verigă importantă în comerțul din Basarabia și asigurau, în mare măsură, dezvoltarea agriculturii și construcțiilor. Aceștia erau dispuși să se evacueze, la începutul celui de-al Doilea Război Mondial, nefiind familiarizați cu esența regimului nazist și încercând să se salveze de totalitarismul sovietic.

Summary

Following an agreement between Germany and the Soviet Union, German settlers from Bessarabia and Northern Bucovina were evacuated to Germany. Officially, 126.614 people were registered to leave for Germany. The evacuation was organized by a joint German-Soviet commission. The departure of settlers took place in the months of September and October 1940. The departure of German settlers from Bessarabia and Bucovina had a negative effect on the economic development of these regions, because German entrepreneurs were an important element of agriculture, commerce, construction.

Keywords: Bessarabia, USSR, Third Reich, Ethnic Germans, Resettlement.

¹⁸ *Ibidem*, f. 90.

¹⁹ *Ibidem*. f. 91.

²⁰ V. Burlacu, *Istoria Contemporană a Românilor*, partea I, vol. III. Chișinău, 2017, p. 107.

George Daniel UNGUREANU *

TURCIA VERSUS URSS (1945-1946): TENSIUNI POLITICO-DIPLOMATICE ȘI CONFRUNTĂRI PROPAGANDISTICE

RELAȚIILE TURCO-SOVIETICE ÎNTRE 1921 ȘI 1945

Printre evenimentele și evoluțiile care au marcat tranziția de la cea de-a doua conflagrație mondială către așa-numitul Război Rece, în anii imediat postbelici (1945-1947), s-a numărat și disputa generată de exigențele de ordin politico-teritorial și militar, cu evidente implicații ideologice și geopolitice, exprimate de către URSS la adresa Republicii Turcia, în intervalul 7 iunie 1945-26 octombrie 1946.

Pentru o prezentare cât mai completă și obiectivă a subiectului, considerăm utilă o succintă trecere în revistă a evoluției relațiilor sovieto-turce în perioada interbelică și mai ales în anii celui de-al Doilea Război Mondial.

Până la Primul Război Mondial, Imperiul Rus și Imperiul Otoman fuseseră despărțite de un antagonism profund și cvasi-neîntrerupt, Rusia țaristă fiind principalul beneficiar la decăderii manifeste a Imperiului Otoman după 1683. De altfel, și în prima conflagrație mondială, cele două Imperii s-au aflat în tabere opuse, însă războiul a adus colapsul amândurora, pe ruinele lor constituindu-se statul sovietic, respectiv Republica Turcia. Mișcarea kemalistă, care a condus la apariția statului național turc modern, s-a bucurat de sprijinul sovietic în lupta cu Puterile Antantei, care erau și adversare ale puterii bolșevice instaurate la Pe-

---

* **Ungureanu George Daniel**, doctor în istorie, Depozitul Central de Arhivă *General Grigore Constandache* din Pitești.

trograd în toamna lui 1917. În consecință, relațiile între Rusia Sovietică (din 30 decembrie 1922, Uniunea Sovietică) și Turcia kemalistă (din 29 octombrie 1923, Republica Turcia), au debutat sub auspicii cât se poate de favorabile, la antipodul celor otomano-țariste, în pofida unor diferențe ideologice¹. Păstrarea bunelor relații cu Uniunea Sovietică a rămas o constantă a politicii externe turce, pe întreg parcursul perioadei interbelice, toate angajamentele internaționale ulterioare asumate de Republica Turcia (inclusiv cele din cadrul Antantei Balcanice, create la 9 februarie 1934)², fiind grevate de afirmarea lipsei de disponibilitate pentru un eventual conflict cu marele vecin bolșevic.

În paralel, conform devizei „Pace în Țară, Pace în Lume!”, enunțate de către chiar Mustafa Kemal *Atatürk*, Turcia și-a ameliorat relațiile cu foștii adversari din anii 1914-1922, ajungând să adere la Societatea Națiunilor în luna octombrie 1932 și să se afirme ca un apărător al *statu-quo*-ului teritorial în Europa, după satisfacerea propriilor revendicări, în urma conferințelor de la Lausanne (1922-1923) și, ulterior, Montreux (1936)³.

Atâta timp cât URSS nu și-a afirmat deschis aspirațiile politico-teritoriale expansioniste, uneori jucând chiar cartea securității colective, diplomația turcă a reușit să se mențină pe o poziție de echilibru între sovietici și franco-britanici, ostilă categoric revizionismului promovat de Axa Berlin-Roma. Reorientarea Moscovei spre Berlin, în august 1939, după ce Turcia perfectase declarații bilaterale cu Marea Britanie (12 mai) și cu Franța (23 iunie), avea să schimbe substanțial datele problemei.

Astfel, în toamna anului 1939, Uniunea Sovietică a solicitat direct Turciei înființarea unor baze militare în zona Strâmtoarelor, care ar fi urmat *de facto* să treacă sub controlul URSS, sub masca unui *condominium* turco-sovietic, destul de asimetric, în paralel cu interzicerea totală și definitivă a oricărei prezențe militare în Marea Neagră a neriveranilor și distanțarea statului turc de Marea Britanie, Franța și alți aliați, neagreați la Moscova⁴. Turcia a respins aceste cereri în cursul unei lungi vizite a ministrului de externe, Şükrü Saraçoğlu, la Moscova (25

¹ K. Kyçyku, *Atatürkismul și Turcia Mileniului Trei*, prefață de acad. Răzvan Theodorescu, Editura Adam, București, 2005, pp. 61-62 și următoarele.

² I. Calafeteanu (coord.), *Istoria politicii externe românești în date*, Editura Enciclopedică, București, 2003, pp. 280-281, 302.

³ M. A. Ekrem, *Relațiile româno-turce între cele două războaie mondiale (1918-1944)*, Editura Științifică, București, 1993, pp. 34-50.

⁴ M. A. Ekrem, *op.cit.*, pp. 98-103; I. Cojocar, *România și Turcia - actori importanți în sistemul de relații internaționale (1918-1940)*, Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2014, pp. 205-207; I. Lika, *The Quest for Security: Soviet Union's demands from Turkey (1945-1946)*. A Master's Thesis, Department of International Relations, Bilkent Ankara University, 2015, pp. 8-10 (text disponibil pe site-ul <https://repository.bilkent.edu.tr>, accesat la 7 septembrie 2023).

septembrie-17 octombrie 1939), iar imediat după aceasta a perfectat un pact de alianță cu Marea Britanie și Franța (19 octombrie 1939), menținându-se însă în neutralitate (de fapt, o non-beligeranță favorabilă tandemului franco-britanic). Relațiile economice cu Germania au cunoscut, în raport cu anul 1938, o scădere vertiginoasă, până pe la jumătatea anului 1940⁵, când capitularea Franței și ocuparea unor teritorii românești de către URSS au obligat guvernul de la Ankara să-și nuanțeze atitudinea. Alianța cu Marea Britanie nu avea să fie nici denunțată, nici pusă în aplicare, guvernul de la Londra acceptând treptat ideea că, în conjunctura dată, menținerea Turciei în afara conflictului rămânea cea mai realistă opțiune, în condițiile în care existau și temeri din partea URSS⁶.

În luna noiembrie 1940, guvernul sovietic a încercat, fără succes, să obțină acceptul Germaniei și colaborarea micii Bulgarii, în vederea instituirii propriei hegemonii la Marea Neagră și în Balcani, inclusiv prin preluarea controlului asupra Strâmtorilor⁷. Convorbirile purtate de Molotov la Berlin cu Hitler și Ribbentrop, la 12 și 13 noiembrie 1940, au scos la iveală amplificarea divergențelor germano-sovietice în privința sud-estului european, tendință confirmată de faptul că nota sovietică din 26 noiembrie 1940 avea să rămână fără răspuns din partea Germaniei⁸. În paralel, guvernul de la Sofia, care înclina tot mai mult spre Berlin, a declinat propunerile sovietice privind încheierea unei alianțe bilaterale și dobândirea unor teritorii europene ale Turciei⁹. Înfrângerea diplomatică din Bulgaria și mai ales deteriorarea relațiilor cu Germania au determinat Uniunea Sovietică să reevalueze relațiile cu Turcia, la 24 martie 1941 fiind semnată o declarație bilaterală de neagresiune și neutralitate¹⁰. Tendințele de amplificare a relațiilor Turciei cu Germania au culminat la 18 iunie 1941, cu semnarea unui tratat bilateral de neagresiune și prietenie, după îndelungi negocieri turco-germane și consultări turco-britanice¹¹.

După 22 iunie 1941, Turcia a rămas neutră în războiul germano-sovietic, în pofida relațiilor economice cu Germania și a presiunilor acesteia din urmă¹². Ati-

⁵ H. Özden, *The diplomatic maneuvers of Turkey in World War II*, Karadeniz Araştırmaları, 37 (2013), pp. 94-96 (text disponibil pe site-ul <https://dergipark.org.tr>, accesat la 7 septembrie 2023).

⁶ A. Biagini, *Istoria Turciei contemporane*, Accent, Cluj-Napoca, 2005, pp. 124-126.

⁷ J.-B. Duroselle, *Istoria relațiilor internaționale (1919-1947)*, Editura Științelor Sociale și Politice, București, 2006, pp. 219-221.

⁸ B. Jelavich, *Istoria Balcanilor. Secolul XX*, Editura Institutul European, Iași, 2000, pp. 210-213; I. Lika, *op. cit.*, pp. 12-15.

⁹ I. Ilčev, *Rozata na Balkanite. Kratka istoriia za liubopitni čitateli. Bălgariia do kraiat na XIX vek*, Izdatelstvo Kolibri, Sofia, 2019, p. 557.

¹⁰ M. A. Ekrem, *op. cit.*, p. 119.

¹¹ A. Biagini, *op. cit.*, p. 127.

¹² *Ibidem*, pp. 127-128.

tudinea regimului post-kemalist al președintelui Ismet İnönü (1938-1950) a fost, în circumstanțele respective, apreciată pozitiv de Stalin și Molotov, la finele lui 1941 aceștia vehiculând idei de viitoare gratificare teritorială a Turciei, în primul rând pe seama Bulgariei¹³.

După evenimentele militare din iarna 1942-1943, tonul Moscovei față de regimul de la Ankara s-a răcit sensibil, Turcia fiind acuzată că ar fi făcut jocul germanilor și îndemnată să intre imediat în război împotriva Axei. Mai târziu, după declanșarea Războiului Rece, unii oameni politici și diplomați din Turcia aveau să acuze Uniunea Sovietică de a fi urmărit, prin aceste îndemnuri precipitate, ocuparea teritoriilor și pulverizarea structurilor statale turcești de către Al Treilea Reich, creând astfel condițiile pentru o „eliberare” ulterioară a Turciei de către Armata Roșie¹⁴. După vizita lui Winston Churchill la Adana (30-31 ianuarie 1943), în numeroase cercuri politice, militare și diplomatice (inclusiv românești) a fost adusă în discuție posibilitatea trecerii Turciei de partea Coaliției Națiunilor Unite, (numai) în contextul unei eventuale debarcări anglo-americe în Balcani¹⁵.

Relațiile Turciei cu Germania au intrat definitiv pe o pantă descendentă în primăvara anului 1944. În luna mai, Turcia și-a sistat exporturile de crom și alte materii prime importante către Germania, la 2 august Parlamentul a ratificat ruperea totală a relațiilor economice și diplomatice turco-germane, iar la 23 februarie 1945, Turcia a declarat război Germaniei și Japoniei¹⁶. Acest din urmă gest, întreprins la sugestia anglo-americanilor, nu avea să fie urmat de trimiterea vreunor efective combatante, rămânând o acțiune pur formală, menită să asigure Turciei statutul de putere asociată a Coaliției Națiunilor Unite, respectiv de membru fondator al Organizației Națiunilor Unite¹⁷. Între timp însă, I.V. Stalin ridicase în fața aliaților săi occidentali, la Moscova (octombrie 1944) și Yalta (februarie 1945), problema revizuirii statutului Strâmtoarelor, în termeni suficient de vagi încât să nu trezească opoziția partenerilor de dialog¹⁸.

¹³ L. Constantiniu, *Uniunea Sovietică între obsesia securității și a insecurității*, cuvânt înainte de acad. Dinu C. Giurescu, Corint, București, 2010, pp. 141-142.

¹⁴ M. Ulgul *The Soviet Influence on Turkish Foreign Policy (1945-1960)*, Ph.D. Thesis, Florida State University, 2010, p. 28 (text disponibil pe site-ul <https://diginole.lib.fsu.edu>, accesat la 7 septembrie 2023).

¹⁵ G. Ungureanu, *România, Bulgaria și declinul puterii militare germane la Marea Neagră (noiembrie 1942-septembrie 1944)*, în *Gândirea Militară Românească. Serie Nouă*, XXXIV, Statul-Major al Apărării, București, nr. 2/2023, pp. 266-280.

¹⁶ A. Fontaine, *Istoria Războiului Rece. De la Revoluția din Octombrie la Războiul din Coreea (1917-1950)*, vol. 2, Editura Militară, București, 1992, pp. 42-43.

¹⁷ A. Biagini, *op. cit.*, pp. 132-133.

¹⁸ C. Vlad, *Istoria diplomației. Secolul XX*, Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2014, p. 284.

La 19 martie 1945, în mod surprinzător, guvernul sovietic a denunțat tratatul bilateral cu Turcia, de la finele anului 1925, invocând inadecvarea acestuia la noile realități politice, dar fără a prezenta însă contra-proponeri privind un nou aranjament, în ciuda demersurilor insistente ale ambasadorului turc la Moscova, Selim Sarper, pe parcursul următoarelor 80 de zile¹⁹. Această perioadă de așteptare a luat sfârșit la 7 iunie 1945, când V.M. Molotov i-a prezentat lui S. Sarper ceea ce demnitarul sovietic considera a fi condițiile pentru încheierea unei alianțe bilaterale.

ACUMULAREA TENSIUNILOR (iunie-noiembrie 1945)

În cursul discuției, V. Molotov a prezentat cu maximă claritate trei exigențe, anume cedarea zonelor Kars, Ardahan și Artvin, instalarea de baze militare sovietice la Strâmtori și, respectiv, revizuirea Convenției de la Montreux privind regimul Strâmtorilor și al navigației la Marea Neagră (în avantajul statelor riverane, în primul rând al URSS). Din tonul și formulările lui V. Molotov, S. Sarper a bănuțit și existența unei/unor noi exigențe, probabil, după aprecierile diplomatului turc, concesiile teritoriale în Tracia, în favoarea Bulgariei²⁰, devenite, după 9 septembrie 1944, cel mai fidel aliat al URSS în zonă.

Un schimb de replici între Molotov și Sarper, în același context, anticipa folosirea anumitor strategii și stratageme propagandistice de către sovietici. La remarca ambasadorului turc privind imensitatea teritoriului sovietic, în comparație cu cel păstrat de Republica Turcia din fostul Imperiu Otoman, V. Molotov a enunțat o frază antologică: „URSS este un stat mare, dar Armenia și Gruzia sunt republici mici, iar ele doresc să le fie restituit ceea ce le aparține de drept, de exemplu regiunile Kars și Ardahan”²¹. Pe de o parte, pentru a contracara eventualele acuzații de expansionism, aspirațiile teritoriale pe seama Turciei erau transferate la nivelul micilor popoare armean și gruzin, marea putere bolșevică prezentându-se ca un garant al drepturilor țărilor și popoarelor mai mici. Pe de altă parte, în jargonul diplomatic și propagandistic sovietic reapărea sintagma „drepturi istorice”, în total dezacord cu retorica bolșevică originară, axată pe lozinci privind voința populară și autodeterminarea națională.

Conținutul discuțiilor Molotov-Sarper avea să rămână, în principiu, secret, însă o telegramă a agenției Reuter și o știre de la Radio Londra, din 28 și, re-

---

¹⁹ A. Fontaine, *op. cit.*, p. 43.

²⁰ M. Ulgul, *op. cit.*, pp. 34-35.

²¹ *Apud* L. Constantiniu, *op. cit.*, p. 235.

spectiv, 29 iunie 1945, reproduse în documente militare românești de arhivă²², arată faptul că exigențele sovietice față de Turcia începuseră să ajungă, pe anumite căi, la cunoștința marelui public. O confirmare *sui-generis* venea, la 30 iunie, și în paginile ziarului turcesc *Akşam* (Seara), însoțită însă de următorul comentariu: „Guvernul turc nici măcar nu va sta la discuție în legătură cu aceste cereri și le va respinge în mod hotărât. Deoarece guvernul nostru nu socotește necesar sau oportun să aducă la cunoștința Adunării Naționale această problemă, poate fiindcă ea nu a atins o fază decisivă, poporul turc, hotărât să-și apere viața, independența și integritatea sa teritorială, vărsându-și sângele împotriva oricărui agresor, nu trebuie să se agite în mod nefolositor. Îl sfătuim să aibă încredere în guvern și să aștepte calm evoluția evenimentelor”²³.

În unele medii anglo-americane, circula zvonul că Molotov ar fi avut în vedere, în discuțiile cu Sarper, și formarea unui nou guvern al Turciei, „mai democratic și mai reprezentativ” (în accepțiunea sovietică a acestor termeni)²⁴. De altfel, în întreaga perioadă 1945-1946, sovieticii au solicitat „o orientare mai prietenească a politicii externe turce”²⁵, iar începând din vara lui 1945, presa sovietică și presa comunistă din alte state (Bulgaria etc.) a început etichetarea guvernului de la Ankara ca „reacționar” și chiar „fascist”²⁶.

O atitudine foarte incisivă față de pretențiile sovietice la adresa Turciei a luat bătrânul gazetar Hüseyin Cahit Yalçın (1874-1957), proprietarul ziarelor *Tanin* (Ecoul) și *Yeni Sabah* (Dimineața nouă). Astfel, la 21 iunie 1945, jurnalistul menționat a publicat în ziarul *Tanin* un articol, citat și de Radio Ankara, în cuprinsul căruia aprecia că URSS își dorea controlul asupra Strâmtorilor, în vederea inițierii ulterioare a unor acțiuni politice și militare ofensive, ceea ce, în opinia comentatorului, ar fi lezat grav nu doar independența Turciei, ci și interesele altor state și națiuni²⁷.

La 11 iulie 1945, ziarul sovietic *Pravda* insera un comentariu la adresa presei din Turcia, reluat la Radio Moscova: „Există un loc unde acei care duc campania antisovietică au depășit toate limitele cunoscute până acum. Acel loc este Ankara. În fruntea calomniatorilor antisovietici este ziaristul gangster Ya-

²² Arhivele Militare Naționale Române-Depozitul Central de Arhivă General Grigore Constandache din Pitești (în continuare se va cita AMNR-DCAP), Colecția *Studii și căutări relative la armata română*....(în continuare se va cita *Colecția XIV*), dos. nr. crt. 595/1945, ff. 279,327.

²³ *Ibidem*, ff. 283-284.

²⁴ M. Ulgul, *op. cit.*, pp. 35-36.

²⁵ J.B. Duroselle, *op. cit.*, pp. 342-343.

²⁶ M. Ulgul, *op. cit.*, pp. 35-36.

²⁷ AMNR-DCAP, *Colecția XIV*, dos. nr. crt. 595/1945, f. 281.

lçin. Alții nu rămân mai prejos. Își dau oare seama fasciștii provocatori turci de consecințele vorbelor lor de prisos, care fără îndoială că fac rău Turciei?”²⁸. În aceeași zi, ministrul de externe al Turciei, Hasan Saka (viitor prim-ministru), sosit la Londra după participarea la Conferința de constituire a ONU, din orașul nord-american San Francisco, afirma că țara sa nu își pune problema unor concesiuni teritoriale, urmărind dezvoltarea relațiilor de bună vecinătate cu URSS pe baza respectării reciproce a integrității teritoriale și a suveranității statale²⁹. În paralel, urmând linia sugerată de V. Molotov la 7 iunie 1945, anumite cercuri ale diasporei armenice din America de Nord, dar și din Orientul Mijlociu, demaraseră deja o campanie propagandistică pentru „reunificarea Armeniei istorice”, evident, între granițele URSS³⁰.

Problema revendicărilor sovietice în raport cu Turcia a fost abordată și în cadrul Conferinței de la Potsdam (17 iulie - 2 august 1945), discuțiile cele mai sistematice consumându-se la 22 iulie, când s-a evidențiat dezacordul net dintre sovietici și anglo-americieni în privința viitorului regim al Strâmtoarelor; confruntat cu insistența anglo-americanilor pentru libertatea completă a căilor de navigație interioară, I. Stalin s-a arătat conciliant în privința revendicărilor teritoriale propriu-zise, dar solicitările sale categorice privind instalarea unor baze militare sovietice în Marea Egee i-au neliniștit pe aliații occidentali³¹. În consecință, problemele din relațiile sovieto-turce au rămas în suspensie, disputele de presă continuând, inclusiv în zilele Conferinței.

Astfel, un alt articol scris de Hüseyin Yalçin, în care jurnalistul turc își exprima credința într-un conflict iminent între foștii mari aliați învingători și îndemna guvernul de la Ankara, în acest context, să strângă relațiile cu Marea Britanie, a trezit replica presei sovietice. La 28 iulie, cotidianul armatei sovietice, *Krasnaia Zvezda* (*Steaua Roșie*), a comentat foarte dur articolul în cauză, avertizând că asemenea luări de poziție puteau avea „cele mai neplăcute consecințe”³². Patru zile mai târziu, ziarul turcesc *Vatan* (*Patria*) a găzduit un „text mult comentat în cercurile informate”, pe tema unei posibile revizuirii constituționale, axat însă pe necesitatea ca Turcia să reziste la orice agresiune și să nu admită nicio știrbire a suveranității sale, orice concesie în această privință fiind sinonimă cu împingerea poporului turc în sclavie³³. După alte două zile, în presa sovietică

²⁸ *Ibidem*, f. 300.

²⁹ *Ibidem*, f. 268.

³⁰ AMNR-DCAP, *Colecția XIV*, dos. nr. crt. 595/1945, passim.

³¹ A. Fontaine, *op. cit.*, p. 44; M. Ulgul, *op. cit.*, pp. 40-43.

³² AMNR-DCAP, *Colecția XIV*, dos. nr. crt. 595/1945, f. 280.

³³ *Ibidem*, f. 278.

era înfierată atitudinea unor „ziariști reacționari turci”, acuzați de dezinformări și atitudine războinică³⁴. Activizarea unor cercuri prosovietice ale diasporei armenice din Orientul Mijlociu era dovedită și de conținutul emisiunilor postului de radio al populației armenice din Beirut, punctate cu atacuri zilnice la adresa Turciei și a Marii Britanii³⁵.

La 18 august 1945, la nivelul Ministerului de Externe al URSS a fost definitivat un document de sinteză privind relațiile Uniunii Sovietice cu Turcia, în care erau citate, în sprijinul revendicărilor teritoriale sovietice, o serie de date sau de interpretări istorice, inclusiv episodul genocidului armean și sacrificiile armenilor sovietici în conflația recent încheiată. Despre tratatele bilaterale sovieto-turce de la Moscova și Kars, din anul 1921, prin care fusese trasată granița comună, era susținută teza că acestea fuseseră încheiate, chipurile, într-un moment de slăbiciune al puterii sovietice, speculată de către kemaliști³⁶. Se cuvine menționat aici că argumentul speculării slăbiciunii militare din trecut a Sovietelor mai fusese invocat și în preambulul notei ultimative adresate de către guvernul sovietic celui român, în seara de 26 iunie 1940, în privința Basarabiei³⁷. La 4 septembrie 1945, ministrul de externe al RSS Gruzine îi trimitea o scrisoare conaționalului său, faimosul Lavrenti Beria, șeful NKVD, furnizând încă un pseudo-argument: pretinsa încălcare de către Turcia a Tratatului de la Kars, încheiat la 13 octombrie 1921 cu Republica Sovietică Federativă Transcaucaziană (ulterior, parte a URSS), prin tolerarea și încurajarea activităților unor promotori ai pan-turanismului în zonele turcofone din Caucazul de Sud (Azerbaidjan etc.)³⁸.

Spre finele lunii septembrie 1945, în mediile diplomatice nord-americe au început să se manifeste unele temeri privind posibila intenție a URSS de a încerca schimbarea sistemului social-politic din Turcia. Un promotor constant al acestei ipoteze avea să se dovedească ambasadorul SUA în Turcia, Edwin C. Wilson, care, la 25 septembrie 1945, trimitea o telegramă secretarului de stat James Byrnes; aceeași idee se regăsea, două zile mai târziu, într-o telegramă expedită de la Moscova de către George Kennan³⁹.

Probabil și ca reacție la aceste îngrijorări, la 2 noiembrie 1945, Departamentul de Stat al SUA a dat publicității o notă în privința Strâmtoarelor, păstrând însă

³⁴ *Ibidem*, f. 277.

³⁵ *Ibidem*, f. 271.

³⁶ I. Lika, *op.cit.*, p. 49.

³⁷ V. Sturza (edit.), *Basarabia și destinul ei secret. Mărturii documentare și istorice*, Litera, București, 2016, pp. 303-304.

³⁸ I. Lika, *op. cit.*, p. 50.

³⁹ *Ibidem*, p. 23.

tăcerea asupra revendicărilor teritoriale sovietice. Prin nota din 2 noiembrie 1945, diplomația nord-americană propunea ca viitorul statut al Strâmtoarelor să aibă la bază patru principii: deschiderea permanentă pentru vasele comerciale ale tuturor statelor, respectiv pentru vasele de război ale statelor riverane Mării Negre, urmând ca eventuale limitări ale tonajului vaselor de război ale neriveranilor, pe timp de pace, să fie instituite doar cu acordul (tuturor) riveranilor, sau prin decizia ONU, iar modificările aduse Convenției de la Montreux să fie minime (actualizarea textului oficial, prin preluarea atribuțiilor Japoniei de către SUA, respectiv înlocuirea referirilor la Societatea Națiunilor cu mențiuni ale ONU)⁴⁰.

Gestul Departamentului de Stat a trezit o certă, dar limitată satisfacție la Ankara, în timp ce ambasadorul sovietic în Turcia, Serghei Vinogradov, a reiterat insistent în fața omologului său din SUA, E.C. Wilson, că propunerile americane nu erau de natură să satisfacă exigențele de securitate ale URSS la Marea Neagră⁴¹.

Între timp, în tradiționalul discurs anual susținut cu ocazia deschiderii lucrărilor Adunării Naționale, la data de 1 noiembrie 1945, președintele Republicii, I. Inönü, se referise, între altele, și la conduita Turciei în anii războiului, afirmând că țara sa nu colaborase cu Germania sau alte state agresoare și, deci, nimeni nu avea dreptul de a emite pretenții asupra suveranității și integrității sale teritoriale⁴².

Conform unor informații, ajunse și în mediile militare românești ale vremii, la începutul lunii decembrie 1945, o influență negativă asupra stării de spirit a populației din Turcia o aveau zvonurile privind mai multe evoluții: agitațiile etnicilor armeni din zonele revendicate de URSS, concentrările de trupe sovietice în Bulgaria și, respectiv, tulburările din teritoriile populate de kurzi, în sud-estul Anatoliei⁴³. Îngrijorările unor turci, legate de problema kurdă, erau amplificate și de evoluțiile din nordul Iranului, unde, în prezența trupelor sovietice, fuseseră proclamate două entități autonome, kurdă și, respectiv, azeră, fapt corespunzător situației etnice din zonele respective; ca reacție, armata turcă a trecut la relocarea unor așezări kurde situate în proximitatea granițelor cu Iranul și Irakul, spre interiorul Anatoliei⁴⁴. Alte aspecte ale stării de spirit a populației turcești constau, conform unor surse informative militare românești, în nemulțumirea față de fenomene precum specula și corupția, respectiv, scăderea încrederii în sistemul politic monopartidist⁴⁵.

⁴⁰ M. Ulgul, *op. cit.*, p. 47.

⁴¹ *Ibidem*, p. 48.

⁴² I. Lika, *op. cit.*, pp. 84-85.

⁴³ AMNR-DCAP, *Colecția XIV*, dos. nr. crt. 595/1945, f. 238 verso.

⁴⁴ K. Kycyku, *op. cit.*, pp. 100-101.

⁴⁵ AMNR-DCAP, *Colecția XIV*, dos. nr. crt. 595/1945, ff. 240, 242.

IARNA VRAJBEI SOVIETO-TURCE (decembrie 1945 - februarie 1946)

În prima jumătate a lunii decembrie 1945, tensiunile turco-sovietice s-au amplificat, ca urmare a unor demonstrații de protest antisovietice și anticomuniste desfășurate în Turcia, dintre care cea mai importantă s-a desfășurat la Ankara, în ziua de 4 decembrie 1945, având inițial un caracter studențesc⁴⁶. În ziua precedentă, Hüseyin Yalçın publicase pe prima pagină a ziarului *Tanin* un articol-manifest, în care învinuia presa de stânga din Turcia de trădare națională, chemând populația să boicoteze publicațiile și editurile incriminate⁴⁷. A doua zi, un mic grup de studenți, cărora li s-au alăturat treptat și alți cetățeni din Istanbul, au pornit un marș pe străzile capitalei turce, ajungând să atace și să devasteze sediile unor edituri, tipografii și publicații considerate comuniste, începând cu cea a ziarului *Tan* (*Zorile*)⁴⁸. Potrivit unor surse militare românești, demonstrații ar fi scandat sau purtat lozinci precum: „Trăiască Atatürk!”, „Trăiască İnönü!”, „Trăiască democrația turcă!”, „Acest colț de patrie este al turcilor!”, „Cetățeni, nu citiți ziarele rău intenționate!”, „Jos comunismul!” și, respectiv, „Noi nu suntem nici fasciști, nici comuniști, ci democrați!”⁴⁹, probabil pentru a preîntâmpina acuzațiile previzibile de fascism, devenite deja clasice în propaganda sovietică. În comunicatul dat publicității la 5 decembrie 1945 de către Ministerul de Interne al Turciei, erau menționate atacurile și distrugerile de la sediul ziarului *Tan*, precum și lozinca violentă „Moarte comuniștilor!” fiind enunțat și un avertisment cu măsuri dure, în cazul unor evenimente de acest gen⁵⁰. Agenția de presă *Havas* evalua numărul demonstrațiilor la circa 2.000, apreciind că scopul manifestației fusese împiedicarea apariției presei comuniste în Turcia, acest țel fiind atins⁵¹. Surse militare românești consemnau, la 8 decembrie, știri despre alte „demonstrații anticomuniste” la Erzurum, Izmir, Brusa și Urfa⁵².

Evenimentele din 4 decembrie 1945 nu au rămas fără ecou în presa sovietică. Într-o primă reacție, a doua zi, la Radio Moscova era difuzată o relatare comentată asupra manifestației de la Istanbul, considerată de tip fascist și pre-

⁴⁶ M. Ulgul, *op. cit.*, p. 37.

⁴⁷ A se vedea, de exemplu, articolul *Tan incident*, text disponibil la adresa https://en.wikipedia.org/wiki/Tan_incident, accesată la 12 septembrie 2023.

⁴⁸ M. Ulgul, *op. cit.*, p. 37.

⁴⁹ AMNR-DCAP, *Colecția XIV*, dos. nr. crt. 595/1945, f. 245.

⁵⁰ *Ibidem*, f. 219.

⁵¹ *Ibidem*, f. 244.

⁵² *Ibidem*, ff. 241, 243.

gătită minuțios chiar de către autoritățile turce. După prezentarea detaliată a lozincilor și acțiunilor violente din partea demonstranților, relatarea se încheia cu concluzia că lupta împotriva fascismului trebuia continuată și după zdrobirea Puterilor Axei⁵³. Tot la Radio Moscova, comentatorul Minevski a încercat să aducă argumente suplimentare în sprijinul caracterizărilor de mai sus, citând mai multe texte de presă din Turcia, în care se vorbea despre voința poporului turc de a trăi liber și independent, și menționându-i pe ziaristii Hüseyin Yalçın și Mustafa Cihad Baban (1911-1984); conform aceluiași jurnalist sovietic, „fasciștii turci au strigat pe străzi lozinci categoric antisemite”, afirmație rămasă însă nedetaliată⁵⁴.

La 11 decembrie 1945, ambasadorul sovietic S. Vinogradov protesta energic în fața șefului diplomației turce, H. Saka, arătând că „proba esențială a caracterului antisovietic și premeditat al manifestațiilor constă în faptul că nicio ambasadă și niciun consulat nu au fost păzite de poliție pe timpul demonstrațiilor, cu excepția celor sovietice”⁵⁵. Guvernul turc a prezentat, trei zile mai târziu, scuze oficiale celui sovietic, pentru incidentele de la Istanbul, contestând însă caracterizarea acestora ca esențial anti-sovietice, dar promițând pedepsirea celor vinovați de violențe și distrugerii⁵⁶. Totuși, până la finele anului, au fost operate arestări în mediile de stânga, printre cei vizați numărându-se mai mulți gazetari și toți liderii Uniunii Tineretului Progresist, care a fost scoasă în afara legii, continuându-și însă activitatea în rândurile unor studenți turci de la Paris⁵⁷.

În numărul său din 15 decembrie 1945, ziarul *Times* aprecia ca dezastruoase efectele incidentelor de la Istanbul asupra relațiilor Turciei cu URSS, după care identifica drept cauză profundă a demonstrațiilor respective nemulțumirea păturilor mic-burgheze turce față de regimul politic intern monopartidist⁵⁸. Critica violentă a sistemului politic din URSS ar fi fost, deci, o critică mascată a sistemului politic intern.

La jumătatea lunii decembrie 1945 începea și Conferința de la Moscova a miniștrilor de externe, menită să netezească asperitățile tot mai numeroase apărute între URSS și tandemul SUA-Marea Britanie. În acest context, în presa turcă au apărut o serie de articole și comentarii axate pe ideea că la baza organizării durabile a Lumii postbelice nu puteau sta decât principiile respectării independenței și integrității teritoriale a tuturor statelor, egalitatea, pacea și co-

⁵³ *Ibidem*, f. 243 v.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 235.

⁵⁵ *Ibidem*, f. 237.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 236.

⁵⁷ K. Kycyku, *op. cit.*, p. 100.

⁵⁸ AMNR-DCAP, *Colecția XIV*, dos. nr. crt. 595/1945, f. 236.

laborarea între state; în unele texte de presă, a răzbătut și o anumită dezamăgire față de atitudinea considerată prea concesivă a diplomației anglo-americane în raport cu URSS⁵⁹.

În replică, la 14 decembrie 1945, în presa de la Tbilisi a fost publicată o scrisoare semnată de către doi academicieni gruzini, S. Janașiya și I. Berdzenișvili, reprodusă ulterior și în principalele cotidiene centrale sovietice; documentul re-itera și amplifică o parte dintre revendicările teritoriale sovietice față de Turcia, enunțate inițial la 7-8 iunie 1945, acum fiind menționate zonele Ardahan, Artvin, Olta, Tortun, Ispir, Baiburt, Ghiumiușan și Lazistanul oriental (inclusiv Trabzon și Ghiresu)⁶⁰. Concomitent, liderul suprem al Bisericii Autocefale a Armeniei (*Katolikos*-ul) a lansat un apel pentru reunificarea teritoriilor istorice armene⁶¹.

Comunicatul final al Conferinței de la Moscova (16-26 decembrie 1945), emis în penultima zi a anului, a trezit dezamăgire în opinia publică din Turcia, întrucât URSS își impusese punctul de vedere în România și Bulgaria, în timp ce în privința Turciei și a Iranului vecin nu fusese luată nicio decizie⁶².

Între timp, în ultima decadă a lunii decembrie 1945, polemicele de presă turco-sovietice cunoscuseră o escaladare fără precedent.

Un deosebit ecou în opinia publică turcă avusese discursul susținut în fața Parlamentului de la Ankara, în ziua de 20 decembrie 1945, de către Kâzım Karabekir (1882-1948), unul dintre colaboratorii lui Atatürk. Vorbitorul a combătut punct cu punct aserțiunile propagandei sovietice, în special pe cele referitoare la circumstanțele încheierii Tratatelor de la Moscova și Kars (1921), iar apoi a evidențiat importanța regiunilor revendicate de URSS pentru existența și dezvoltarea Turciei, ca stat suveran și independent, încheind cu apelul alegoric de a nu fi dezgropate cadavrele disputelor otomano-țariste, îngropate în urmă cu un sfert de secol, la Moscova și Kars⁶³.

În replică la invocarea de către sovietici a unor „drepturi istorice”, unele ziare din Istanbul răspundeau că, din punct de vedere istoric, Turcia ar fi cea îndreptățită să pretindă teritoriile foste otomane precum Batumi, Baku sau Tiflis (Tbilisi), ajunse în componența URSS, aserțiune dublată de afirmații categorice în sensul că poporul turc era gata să-și apere țara împotriva oricărui potențial agresor⁶⁴.

La 28 decembrie 1945, presa turcă aloca în continuare, în coloanele sale, spații largi prezentării și mai ales combaterii acuzațiilor și pretențiilor sovietice. În timp

⁵⁹ *Ibidem*, ff. 220-232.

⁶⁰ L. Constantiniu, *op. cit.*, p. 235; I. Lika, *op. cit.*, p. 51.

⁶¹ A. Fontaine, *op. cit.*, p. 44.

⁶² AMNR-DCAP, *Colecția XIV*, dos. nr. crt. 595/1945, ff. 217, 220.

⁶³ I. Lika, *op. cit.*, pp. 1-5.

⁶⁴ AMNR-DCAP, *Colecția XIV*, dos. nr. crt. 595/1945, f. 225.

ce unele ziare mențineau un ton echilibrat, aducând în discuție colaborarea între Lenin și Atatürk (cu evidențierea principiilor care stătuseră la baza acesteia), alți gazetari adoptau un limbaj mai incisiv, cel mai virulent dovedindu-se, din nou, Hüseyin Yalçın, care scria: „Rușii să înapoieze mai întâi Siberia, regiunile Tuvei, Uralul și Caucazul și să se retragă în Marele Cnezat al Moscovei, iar abia după aceea să ceară socoteală altora!”⁶⁵.

Escaladarea polemicilor de presă dintre sovietici și turci făcea și obiectul unor buletine informative și comentarii ale presei franceze și britanice din ziua de 30 decembrie 1945, traduse și transcrise în documente militare românești. Astfel, Radio Moscova critica violent, în cadrul emisiunilor sale în limba turcă, regimul de la Ankara și conduita acestuia din anii războiului, iar posturile de radio din Turcia reproduceau constant acuzațiile sovietice, căutând să le combată; ziarele din Ankara și Istanbul evidențiau hotărârea turcilor de a-și apăra țara și granițele sale, cu orice preț și împotriva oricărui agresor⁶⁶.

Anul 1946 începea cu o știre generatoare de oarecare destindere între minoritatea armeană din Turcia și populația majoritară, anume comunicatul emis de către Comitetul Armenilor din Istanbul, în sensul inexistenței unei „probleme armene”⁶⁷.

În zilele următoare s-au produs două demonstrații neautorizate la Ankara. La 4 ianuarie, au manifestat câteva sute de elevi și studenți, purtând fotografia lui Atatürk și intonând cântece național(ist)e; deși nu s-au produs incidente, au fost operate câteva arestări⁶⁸.

Două zile mai târziu, un număr și mai mare de elevi și studenți au protestat împotriva revendicărilor teritoriale sovietice și au reînnoit jurământul de luptă până la ultimul om pentru apărarea Patriei. Potrivit Radio Londra, doi miniștri din guvernul de la Ankara ar fi încercat fără succes să-i liniștească pe demonstranți și să-i convingă să se disperseze, ceea ce a determinat, în final, intervenția forțelor de ordine și a pompierilor⁶⁹.

Tot la 6 ianuarie 1946, prim-ministrul Republicii Turcia, Şükrü Saraçoğlu, a susținut o conferință de presă consacrată, practic, combaterii pretențiilor armenes și gruzine din partea URSS: „În aceste regiuni, nu trăiește niciun etnic armean. Afirmările că Turcia ar fi acaparat această regiune când Rusia era slabă nu corespund realității. În acel timp, Turcia era tot așa de slabă ca și Rusia. În regiunile revendicate de gruzini trăiesc circa 500.000 de gruzini, refugiați în vremea

⁶⁵ *Ibidem*, f. 222 v.

⁶⁶ *Ibidem*, f. 220.

⁶⁷ *Ibidem*, f. 217.

⁶⁸ *Ibidem*, f. 216.

⁶⁹ *Ibidem*, f. 215.

țarismului, alături de 1,5 milioane de turci⁷⁰. În aceeași zi, ministrul de externe, Hasan Saka, pleca de la Ankara spre Londra, *via* Cairo⁷¹.

Două zile mai târziu, corespondentul de la Ankara al ziarului *Times* consemna convingerea fermă a turcilor că pretențiile teritoriale vehiculate în mediile armene și gruzine aveau girul guvernului unional de la Moscova, precum și faptul că, la acuzațiile sovietice legate de conduita Turciei în anii războiului, presa turcă răspundea invocând textele declarațiilor sovieto-turcă din 24 martie 1941, respectiv sovieto-britanică, din 13 august 1941, privind respectarea deplină a suveranității și integrității teritoriale a Turciei și a prevederilor Convenției de la Montreux privind Strâmtoarele⁷².

La 11 ianuarie, Mahmûd Celâl Bayar, fost prim-ministru în perioada septembrie 1937 - ianuarie 1939, de curând demisionat din Partidul Republican al Poporului (de guvernământ) și fondator al Partidului Democrat, care avea să se afirme rapid ca principala forță politică de opoziție, făcea o declarație categorică de solidaritate deplină cu guvernul în problemele privind apărarea suveranității și a integrității teritoriale a Republicii⁷³.

Dacă la cumpăna anilor 1945-1946 se produceau atacuri și contra-atacuri deschise, din partea ambilor protagoniști, în decurs de circa o lună au intervenit, conform unei telegrame a Agenției *Havas* din 7 februarie 1946, unele schimbări, în sensul că presa turcă din Ankara și Istanbul se abținea „aproape complet” de la a răspunde la campania furibundă a presei sovietice, care continua fără întrerupere; această discreție a presei din Turcia era considerată ca temporară, fiind pusă pe seama unor „sfaturi severe” din partea autorităților⁷⁴.

La începutul anului 1946, în mediile diplomatice au continuat să fie vehiculate unele aprecieri privind intențiile atribuite URSS, în sensul satelizării externe (dar și interne) a Turciei. Temerile turcești și anglo-americane în acest sens au fost potențate și în urma unei discuții din luna ianuarie între ministrul Bulgariei la Ankara, Nikola Antonov, și locțiitorul ministrului de externe al Turciei, N. E. Sumer (H. Saka se afla la Londra); în cursul convorbirii, diplomatul bulgar și-a exprimat aprecierea că dificultățile apărute în relațiile turco-sovietice puteau fi depășite prin schimbarea lui Şükrü Saraçoğlu din funcția de prim-ministru⁷⁵,

⁷⁰ *Ibidem*, f. 216.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² AMNR-DCAP, *Colecția XIV*, dos. nr. crt. 595/1945, f. 215.

⁷³ *Ibidem*, f. 213.

⁷⁴ *Ibidem*, f. 210.

⁷⁵ M. Ulgul, *op. cit.*, pp. 36-37.

în care fusese investit la 9 iulie 1942⁷⁶. În luna februarie 1946, Ernst Bevin, succesorul lui Anthony Eden la *Foreign Office*, declara, în fața colaboratorilor săi: „Nu vreau să văd Turcia transformată într-un satelit al URSS”⁷⁷.

ACALMIE ȘI UN ULTIM PUSEU DE TENSIUNE (martie - octombrie 1946)

După tensiunile politico-diplomatice și polemicile de presă dintre URSS și Turcia din iarna 1945-1946, aveau să urmeze câteva luni de relativă acalmie, până la declanșarea crizei Strâmătorilor, la 7 august 1946. În acest timp, în Turcia au avut loc alegeri locale (în luna mai) și parlamentare (21 iulie), câștigate de către partidul de guvernământ⁷⁸. Pe plan extern, primăvara anului 1946 a fost dominată de criza iraniană, la care s-a adăugat începutul războiului civil din Grecia.

După cinci săptămâni de tensiuni diplomatice fără precedent între foștii mari aliați, confruntat cu atitudinea fermă a anglo-americanilor, I. Stalin a acceptat, la 5 aprilie 1946, să-și retragă trupele din nordul Iranului, operațiune ce avea să se încheie peste alte cinci săptămâni. În paralel, a fost perfectat un acord privind participarea întreprinderilor sovietice la exploatarea resurselor petroliere din Iran, însă prevederile acestuia nu aveau să fie niciodată puse în aplicare⁷⁹.

Perioada de apogeu a crizei iraniene (2 martie - 5 aprilie 1946) a fost marcată de o puternică îngrijorare în Turcia, unde exista percepția unei acțiuni de încercuire din partea URSS, care beneficia de loialitatea Bulgariei, refuza să-și retragă trupele din Iran și, în plus, pretindea baze militare în Marea Egee; această percepție era surprinsă într-o corespondență pentru Agenția *France Presse*, transmisă la 5 martie 1946 de către André Clot⁸⁰, cunoscutul istoric al culturii și civilizației otomane. La 18 martie, ambasadorul E.C. Wilson a expediat o telegramă către J. Byrnes, în cuprinsul căreia, după ce semnală anumite pregătiri militare sovietice în România⁸¹ și Bulgaria, trăgea concluzia că URSS urmărea instalarea unui guvern fidel la Ankara și lichidarea influenței anglo-americane în Turcia, ceea ce ar fi permis statului sovietic să controleze efectiv Strâmătorile și să închidă singura breșă din centura sa de securitate, întinsă de la Marea Baltică la Marea Neagră⁸².

⁷⁶ M. D. Popa, H. C. Matei, *Mică Enciclopedie de Istorie Universală. Statele lumii contemporane și conducătorii lor*, ediția a IV-a revăzută și adăugită, Editura Enciclopedică, București, 2002, p. 534.

⁷⁷ M. Ulgul, *op. cit.*, p. 38.

⁷⁸ A. Biagini, *op. cit.*, p. 143.

⁷⁹ J. B. Duroselle, *op. cit.*, p. 341.

⁸⁰ AMNR-DCAP, *Colecția XIV*, dos. nr. crt. 595/1945, f. 202.

⁸¹ A se vedea și: L. Constantiniu, *op. cit.*, p. 235.

⁸² I. Lika, *op. cit.*, p. 29.

Luna aprilie a adus două importante semnale de încurajare pentru Turcia, anume începutul retragerii efective a trupelor sovietice din nordul Iranului și, respectiv, sosirea în apele turcești a cuirasatului nord-american *Missouri* (vasul de luptă la bordul căruia fusese semnată, în urmă cu doar câteva luni, capitularea Japoniei), sub pretextul repatrierii urnei funerare cu cenușa diplomatului Münir Ertogün. În acest context, și discursul oficial turc a suferit anumite nuanțări, șeful guvernului de la Ankara declarând că, în războiul mondial recent încheiat, Turcia se aflase, încă de la început, alături de aliații occidentali; până atunci, conducătorii Republicii Turcia subliniaseră faptul că reușiseră să-și mențină țara în afara conflagrației⁸³. Această schimbare de abordare constituia și o formă de a readuce în atenție atitudinea URSS de la începutul războiului, *recte* pactul Ribbentrop-Molotov și colaborarea ulterioară cu Germania nazistă, ceea ce propaganda sovietică postbelică încerca să oculteze.

La 7 august 1946, în funcția de prim-ministru al Republicii Turcia a fost investit Recep Peker⁸⁴. Desemnarea acestuia de către președintele İnönü se datora, în opinia istoricului Antonello Biagini, unor considerente de politică internă, *recte* apartenenței lui Recep Peker la nucleul dur al partidului de guvernământ, care se confruntau atât cu dinamicul Partid Democrat (de opoziție), cât și cu disidența aripii tinere din propriul partid⁸⁵. Totuși, în august 1946, periodicul francez *Image du Monde* interpreta înlocuirea lui Şükrü Saraçoğlu de la conducerea guvernului turc ca pe semnal de bunăvoință transmis Moscovei⁸⁶.

Ziua desemnării noului șef al guvernului de la Ankara a coincis, întâmplător sau nu, cu o notă diplomatică în chestiunea Strâmtoarelor, adresată de către guvernul sovietic în primul rând celui turc, fiind însă înștiințate și guvernele SUA și Marii Britanii, cărora le-au fost transmise copii după nota în cauză⁸⁷.

Pornind de la aserțiunea, ne-enunțată anterior, că Turcia nu reușise, chipurile, în anii războiului, să gestioneze în mod corespunzător navigația prin Strâmtoare și să împiedice folosirea acestora de către Germania contra URSS, guvernul sovietic a înaintat un set de cinci propuneri privind revizuirea prevederilor Convenției de la Montreux: 1. Libertatea navigației pentru navele comerciale ale tuturor statelor; 2. Libera navigație pentru vasele de război ale statelor riverane; 3. Interdicția traversării Strâmtoarelor de către vasele militare aparținând ne-riveranilor (cu excepții bine precizate); 4. Plasarea reglementării regimului Strâmtoarelor exclusiv

⁸³ *Ibidem*, p. 33.

⁸⁴ M.D. Popa, H.C. Matei, *op. cit.*, p. 534.

⁸⁵ A. Biagini, *op. cit.*, pp. 143-144.

⁸⁶ *Apud* I. Lika, *op. cit.*, pp. 87-88.

⁸⁷ A. Fontaine, *op. cit.*, p. 45.

în sarcina Turciei și a statelor riverane Mării Negre; 5. Organizarea pe viitor a apărării Strâmtoarelor, în colaborare, de către Turcia și URSS⁸⁸.

Era vizibilă astfel tendința URSS de a-și impune hegemonia la Marea Neagră și Strâmtoare, invocând propria nevoie de securitate și exacerbând distincția dintre statele riverane și cele ne-riverane, cu tendința de marginalizare sau chiar de excludere totală a acestora din urmă.

Răspunsul noului guvern al Turciei la nota sovietică din 7 august 1946 a survenit, după consultări cu anglo-americanii, la 19 august. Cu cinci zile înainte, la 14 august, Recep Peker prezentase programul de guvernare, referindu-se și la politica externă, care urma să aibă la bază alianța cu Marea Britanie; parcă pentru a mai atenua eventualele temeri sovietice sau pentru a preîntâmpina alte acuzații venite dinspre Moscova, șeful guvernului turc a ținut să sublinieze: „Turcia nu vrea absolut nimic altceva decât relații prietenești cu toate statele, în primul rând cu cele vecine, și respectarea suveranității și integrității sale teritoriale”⁸⁹.

În răspunsul direct și oficial la nota sovietică din 7 august, guvernul turc, la recomandarea Departamentului de Stat al SUA, a anunțat acceptarea de principiu a primelor trei propuneri dintre cele cinci (ca pe o bază de discuție), după care și-a argumentat refuzul de a le accepta pe ultimele două, pornind de la imperativul apărării drepturilor de stat suveran și independent ale Turciei: „Acceptarea tezei sovietice ar avea ca efect construirea așa-numitei securități a statelor riverane de la Marea Neagră, pe anihilarea securității Turciei”. De asemenea, într-o formulare aparent de ordin istoric, guvernul turc sugera disponibilitatea națiunii turce pentru toate sacrificiile pe care le-ar fi presupus un eventual război, în caz că agresivitatea sovietică ar fi depășit cadrul diplomatic și propagandistic: „Istoria nu oferă niciun exemplu de război în care Turcia a fost vreodată implicată, fără ca națiunea turcă să-și îndeplinească datoria față de țară”⁹⁰.

Tot la 19 august 1946 era dat publicității răspunsul SUA la nota sovietică din 7 august. Departamentul de Stat afirma că Turcia trebuia să rămână principalul stat responsabil de apărarea Strâmtoarelor, condamnând *a priori* orice „agresiune sau amenințare cu agresiunea asupra Turciei”⁹¹. Recunoscând Turcia drept principalul stat responsabil de apărarea Strâmtoarelor, diplomația nord-americană condamna tendințele sovietice de hegemonie în zonă, rezervându-și totodată dreptul de a se implica acolo, cu acordul prealabil al Turciei. La 21 august, Marea Britanie și-a exprimat adevărată adeziunea la nota nord-americană din 19 august⁹².

⁸⁸ L. Constantiniu, *op. cit.*, p. 236; M. Ulgul, *op. cit.*, pp. 49-50.

⁸⁹ I. Lika, *op. cit.*, p. 77.

⁹⁰ M. Ulgul, *op. cit.*, pp. 50-51.

⁹¹ A. Fontaine, *op. cit.*, p. 45.

⁹² I. Lika, *op. cit.*, p. 38.

Sprijinul SUA pentru Turcia s-a manifestat și prin trimiterea mai multor vase de război în Mediterana Orientală (portavionul-gigant „F. D. Roosevelt”, patru crucișătoare și o flotă de torpiloare)⁹³. Președintele H. Truman și alți înalți responsabili de la Washington D.C. luau în calcul, în acest context, opțiunea militară în raport cu Uniunea Sovietică⁹⁴.

La 24 septembrie 1946, guvernul sovietic a transmis o nouă notă în problema Strâmțorilor. De data aceasta, destinatarul era numai guvernul turc, căruia i se cerea în mod imperativ să înceapă tratative directe cu URSS și să nu ia nicio măsură de ordin militar sau politic în combinație cu terțe puteri neriverane⁹⁵. La 9 octombrie 1946, guvernele SUA, Marii Britanii și Turciei au propus, concomitent și la unison, organizarea unei conferințe speciale, pentru revizuirea Convenției de la Montreux⁹⁶. Răspunsul direct al guvernului de la Ankara la nota sovietică din 24 septembrie a survenit la 18 octombrie și a constat într-o scrisoare foarte lungă (28 de pagini), conținând o amplă și riguroasă argumentație juridică a poziției exprimate deja la 19 august (ne-acceptarea propunerilor 4. și 5. din nota sovietică transmisă la 7 august și eventuala modificare a convenției de la Montreux numai în urma unei conferințe *ad-hoc*, cu o largă participare internațională)⁹⁷. Căutând să minimalizeze consistența răspunsului, cotidianul sovietic *Pravda* titra, două zile mai târziu: „Produsul diplomației turcești, sau cea de-a doua notă turcă, este doar o copie a originalului anglo-american”⁹⁸.

În acest timp, Iranul se distanța cu precauție, dar tot mai sensibil, de URSS, două semne clare în acest sens fiind semnarea unui acord militar cu SUA, la 6 octombrie 1946, și înlăturarea din guvernul de la Teheran a miniștrilor proveniți din Partidul Comunist Iranian (*Tudeh*), 11 zile mai târziu⁹⁹.

Confruntat cu unitatea și fermitatea opoziției americano-britanico-turce în fața cererilor sale la Strâmțori, I. Stalin s-a văzut pus în situația de a bate din nou în retragere, la numai câteva luni după înfrângerea diplomatică înregistrată în Iran. La 26 octombrie 1946, guvernul sovietic a emis o notă de răspuns la propunerea americano-britanico-turcă din 9 octombrie, calificând drept prematură, în contextul re-

⁹³ A. Fontaine, *op. cit.*, p. 45.

⁹⁴ C. Vlad, *op. cit.*, p. 285.

⁹⁵ L. Drăghici, 1946. *Criza Strâmțorilor reflectată în rapoartele informative ale secretarului biroului atașatului militar român în Republica Turcia*, în *Gândirea Militară Românească*, București, nr. 1/2023, p. 223.

⁹⁶ J.B. Duroselle, *op. cit.*, p. 343.

⁹⁷ I. Lika, *op. cit.*, pp. 40-42.

⁹⁸ *Apud* M. Ulgul, *op. cit.*, p. 52.

⁹⁹ J.B. Duroselle, *op. cit.*, pp. 342-343.

spectiv, convocarea unei conferințe internaționale pentru revizuirea Convenției de la Montreux, fără a renunța însă *expressis verbis* la exigențele exprimate anterior¹⁰⁰.

O serie de documente militare românești, puse recent în circulație istoriografică de către cercetătorul Lucian Drăghici, surprind câteva coordonate ale stării de spirit a populației din Turcia, în special din marile orașe, în cursul lunii octombrie 1946. Cu excepția parțială și efemeră a regiunilor nord-estice Kars, Ardahan și Artvin, îngrijorarea și neliniștea nu au degenerat în panică, populația fiind în general calmă și disciplinată, dispusă la sacrificii pentru apărarea independenței și a teritoriului național, dar și încrezătoare în capacitatea și mai ales în interesul SUA de a sprijini Turcia; o mostră de amestec între percepțiile realiste, calculele pragmatice și tradiționala propensiune orientală spre fantezie a fost reprezentată, în contextul dat, de zvonurile privind transportarea pe cuirasatul *Missouri* a nu mai puțin de 15 bombe atomice, gata de a fi folosite la postea contra unui eventual atac sovietic¹⁰¹.

EPILOG

La 1 noiembrie 1946, cu prilejul discursului anual de deschidere a sesiunii Adunării Naționale, președintele I. İnönü a combătut într-o manieră mai directă acuzațiile proferate de către diplomația, presa și propaganda sovietice privind conduita din anii războiului, în special gestionarea navigației prin Strâmători, și a reiterat disponibilitatea statului turc de a participa la o conferință internațională pentru amendarea Convenției de la Montreux (dar numai cu condiția respectării suveranității și integrității teritoriale a Turciei), respectiv de a-și dezvolta relațiile cu URSS pe baza principiilor înscrise în Charta ONU¹⁰². Un an mai târziu, după ce Războiul Rece începuse să fie deja o realitate, tonul președintelui Republicii Turcia la adresa URSS avea să fie unul de-a dreptul dur¹⁰³.

Intrată clar în sfera occidentală de interese și de influență, Turcia avea să cunoască, în luna mai 1950, prima schimbare de putere pe cale electorală, liderii Partidului Democrat, Celâl Bayar și Adnan Menderes, preluând președinția Republicii, respectiv conducerea guvernului, păstrate apoi pentru un deceniu întreg¹⁰⁴. Sub regimul Bayar-Menderes, în anul 1952, Turcia a aderat la NATO, iar în 1955 a participat la fondarea Pactului de la Bagdad (din 1959, CENTO, dizolvat în 1979)¹⁰⁵.

¹⁰⁰ L. Drăghici, *op. cit.*, p. 226.

¹⁰¹ *Ibidem*, pp. 224-226.

¹⁰² I. Lika, *op. cit.*, pp. 85-86.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 86.

¹⁰⁴ P. Calvocoressi, *Politica mondială după 1945*, ediția a VII-a, Editura ALLFA, București, 2003, pp. 251-252.

¹⁰⁵ M.D. Popa, H.C. Matei, *op. cit.*, p. 526.

La 30 mai 1953, conducerea post-stalinistă de la Moscova a informat oficial guvernul de la Ankara că URSS nu (mai) avea niciun fel de pretenții teritoriale față de Turcia și considera pe deplin satisfăcătoare stipulațiile în vigoare privind regimul Strâmtorilor¹⁰⁶.

CONCLUZII

Prin conduita sa din anii 1945-1946, Uniunea Sovietică și-a desăvârșit opera de alienare a unui stat vecin care îi fusese loial în toată perioada interbelică și în dificila etapă de război dintre 22 iunie 1941 și finalul anului 1942.

Tentativele sovietice de lezare gravă a suveranității și integrității teritoriale a Turciei, dublate de o furibundă campanie de propagandă împotriva regimului politic de la Ankara, au prilejuit manifestarea hotărâtă a solidarității naționale turcești, în jurul operei lui Mustafa Kemal Atatürk. Respingerea pretențiilor sovietice a fost, practic, una constantă și unanimă, însă modul de exprimare al acestui refuz a cunoscut anumite variații de tonalitate din partea oamenilor politici, a diplomaților și a gazetarilor turci, apogeul polemicilor fiind atins în iarna dintre anii 1945 și 1946.

Pentru SUA și Marea Britanie, pretențiile sovietice asupra Turciei, în special cele vizând regimul Strâmtorilor, au constituit o altă ocazie (alături de evenimentele din Iran și din Grecia) de a transmite un semnal categoric, în sensul că nu avea să fie tolerată nicio depășire de către URSS a limitelor sferelor de influență anterior stabilite.

Summary

The end of World War II propelled the USSR to the rank of the world's second superpower. It is from that position that the Bolshevik totalitarian colossus initiated a vast and complex plan of hegemonic and expansionist actions, both of a political-territorial and political-ideological nature. The Soviet expansion enjoyed, for the most part, yet not entirely, the explicit or implicit approval of the other two great allies in the United Nations Coalition, i.e. Great Britain and the USA. Among the exceptions, along with Greece and Iran, was the Republic of Türkiye, which became the target of extensive political-territorial and military claims by its powerful neighbor in 1945-1946. As early as 1943, Moscow had already launched a propaganda offensive against the Ankara regime, which was accused of a foreign policy conduct that was exaggeratedly considered duplicitous or even pro-German. However, faced with the Soviet threat, in the immediate post-War and pre-Cold War years, Türkiye re-

¹⁰⁶ C. Vlad, *op. cit.*, p. 285.

ceived firm and constant support from the Washington-London binomial, and that support was to prove substantial enough to stem the Soviet tide. The present article focuses on the presentation of the political-diplomatic and propaganda aspects of the Soviet-Turkish dispute, between June 7, 1945 and October 26, 1946; yet, there are also plenty of references to geopolitical and military aspects, and, above all, data regarding the state of mind of the Turkish population, during these tensions. The main sources consulted are represented by several classic or more recent historiographical contributions concerning Türkiye's evolution during the last century, respectively the origins and beginnings of the Cold War, supplemented by a set of Romanian military archival documents, (at least) partially unpublished.

Keywords: *Press (texts), Political regime, Public opinion, Sources of information, Sphere of influence, Statements.*

Anatolie NOSATÎ *

ASOCIAȚIA VOLUNTARĂ PENTRU SUSȚINEREA ARMATEI, AVIAȚIEI ȘI FLOTEI DIN RSSM

Atribuind o importanță deosebită pregătirii militare a viitorilor recruți, conducerea statului sovietic a încercat să eficientizeze această pregătire inclusiv prin intermediul organizațiilor sportive și militare. Printre structurile de acest gen se numără și *Asociația voluntară pentru susținerea armatei, aviației și flotei a URSS (Добровольное общество содействия армии, авиации и флоту, abreviată ДОСААФ)*. În afară de misiunea de a instrui militar tinerii recruți, DOSAAF a desfășurat și activități propagandistice înscrise în conceptele de „pregătire politică” și „educație patriotică” precum: promovarea unei versiuni oficiale asupra rolului istoriei armatei sovietice, etalarea forțelor armate drept verigă principală a apărării statului sovietic etc. Organizații integrate în structura DOSAAF au activat și în RSSM, impactul lor asupra populației republicii resimțindu-se în special pe parcursul anilor 1970-1980.

În subordinea sistemului unional al DOSAAF se aflau mai multe structuri, inclusiv școli militar-tehnice, cluburi de aviație etc. Cei care își exprimau intenția de a îmbrățișa o profesie conexasă practicii militare aveau posibilitatea să beneficieze de instruire gratuită la disciplinele militare aplicate: cursuri de motociclism, conducere a camioanelor, conducere a vehiculelor pe șenile/tractoarelor; cursuri de radiogoniometrie sportivă, inginerie radio, modelare tehnică (modelare de ae-

---

* **Nosatii Anatolie**, Ministrul Apărării al Republicii Moldova

ronave, modelare de nave, modelare auto, modelare de rachete); antrenament în parașutism, în pilotarea aeronavelor sportive (sporturi aeronautice). Organizația unională DOSAAF își avea propria stemă și propriul drapel. Membru al DOSAAF putea să devină orice cetățean sovietic cu vârsta de peste 14 ani.

Anual, Consiliul de Miniștri al URSS aproba numărul viitorilor specialiști ai Forțelor Armate ale URSS – tineri cu vârsta de minimum 17 ani, ce urmau a fi instruiți sub egida DOSAAF – și a instituțiilor de învățământ profesional și tehnic¹. Lista specialităților și programul de studii se aproba de către Ministerul Apărării al URSS, care stabilea și procedura de frecventare a lecțiilor. În orașe, tinerii erau instruiți la locurile lor de muncă. În perioada examenelor, audienților li se acorda concediu de 5-7 zile lucrătoare, menținându-li-se venitul mediu de la locul principal de muncă. În mediul rural, pregătirile se desfășurau în tabere de antrenament, în perioada toamnă-iarnă, când persoanele nu erau implicate în activități de producție².

În RSSM, organizația DOSAAF era condusă în mod centralizat de către *Comitetul Republican al DOSAAF*. În perioada 1971-1986, funcția de președinte al Comitetului Central al DOSAAF din RSSM i-a fost încredințată general-maiorului Vladimir Șmarov care, reieșind din prerogativele organizației, insistase asupra ridicării nivelului de pregătire militară a recruților, în special a celor ce urmau să-și efectueze serviciul militar în unitățile de tancuri. În 1981, în RSSM activau 36 de organizații raionale, în subordinea cărora se aflau diverse cluburi tehnico-sportive, implicate în pregătirea tehnică și fizică a viitorilor recruți ai armatei sovietice³, unele însumând un număr extrem de mare de membri. În 1983, de exemplu, organizația orașenească DOSAAF-Chișinău (care cuprindea 816 organizații primare) număra peste 300.000 membri. Organizația chișinăuiană edita ziare și reviste proprii: *Советский Патриот (Patriotul Sovietic)*, *За рулем (La volan)*, *Радио (Radioul)*, *Крылья Родины (Aripile Patriei)*, cea mai reprezentativă fiind revista *Военные Знания (Cunoștințe militare)*⁴, pe care le difuza în mediile viitorilor recruți.

La baza activității DOSAAF stăteau organizațiile primare, instituite, de regulă, pe lângă întreprinderi industriale, instituții de învățământ general și superior, pe lângă organizațiile guvernamentale. La întreprinderile de stat și în școli se organizau lecții, cursuri ori cercuri de pregătire pentru apărarea civilă, inclusiv instrucțiuni cu privire la procedura de urmat în cazul unui eventual atac chimic. Se pregăteau specialiști pentru profesii tehnice generale: tractoriști, șoferi, lucrători în domeniul telecomunicațiilor. În fiecare raion activau secții raionale, menite

¹ *Военная энциклопедия*, vol. 3, Moscova, 1995, p. 128.

² *Закон СССР О всеобщей воинской обязанности*, cap. 3, art.18. Moscova, 1985, p. 17.

³ *Enciclopedia Sovietică Moldovenească*, vol.8, Chișinău, 1981, p. 222.

⁴ *Кишиневская Энциклопедия*, Chișinău, 1984, p. 233.

să asigure și să gestioneze baza materială a organizației, să supravegheze ordinea și disciplina în cadrul ei.

Comitetul republican al DOSAAF organiza și reorganiza, de comun acord cu comitetele executive ale sovietelor orașenești și raionale de deputați, școli și cursuri de formare pentru profesiile tehnice: șoferi de categoria 1, 2, 3, șoferi amatori, motocicliști/conducători de scutere, mecanici de motor, cârmaci de șalupe, tractoriști, buldozeriști, radiști, scafandri, maiștri în reparația aparatelor de radio și televiziune etc. Profesiile tehnice erau predate în baza unor programe de studiu coordonate cu Direcția generală pentru învățământul profesional-tehnic a Consiliului de Miniștri al RSS Moldovenești, iar șoferii erau instruiți în baza unui program de colaborare cu Ministerul Menținerii Ordinii Publice al RSS Moldovenești. DOSAAF beneficia de ateliere pentru repararea tehnicii didactice și sportive (automobile, motociclete, motoare, aparate radiotehnice, arme de tragere, utilaje de garaj etc.) ce aparțineau organizațiilor obștești, cooperatiste⁵. În subordinea DOSAAF se aflau și unele puncte de deservire a automobilelor, motocicletelor, ateliere de pregătire a materialelor didactice ilustrative, stații de închiriere a bărcilor, puncte de închiriere a tehnicii sportive și didactice, locuri de parcare pentru automobile.

În subordonarea Comitetului republican al DOSAAF fuseseră trecute și tirurile pneumatice, care, anterior, aparțineau asociațiilor sportive. Dreptul de a deschide pe teritoriul RSSM noi centre de tir pneumatic revenea în exclusivitate Comitetului republican al DOSAAF, fiind fixate și norme privitor la numărul de cartușe ce puteau fi folosite pentru pregătirea unui viitor recrut. Conform unui ordin din 1968 al ministrului apărării al URSS, pentru antrenamentele de tir erau prevăzute câte 30 de cartușe de calibrul 5,6 mm pentru fiecare persoană. Organizației DOSAAF i se distribuiau anual câte 100.000 de cartușe, acestea fiind transmise direct șefului clubului republican de tir. La sfârșit de an, conducerea clubului urma să prezinte contabilității Comitetului DOSAAF rapoarte privind cantitatea munițiilor cheltuite pentru pregătirea viitorilor recruți⁶.

Ministerul Transportului al RSS Moldovenești era obligat să transmită organizației DOSAAF caroseriile autobuselor trecute la pierderi, remorcile acestora urmând să fie utilizate pe post de tiruri pneumatice ambulante. Ministerul Transportului trebuia să repartizeze Comitetului republican al DOSAAF și automobile pentru baza didactică a acestuia⁷. În baza unei decizii din 1970, Consiliul de Miniștri al RSS Moldovenești a permis ministerelor și departamentelor din

⁵ *Culegere de legi în vigoare ale RSS Moldovenești*, vol. 42, Chișinău, 1981, p. 356.

⁶ AOSPRM, F. 3196, inv. 4, dos. 222, f. 4.

⁷ *Ibidem*, f. 357.

republică să-i determine pe conducătorii întreprinderilor și organizațiilor economice să încheie cu organizațiile DOSAAF contracte de colaborare, urmând să asigure pregătirea și perfecționarea cadrelor ce practicau profesii tehnice de masă (șoferi, motocicliști, tractoriști, specialiști radio, electricieni, mecanici)⁸.

Activitatea organizațiilor DOSAAF includea și dimensiunea ideologică a pregătirii viitorilor specialiști. Inspectările la fața locului constatau „slaba pregătire ideologică a recruților ce activau în cluburile DOSAAF”, iar conducătorii organizațiilor comsomoliste și de partid semnalau în rapoartele lor că tinerii „nu manifestă interes față de istoria partidului comunist al RSS Moldovenești și că multe lecții de informație politică se desfășoară formal”: așadar, activitatea DOSAAF era privită nu ca o simplă formă de pregătire militară și tehnică. Conducerea partinică îi obliga pe șefii de cluburi să ridice nivelul de educație politic-militară a persoanelor care au atins vârsta de recrutare în armata sovietică, cerând, în același timp, și consolidarea disciplinei în rândurile lucrătorilor DOSAAF. Se menționa că unele persoane se prezintă în stare de ebrietate la locul de muncă, folosesc în scopuri personale transportul organizației, păstrează armamentul în condiții improprii.

Propaganda în cadrul organizațiilor DOSAAF se realiza, în principiu, prin promovarea unei viziuni triumfaliste asupra armatei sovietice. În anii 1970-1980, conform cerințelor partidului, la orele de informație politică destinate viitorilor recruți, discipoli ai școlilor DOSAAF, se insista asupra rolului statului sovietic și al partidului comunist în victoria asupra Germaniei naziste; se interzicea să se vorbească despre eșecurile armatei sovietice în timpul așa-numitului război pentru apărarea patriei (se interzicea folosirea expresiei „al Doilea Război Mondial”). Nu se vorbea despre ajutorul militar acordat statului sovietic de către Occident. Istoria armatei sovietice era studiată din perspectiva unui elogiu la adresa victoriilor obținute de aceasta pe parcursul existenței URSS. În plus, armamentul din dotarea forțelor militare ale statului sovietic era prezentat de către profesorii DOSAAF drept unul perfect, superior celui occidental⁹.

Pe parcursul existenței sale, *Asociația voluntară pentru susținerea armatei, aviației și flotei a Uniunii Sovietice* a fost o verigă importantă în sistemul de pregătire militară a viitorilor recruți. DOSAAF s-a implicat în diferite moduri în instruirea acestora conform cerințelor înaintate de Ministerul Apărării al URSS. În RSSM, organizația DOSAAF a avut un rol dublu: cel de a desfășura acțiuni de propagandă cu privire la necesitatea îndeplinirii serviciului militar și cel de a instrui populația în domeniile tehnico-militare necesare forțelor armate sovietice.

⁸ *Ibidem*, f. 358.

⁹ AOSPRM, F. 3196, inv.4, dos. 220, f.3

Summary

The leadership of the Soviet state paid special attention to the military training of future recruits, especially through creating the Voluntary Organization in Support of the Army, Aviation and Naval Fleet of the Soviet Union. The main objective of such organizations was the military and political training of the young generation for military service, conducting propaganda on the history of the Soviet army and presenting the armed forces as the main link that defends the Soviet state. The basis of training and activity of these structures were the primary organizations at industrial enterprises, general and higher education institutions, state organizations.

Keywords: *Voluntary Organization in Support of the Army, Aviation and Naval Fleet of the USSR, Education, Army, Propaganda, Military training.*

Ion XENOFONTOV *

PARTICIPAREA ROMÂNIEI ÎN MISIUNEA INTERNAȚIONALĂ DIN AFGANISTAN

După colapsul Uniunii Sovietice, care a condus la dispariția blocului comunist și, implicit, la disoluția Organizației Tratatului de la Varșovia, România s-a orientat spre un nou sistem de securitate națională și internațională¹. Vectorii politicii externe, ai politicii diplomatice și ai celei de securitate ale statului român au devenit relațiile consacrate în mod formal cu SUA, Alianța Nord-Atlantică (România devenind membră NATO în 2004) și Uniunea Europeană (România devenind stat-membru UE la 1 ianuarie 2007). Aceste structuri își propun identificarea de strategii și soluții și desfășurarea de acțiuni comune pentru înlăturarea amenințărilor la adresa securității. Parteneriatul Strategic dintre România și SUA, lansat la 11 iulie 1997, avea drept obiectiv consolidarea relațiilor dintre România și SUA în domeniul de interes strategic pentru ambele state, privind aceste relații drept mecanism de sprijinire a păcii și a stabilității în Europa de Sud-Est². În opinia unor experți, autoritatea ce formează stabilitate în subsistemul transatlantic al relațiilor internaționale, armonizând relațiile dintre SUA și țările europene într-o zonă stra-

---

* **Xenofontov Ion**, doctor în istorie, conferențiar universitar, Agenția pentru Știință și Memorie Militară.

¹ I. V. Xenofontov, *România în sistemul de securitate europeană în secolul XX - începutul secolului XXI*. Note de curs, Centrul Editorial-Poligrafic al Universității de Stat din Moldova, Chișinău, 2021, pp. 136-149.

² *Parteneriatul strategic România-SUA*, <https://www.mae.ro/node/4944> [accesat: 27.06.2020].

tegică, pentru a asigura prevenirea tensiunilor în Europa, este NATO³. La Summit-ul NATO de la Praga din 2002, România, Bulgaria, Estonia, Letonia, Lituania, Slovacia și Slovenia au fost invitate oficial să adere la Alianța Nord-Atlantică⁴.

În contextul acestei reconfigurări a sistemului de securitate internațională, România a participat la misiunea internațională din Afganistan, sub egida Forței Internaționale de Asistență pentru Securitate în Afganistan (International Security Assistance Force/ISAF) și a Misiunii *Resolute Support* (RSM). Cadrul legal pentru demararea misiunii ISAF l-a constituit *Rezoluția 1386 din 20 decembrie 2001 a Consiliului de Securitate al ONU*. Documentul face referință la eradicarea terorismului, estimând că „situația din Afganistan reprezintă în continuare o amenințare la adresa păcii și securității internaționale”⁵. Evident, această acțiune a constituit o reacție la atacurile teroriste din 11 septembrie 2001 asupra Turnurilor Gemene ale World Trade Center din New York și asupra Pentagonului din Washington, soldate cu mii de victime⁶. Mandatul inițial al ISAF a fost de șase luni. Misiunea a fost prelungită, pe parcursul anului 2002, prin alte rezoluții ale ONU, iar începând cu anul 2003 comanda ei a fost preluată de NATO. Obiectivul principal al operațiunilor desfășurate sub egida ISAF a fost asigurarea securității în capitala Afganistanului, Kabul, și în proximitatea acesteia; pe parcursul anilor, aria de responsabilitate a forțelor ISAF s-a extins asupra întregii țări. Participarea statului român în cadrul forței internaționale de asistență din Afganistan a fost oficializată prin decizia Parlamentului României la 21 decembrie 2001⁷. Documentul prevedea implicarea României în ISAF cu următoarele forțe și mijloace: a) 15 medici militari, cu susținere proprie în teatrul de operații și transport asigurat cu un avion C-130 Hercules; b) o companie NBC, formată din 70 de militari, care urma să fie transportată de o terță parte; c) un pluton de poliție militară, format din 25 de militari instruiți în funcție de tipurile de misiuni solicitate, cu posibilitatea suplimentării numărului acestora până la 30, pentru care se asigura transportul aerian

³ F.-E. Stan, *Securitatea internațională: aspecte globale și regionale*, în *Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”*, martie, 2015, p. 242.

⁴ C. Moștoflei (coord.), *România - NATO: 1990-2002*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 2002, 163 p.

⁵ *Resolution 1386 (2001) adopted by the Security Council at its 4443rd meeting, on 20 December 2001*, <https://digitallibrary.un.org/record/454998?ln=en> [accesat: 29.11.2021].

⁶ Gh. Onișoru, *Istoria lumii contemporane. De la Revoluția Bolșevică până în zilele noastre (1917-2015)*, Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2015, p. 66.

⁷ *Hotărâre nr. 38 din 21 decembrie 2001 privind participarea României în cadrul forței internaționale de asistență din Afganistan, precum și împuternicirea Guvernului de a stabili forțele, mijloacele, finanțarea și condițiile în care se va asigura participarea la aceasta misiune*, în *Monitorul Oficial*, nr. 832, 21 decembrie 2001.

cu avioane C-130 Hercules; d) o companie de vânători de munte, formată din 170 de militari, gata pentru acțiune după 30 de zile de la data solicitării. Guvernul României a fost împuternicit să stabilească forțele, mijloacele, finanțarea și condițiile pentru participarea României la această misiune. În urma acestei decizii și în baza angajamentelor luate în cadrul sistemului internațional de asigurare a securității, România a dislocat, în iulie 2002, în premieră după cea de-a doua conflagrație mondială, un contingent de 405 militari în afara frontierelor statului: în Afganistan, sub comanda ISAF. Acești militari făceau parte din Batalionul 26 Infanterie *Neagoe Basarab*, supranumit „Scorpionii Roșii” (Craiova), condus de Nicolae Ciucă. Militarii români au asigurat securitatea provinciei Zabul (sud), considerată extrem de periculoasă. Aici, una dintre misiunile principale a fost cea de a-i antrena pe polițiștii și militarii afgani. În plus, pe parcursul unui an, din aprilie 2011 până în aprilie 2012, România a fost prima țară NATO căreia i-a revenit conducerea Aeroportului Internațional Kabul. Militarii români au coordonat operațiile aeriene zilnice, procesarea aeroportuară și prelucrarea informațiilor meteo, asigurând suportul logistic al operațiilor de pe aeroport, inclusiv securitatea aeroportuară, controlul accesului, servind ca poliție militară, descoperind și neutralizând dispozitive explozive improvizate etc.⁸. Pregătirea militarilor români ce urmau să plece în teatrul de operații din Afganistan se desfășura în cazarmă din România. A fost instituit un proces de rotație a acestora din șase în șase luni⁹.

Misiunea *Resolute Support* (RSM), succesoarea operațiunii ISAF, a fost lansată la 1 ianuarie 2015, sub egida NATO. RSM nu prevedea angajarea aliaților în acțiuni militare împotriva insurgenților, vizând în special instruirea, consilierea și acordarea de asistență forțelor naționale afgane de securitate și apărare; asigurarea transparenței; sprijinirea aderării la principiile statului de drept și bune guvernări; recrutarea, pregătirea, gestionarea și perfecționarea personalului etc. În RSM a fost implicat un efectiv de circa 10.000 militari din 36 state aliante și parteneri, operând sub coordonarea Cartierului General din Kabul și a patru comandamente regionale. La Summit-ul NATO de la Bruxelles din iulie 2018 s-a decis extinderea Misiunii RSM până când situația va impune noi modificări. Statutul misiunii internaționale în Afganistan s-a schimbat după ce SUA au semnat un acord cu talibanii, la 29 februarie 2020, vizând normalizarea situației din Afganistan, iar la 12 septembrie 2020 a fost emisă declarația comună de pace din-

---

⁸ Armata română preia comanda aeroportului din Kabul, https://www.dcnews.ro/armata-romana-preia-comanda-aeroportului-din-kabul_42781.html [accesat: 10.06.2021].

⁹ M. Dușa: Din 2014 se reduce semnificativ numărul militarilor români în Afganistan, <https://www.gandul.ro/stiri/dusa-din-2014-se-reduce-semnificativ-numarul-militarilor-romani-in-afganistan-11342002> [accesat: 20.06.2021].

tre SUA și guvernul afgan, urmată de inițierea unor negocieri intra-afgane¹⁰. În aprilie 2021, Alianții au decis să înceapă retragerea forțelor RSM de la 1 mai 2021, misiune finalizată la începutul lunii septembrie 2021¹¹. România a anunțat și ea că-și va retrage, gradual, cei 615 militari și cele peste 135 tone de materiale și elemente de logistică din „Țara Munților”¹², începând cu 1 mai 2021. La 26 iunie 2021, cei 140 de militari din Batalionul de Protecție al Forței „Jderii” era ultimul detașament de militari români dislocați în Afganistan¹³.

Din cei 60.000 militari români care au participat la misiuni și operații internaționale începând cu anul 1994¹⁴, 32.000 persoane au fost implicate în misiunile din Afganistan (a șasea poziție ca număr de militari)¹⁵. La ISAF și RSM au participat resurse umane din cadrul forțelor terestre, aeriene, navale, al forțelor pentru operații speciale și structurilor de informații militare¹⁶.

Implicarea în aceste misiuni a reprezentat, pentru România, o probă a angajamentului față de sistemul de securitate internațională din care face parte statul român și a sacrificiilor pe care este dispus să le facă în calitate de parte a noilor structuri în care s-a integrat. Dimensiunea inestimabilă a acestui sacrificiu constă în pierderile umane: în Afganistan au căzut la datorie 29 de militari români (primul din acest șir a fost sublocotenentul Iosif Silviu Fogorași, căzut la 11 noiembrie 2002, iar ultimul – sublocotenentul Ciprian-Ștefan Polschi, care și-a pierdut viața la 5 septembrie 2019) și 227 au fost răniți. În Afganistan și-au pierdut viața nu doar militari, ci și reprezentanți ai personalului civil¹⁷. În plus, pentru a întreține

---

¹⁰ Participarea României la misiunile și operațiile NATO, <http://www.mae.ro/node/1586> [accesat: 27.10.2021].

¹¹ *Resolute Support Mission in Afghanistan (2015-2021)*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_113694.htm [accesat: 22.10.2021].

¹² Circa 80 la sută din suprafața țării este acoperită de zona montană.

¹³ D. Dudescu, *Ultimul detașament de militari români din Afganistan s-a întors acasă, sâmbătă noaptea. Cei 140 de soldați au ajuns, sâmbătă noaptea, pe Baza 90 Transport Aerian din Otopeni*, <https://www.libertatea.ro/stiri/video-ceremonie-emotionanta-ultimii-militari-romani-din-afghanistan-s-au-intors-acasa-3620126> [accesat: 25.10.2021].

¹⁴ L.-C. Dumitru, *Caracteristicile acțiunilor militare post-conflict. Participarea Armatei României la misiuni internaționale*, în *Revista de Istorie Militară*, nr. 1-2 (87-88), 2005.

¹⁵ L.-C. Dumitru, *The post 9/11 security prospects of Afghanistan*, în *Journal of Defense Resources Management*, nr. 3, 2012, pp. 93-100.

¹⁶ F. Jipa, *Ultimii militari români au fost repatriați din Afganistan. România a pierdut 29 de militari și a cheltuit 3 miliarde de lei în cel mai lung război*, <https://monitorulapararii.ro/video-ultimii-militari-romani-au-fost-repatriati-din-afghanistan-romania-a-pierdut-29-de-militari-si-a-cheltuit-3-miliarde-de-lei-in-cel-mai-lung-1-37643> [accesat: 27.06.2021].

¹⁷ *Atentat la Kabul, Afganistan* [Comunicat de presă: 02.07.2013], <https://www.mae.ro/node/20626> [accesat: 15.08.2021].

trupele pe care le-a trimis în Afganistan, statul român a cheltuit peste 3 mlrd. lei (echivalentul a 600 mil. euro)¹⁸. Se estimează că, între 2004 și 2020, România a exportat în Afganistan tehnică militară în valoare de 83 mil. euro, adică, în medie, circa 5 mil. euro pe an. Apogeul l-a constituit anul 2011, cu o valoare totală a exporturilor de cca 19,3 mil. euro (fiind exportate 529 de mitraliere pe trepid, 75 de puști cu lunetă, piese de schimb, cartușe și zale pentru mitraliere, 30 de autocamioane militare)¹⁹.

În vara anului 2021, în contextul retragerii trupelor internaționale, grupările militante fundamentaliste afgane au lansat o ofensivă, capturând gradual regiuni din Afganistan. Această situație a generat o reacție de șoc în statele occidentale, SUA și Marea Britanie propunând să trimită trupe pentru a-i susține pe cei care au sprijinit coaliția internațională pe parcursul ultimilor 20 de ani. Președintele american Joe Biden și-a menținut însă decizia de a retrage trupele, afirmând că SUA au antrenat și dotat o mare armată afgană și că nu pot rămâne la nesfârșit în mijlocul unui conflict civil din altă țară. La 15 august 2021, talibanii au preluat controlul la Kabul, iar președintele afgan Ashraf Ghani a părăsit țara²⁰. Pentru Uniunea Europeană, activizarea unui nou val de imigranți veniți din Afganistanul devastat de războiul civil și situația precară în domeniul drepturilor omului a devenit un motiv de îngrijorare. *Hildeberg Institute for International Conflict Research* plasează situația din Afganistan în categoria conflictelor majore, de nivel internațional²¹. Experții se referă la o gamă destul de largă de pericole create de evenimentele dramatice recente din Afganistan: riscul terorismului internațional, perspectiva unor fluxuri de milioane de refugiați și migranți forțați, posibila creștere a ofertei internaționale de droguri afgane, problema criminalității transfrontaliere, transformarea Afganistanului într-un „stat eșuat”, dezastrul umanitar din anumite provincii sau chiar la nivel național etc. Schimbarea puterii în Afganistan va conduce la consecințe negative pentru întregul Orient Mijlociu, Asia Centrală și de

¹⁸ A se vedea jurnalul de război care se referă la viața cazonă, misiuni, activitatea trupelor române în Afghanistan. L. Irimia, *Șapte povești afgane*, Prosexi, Dorohoi, 2020.

¹⁹ *Câți bani au încasat companiile de apărare din România în 17 ani de război în Afganistan, vânzând arme Guvernului de la Kabul, înlăturat recent de trupele talibane*, <https://www.profit.ro/stiri/politic/video-cati-bani-au-incasat-companiile-de-aparare-din-romania-in-17-ani-de-razboi-in-afghanistan-vanzand-arme-guvernului-de-la-kabul-inlaturat-recent-de-trupele-talibane-20373470> [accesat: 12.08.2021].

²⁰ *Talibanii au intrat în Kabul, președintele afgan Ashraf Ghani a părăsit țara*, <https://moldova.europalibera.org/a/talibanii-au-intrat-%C3%AEnkabul-pre%C8%99edintele-afgan-ashraf-ghani-a-p%C4%83r%C4%83sit-%C8%9BBara/31411657.html> [accesat: 15.08.2021].

²¹ *Hildeberg Institute for International Conflict Research*, <https://hiik.de/?lang=en> [accesat la: 16.03.2022].

Sud, precum și pentru sistemul internațional în general. În anul 2021, conform organizației internaționale *Vision of Humanity*, Afganistanul s-a plasat pe poziția 163 din lume la capitolul indicelui de securitate²².

Implicarea României în misiunea internațională din Afganistan a reprezentat un motiv adițional pentru SUA să sprijine aderarea ei la NATO, majorând, totodată, prestigiul internațional al statului român. Din perspectivă istorică, participarea armatei române la războiul din „Țara Munților”, pe parcursul a mai bine de 19 ani, constituie cea mai extinsă operație militară internațională purtată de statul român. În același timp, implicarea ei în acest război a intensificat și percepția cu privire la anumite riscuri în societatea românească. Riscurile și amenințările la adresa securității naționale a României sunt percepute, în ultimul deceniu, ca fiind generate de mai mulți factori interni și internaționali, societatea fiind îngrijorată inclusiv de comiterea unor atentate teroriste pe teritoriul României de către elementele afiliate *Al-Qaeda*, din cauza participării României cu trupe în teatrele de operații din Afganistan. În plus, date fiind aceste riscuri, activitatea Ambasadei României în Afganistan a fost suspendată²³.

Summary

In July 2002, for the first time after the Second World Conflagration, the Romania deployed 405 soldiers outside the borders. These are the Romanian soldiers from the 26th Infantry Battalion "Neagoe Basarab", nicknamed "Red Scorpions" (Craiova) deployed in Afghanistan and under the command of the International Security Assistance Force (ISAF). The Romanian military has ensured the security of the province of Zabul (south), the most dangerous in Afghanistan. Between April 2011 and April 2012, Romania was the first country to have control of Kabul International Airport. Starting May 1, 2021, Romania announced that it will withdraw its 615 soldiers and over 135 tons of materials and logistics elements from the "Land of the Mountains", a mission completed on July 21, 2021, a ceremony held on this occasion at the Arc de Triomphe in Bucharest. Human casualties in Afghanistan number 27 in the Romanian military, and 227 were injured. The Romanian state spent over 3 billion. lei (equivalent to 600 million euros) to support the Romanian Army in Afghanistan. It is considered that Romania's participation in the war substantiated the US support for Romania's admission to NATO structures, and, at the same time, Romania's international prestige increased. After the withdrawal of US and international troops began in the summer of 2021, Afghan fundamentalist militant

²² *Vision of Humanity* is a destination for peace providing research, data, editorial and analysis of the world today, <http://www.visionofhumanity.org/> [accesat la: 04.03.2022].

²³ *Misiuni ale României*, <https://www.mae.ro/romanian-missions/5728> [accesat: 20.1.2021].

groups launched an offensive to reoccupy Afghanistan, gradually capturing regions of the country, which caused "a shock in the West".

Keywords: *Romania, Afghanistan, USA, International Security Assistance Force, Resolute Support, Military, International Mission.*

Ion COROPCEAN *

ORGANIZAREA SISTEMULUI DE CONDUCERE ÎN DOMENIUL SECURITĂȚII ȘI APĂRĂRII NAȚIONALE ÎN SITUAȚII DE CRIZĂ

Conform Constituției Republicii Moldova, Forțele Armate sunt subordonate în exclusivitate voinței poporului și au drept funcție primară garantarea suveranității, independenței, unității, integrității teritoriale și a democrației constituționale¹. Conducerii politice îi revine, în acest context, sarcina de a elabora cadrul normativ și mecanismele politico-juridice de conducere a activității forțelor armate și structurilor sale de comandă în scopul asigurării apărării naționale, stabilității interne și securității. Procesul de creare a bazei legislative militare, demarat după obținerea independenței, s-a dovedit unul dificil, deoarece în domeniul securității naționale și al construcției militare în stat nu existau concepții și programe clare, care să corespundă cu interesele naționale. Conflictul armat de la Nistru a impus o serie de ajustări, demonstrând necesitatea unificării tuturor forțelor militare ale statului ca garant al integrității teritoriale și independenței țării.

Cadrul conceptual de organizare și de funcționare a structurilor de forță a fost creat la 17 martie 1992, când Parlamentul Republicii Moldova a adoptat *Legea nr. 964 cu privire la apărare*, *Legea nr. 966 cu privire la Forțele Armate* și *Legea nr. 968 cu privire la obligațiunea militară și serviciul militar al cetățenilor Republicii Moldova*. În aceste legi este stabilită și definită noțiunea de „Forțe Armate”; sunt sta-

* **Coropcean Ion**, doctor în științe politice, Agenția pentru Știință și Memorie Militară.

¹ *Constituția Republicii Moldova*, Moldpres, Chișinău, 2000, 63 p.

bilite organele puterii de stat și ale administrației de stat, atribuțiile instituțiilor și organizațiilor în domeniul apărării, inclusiv de conducere a acestuia; obligațiunea militară a stabilit categoria de cetățeni pasibili de serviciul militar și tipurile de serviciu militar, fiind instituite serviciul militar în termen, serviciul militar prin contract și serviciul militar în rezerva forțelor armate; componența instituțiilor statului în care serviciul militar poate fi/este executat². În plus, la 18 decembrie 1990 a fost aprobată *Legea nr. 416 cu privire la poliție*, care a stabilit că poliția Republicii Moldova este un organ armat de drept al autorităților publice, aflat în componența Ministerului Afacerilor Interne, chemat să apere, pe baza respectării stricte a legilor, viața, sănătatea și libertățile cetățenilor, interesele societății și ale statului de atentate criminale și de alte atacuri nelegitime³.

Principiile de organizare și conducere a structurilor de forță erau adaptate, în linii generale, la cerințele timpului. *Legea cu privire la Forțele Armate* stabilește expres: conducerea supremă a forțelor armate este exercitată de Parlament, de Președintele Republicii Moldova, care, concomitent, este Comandantul Suprem al Forțelor Armate, și de către Guvern, în limitele atribuțiilor determinate de legislație. Ministerul Apărării este autoritatea centrală a conducerii de stat a Forțelor Armate, exercitând conducerea lor nemijlocită, inclusiv prin intermediul Marelui Stat-Major al Forțelor Armate, care i se subordonează direct. Președintele Republicii Moldova obține atribuții și competențe în domeniul conducerii sistemului de apărare prin faptul că îi este acordată funcția de Comandant Suprem al Forțelor Armate. Hotărârea în această privință era una imperativă dată fiind situația de la acel moment, când luau amploare acțiunile de luptă pentru asigurarea suveranității, independenței și integrității teritoriale. Respectiv, chiar dacă există unele interpretări ce pun aceste aspecte sub semnul întrebării, implicarea Președintelui în identificarea soluțiilor de reglementare a conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova a fost una importantă⁴.

Or, la etapa inițială, sistemul de conducere în Ministerul Apărării a fost constituit după modelul sovietic, unde ministrul apărării era perceput ca persoană militară ce avea în subordine Marele Stat-Major, tratat mai mult ca organ de executare a deciziilor ministrului decât ca structură de conducere militară. Acest sistem a avut consecințe negative întârziate asupra proceselor de edificare a Armatei

---

² *Legea cu privire la apărare nr. 964 din 17.03.1992*, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=310919> (accesat la 04.02.2022).

³ *Legea nr.416-XII din 18 decembrie 1990 cu privire la politie* în *Veștile Sovietului Suprem și ale Guvernului RSS Moldova*, nr. 12, 1990, art. 321.

⁴ *Legea cu privire la Forțele Armate nr. 966 din 17 martie 1992*, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=310920> (accesat la 25.03.2022)

Naționale și de racordare la standarde occidentale, inclusiv sub aspectul respectării principiului controlului civil democratic asupra sferei militare. Cu toate acestea, *Legea cu privire la forțele armate* prevedea expres că Marele Stat-Major al Forțelor Armate este cel care exercită conducerea militară a acestora, efectuând pregătirea nemijlocită a trupelor pentru ducerea acțiunilor militare în scopul asigurării apărării republicii. În acest scop, Marele Stat-Major elaborează planurile pregătirii pentru luptă și mobilizare a forțelor armate; măsurile pentru desfășurarea trupelor regulate și rezervei, stabilind totodată cele mai eficiente metode de aplicare în luptă a unităților și subunităților; strategia și tactica de ducere a acțiunilor militare, de cooperare a armatei regulate cu rezerva, cu trupele de grăniceri și cu trupele de interne; planurile de perspectivă de dotare a forțelor armate cu armament și tehnică militară; regulamente și instrucțiuni, programe și planuri de pregătire de luptă a forțelor armate. Marelui Stat-Major îi revine totodată și sarcina de a asigura conducerea nemijlocită a activității organelor de conducere militară subordonate; conducerea trupelor, legăturile sigure cu ele în timp de pace și de război; promovarea politicii de cadre aplicate în trupe; exercitarea controlului asupra executării în trupe a ordinelor și dispozițiilor organelor superioare ale conducerii de stat și conducerii militare. Aceste competențe, sarcini și responsabilități stabilite pentru Marele Stat-Major au fost puse la încercare în perioada desfășurării acțiunilor de luptă din primăvara-vara anului 1992.

Numirea în premieră în fruntea Ministerului Apărării a unei persoane civile, în anul 1997, a reprezentat expresia voinței politice a conducerii de vârf de a transforma Republica Moldova într-un stat constituit în baza normelor democratice. Sfera militară a intrat astfel în platforma controlului civil democratic, care reprezintă principiul fundamental al asigurării securității naționale și construcției militare într-un stat democratic. Chiar dacă în ultimii ani pentru funcția de ministru al apărării au fost desemnați foști militari în rezervă, aceștia au rămas la conducerea ministerului în calitate de persoane civile. Acest factor e foarte important și corespunde practicilor occidentale. În țările democratice, ministrul apărării este o persoană civilă. În afară de dirijarea generală a forțelor armate, lui îi revine și sarcina de a face *lobby* pentru armată în fața Guvernului și Parlamentului. Principiul controlului civil democratic a oferit un nou rol Ministerului Apărării și Marelui Stat-Major al Armatei Naționale, schimbând nu numai responsabilitățile și atribuțiile acestora, dar și mecanismele de conlucrare cu celelalte instituții ale statului, inclusiv cu Parlamentul, Președinția, Guvernul.

În *Regulamentul Marelui Stat-Major al Armatei Naționale*, adoptat în 2002, au fost clar evidențiate atribuțiile și drepturile acestuia, precum și obligațiunile

funcționale ale șefului marelui stat-major⁵. Marele Stat-Major al Armatei Naționale s-a aflat, la acel moment, în avangarda proceselor de reformă și racordare a instituției militare la standardele euroatlantice. Pertinentă în acest context este trecerea de la structura organizatorică și de state de tip sovietic la una bazată pe structuri de tip occidental – „*joint*”, sau „întrunite”, – care oferă capacități superioare în ceea ce ține de organizarea, planificarea și conducerea militară.

Misiunile Ministerului Apărării sunt prevăzute în *Regulamentul cu privire la organizarea și funcționarea Ministerului Apărării*. Astfel, ministerul are sarcina de a analiza situația și problemele din domeniile de activitate gestionate; de a elabora politici publice eficiente; de a monitoriza calitatea politicilor și actelor normative și de a propune intervenții justificate ale statului, direcționate spre soluții eficiente în domeniile de competență, asigurând cel mai bun raport dintre rezultatele scontate și costurile preconizate. Ministerul este împuternicit să elaboreze și să promoveze politici în domeniul apărării, planificării apărării naționale, analizei și informațiilor militare, resurselor sistemului național de apărare, dezvoltării resurselor umane în domeniul militar, învățământului militar, cooperării internaționale în domeniul militar, interoperabilității militare⁶.

Conform principiilor controlului democratic asupra sferei militare, principalele decizii cu privire la armată și la întrebuințarea acesteia se iau în inter-coordonare, fără ca vreo instituție să dețină puterea absolută, asigurând astfel balanța puterii. Spre exemplu, *Legea cu privire la apărarea națională* prevede strict că armata națională se folosește, în corespundere cu destinația ei constituțională, în scopul garantării suveranității, independenței, unității și integrității teritoriale a țării și democrației constituționale. Folosirea Armatei Naționale în soluționarea problemelor ce nu țin nemijlocit de apărarea statului se efectuează în exclusivitate în temeiul hotărârii Parlamentului, iar în situații extreme – prin decretul Președintelui Republicii Moldova⁷.

Sistemul de conducere în situații de criză include, drept element important, și prevederi cu privire la declararea mobilizării. Conform *Legii cu privire la regimul stării de urgență, de asediu și de război*, mobilizarea în stat este declarată de către Parlament, din momentul instituirii stării de asediu, la propunerea Consiliului Suprem de Apărare. Președintele Republicii Moldova poate declara, cu aprobarea prealabilă a Parlamentului, mobilizarea parțială sau generală.

---

⁵ *Regulamentul Marelui Stat Major al Armatei Naționale* (Ordinul ministrului apărării nr. 301 din 5.12.2002).

⁶ *Hotărârea Guvernului nr. 692 din 30.08.2017 cu privire la organizarea și funcționarea Ministerului Apărării*. *Monitorul Oficial*, nr. 322-328, art. 794 (publicat: 01.09.2017)

⁷ *Legea nr. 345 din 25.07.2003 cu privire la Apărarea Națională*, în *Monitorul Oficial*, nr. 200-203, art. 775 (publicat la 19.09.2003).

După declararea independenței, în legislația națională a fost introdusă în premieră și practica serviciului militar în rezerva forțelor armate, fiind stabilite și principiile de organizare și de conducere a acestuia. Astfel, Forțele Armate se compun din trupe regulate și din rezerva de militari instruiți. Rezerva se compune din rezerva de categoria întâi, destinată completării suplimentare a trupelor regulate până la statul timpului de război, și din rezerva de categoria a doua, constând din unități și subunități destinate ducerii acțiunilor militare într-un mod de sine stătător. Incorporarea în rezerva forțelor armate se face de către organele locale de conducere militară. Cetățenii încorporați în rezervă sunt obligați să îndeplinească riguros cerințele *Regulamentului organizării și funcționării rezervei Forțelor Armate*. Persoanele care se eschivează de la îndeplinirea obligațiilor de serviciu în rezervă sunt trase la răspundere în conformitate cu legislația⁸.

În condițiile în care fusese deja pusă temelia legislativă a organizării și conducerii serviciului militar, în timpul acțiunilor de luptă din primăvara-vara anului 1992 a fost posibilă chemarea sub arme a aproximativ 15.000 de militari rezerviști și a 9.000 de polițiști ce au participat la aceste acțiuni. Analiza evenimentelor din perioada respectivă conduce la o serie de concluzii cu privire la aspectele necesare pentru asigurarea securității statului, unul dintre ele fiind necesitatea de a elabora politici de pregătire, întrebuințare, conducere eficientă a forțelor și mijloacelor armatei și poliției în situații de criză.

În acest context, politica militară (numită și politică de apărare) este un tip de politică publică, ce include măsurile și inițiativele guvernării, procesele de luare a deciziilor și fixare a obiectivelor strategice, inclusiv cu privire la momentul și modul în care urmează să fie angajate forțele armate naționale. Scopurile urmărite prin intermediul acțiunilor circumscrise politicii militare sunt asigurarea independenței naționale și reducerea dificultăților provocate de actori ostili și agresivi externi. Ministerul Apărării este principalul factor de decizie în politica militară națională. Formularea obiectivelor politicii militare este un drept exclusiv al conducerii politico-militare a statului⁹.

În premieră pentru istoria modernă a Republicii Moldova, prin decretul prezidențial nr. 162 din 20 august 1991 a fost creat primul consiliu suprem de securitate, căruia îi revenea misiunea de a promova și implementa politica în domeniul securității. În condițiile unui război informațional, politico-diplomatic, dar

⁸ *Legea despre obligațiunea militară și serviciul militar al cetățenilor Republicii Moldova nr. 968 din 17 martie 1992*, în <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=310921> (accesat 25.03.2022).

⁹ *Военнаяполитика. Государство и армия*, <http://lybs.ru/index-4889.htm> (accesat la 26.02.2022).

și ale unei blocade economice, inclusiv prin sistarea alimentării cu gaze – sistem de acțiuni care, astăzi, ar fi numite „război hibrid” – acest consiliu a fost pus în situația de a examina și soluționa, în anii 1991-1992, o serie de probleme extrem de dificile privind conducerea politico-militară pentru asigurarea suveranității și integrității teritoriale a Republicii Moldova. Membrii Consiliului Suprem de Securitate au trebuit să învețe din mers o serie de lecții importante pentru securitatea statului, inclusiv planificarea, coordonarea și organizarea acțiunilor comune ale instituțiilor de forță.

Legea cu privire la Apărarea națională, adoptată în 2003, a stabilit o serie de principii cu privire la conducerea forțelor armate, inclusiv cu privire la statutul Consiliului Suprem de Securitate – organ consultativ ce activează pe lângă Președintele Republicii Moldova pe timp de pace. Sarcina lui este de a elabora și prezenta recomandări în probleme ce țin de asigurarea apărării naționale. Din momentul declarării stării de asediu sau a stării de război, Consiliul Suprem de Securitate se transformă în Consiliul Suprem de Apărare și activează în conformitate cu atribuțiile prevăzute de legislație. Conform aceleiași legi, conducerea forțelor armate se efectuează de către Comandamentul Suprem al Forțelor Armate, în frunte cu Președintele Republicii Moldova – Comandant Suprem al Forțelor Armate. Întru îndeplinirea atribuțiilor sale, Comandantul Suprem al Forțelor Armate emite ordine și directive, obligatorii pentru întregul efectiv al forțelor armate. În componența Comandamentului Suprem intră, de asemenea, ministrul apărării, șeful marelui stat-major al Armatei Naționale, comandantul Inspectoratului General de Carabinieri. Ministrul apărării este locțiitorul Comandantului Suprem al Forțelor Armate.

Abordarea din această lege se bazează pe experiența conducerii și organizării eforturilor de apărare a integrității și independenței Republicii Moldova în primăvara-vara anului 1992. La începutul lunii martie, situația din zona acțiunilor de luptă de la Nistru a devenit alarmantă. Pentru a răspunde adecvat împrejurărilor, Președintele Republicii Moldova, în premieră, și-a asumat obligațiile de Comandant Suprem al Forțelor Armate. La 28 martie 1992 a fost dat publicității *Decretul cu privire la decretarea stării excepționale pe întreg teritoriul Republicii Moldova*, conducerea directă a statului fiind exercitată prin intermediul Consiliului Suprem de Securitate. Odată ce acțiunile militare luau amploare, a devenit tot mai evidentă necesitatea unui organ ce ar asigura soluționarea problemelor de conducere militară și asigurare multilaterală a forțelor implicate, mobilizarea tuturor posibilităților statului în scopul asigurării trupelor în zona conflictului militar. Pentru a răspunde acestor obiective, la 5 aprilie 1992, Președintele a semnat ordonanța despre crearea Comandamentului Suprem și Statului-Major pe lân-

gă comandantul-șef al Forțelor Armate. În componența acestuia au fost numiți ofițeri superiori ai armatei și poliției. Ulterior, în ordonanța din mai 1992, Statului-Major de pe lângă comandantul-șef al Forțelor Armate i s-a cerut să exercite, în perioada desfășurării acțiunilor operative concrete, comanda unităților și formațiunilor militare respective ale Forțelor Armate, Ministerului Afacerilor Interne și ale Ministerului Securității Naționale, care participau la acțiunile de menținere a integrității teritoriale și independenței statului¹⁰.

În această perioadă, acțiunile de luptă erau deja conduse de Ministerul Afacerilor Interne, care avea desfășurate puncte de comandă pe direcții tactice, inclusiv la Holercani. Pentru a asigura comanda și conducerea unică a tuturor forțelor participante la conflictul armat, la 11 mai 1992, la Punctul de comandă Holercani, a fost instalat Statul-Major pe lângă comandantul-șef. Însă acest stat-major a intrat încă neînchegat în acțiuni de conducere. Desigur, nu avea nici cum să devină închegat, dat fiind că fusese creat în premieră. Totuși, nivelul pregătirii ofițerilor armatei și poliției a asigurat planificarea și organizarea luptelor, precum și coordonarea acțiunilor trupelor corespunzător sarcinilor stabilite. Această experiență rămâne un punct de pornire pentru dezvoltarea artei militare naționale.

Una dintre lecțiile derivate din experiența cooperării, coordonării, planificării, organizării, asigurării, conducerii și dirijării acțiunilor comune ale Ministerului Afacerilor Interne și Ministerului Apărării în timpul conflictului armat a fost conștientizarea importanței interacțiunilor eficiente. Pornind de la această constatare, *Regulamentul Consiliului Suprem de Securitate* aprobat prin decretul nr. 331 din 8.10.1997 stabilește că această structură examinează planurile de interacțiune între Ministerul Apărării, Ministerul Afacerilor Interne, Serviciul de Informații și Securitate, care asigură susținerea Forțelor Armate în timp de pace și de război; diminuarea și lichidarea efectelor calamităților naturale și ale catastrofelor; menținerea și restabilirea ordinii de drept; paza obiectivelor strategice. Evenimentele din primăvara-vara anului 1992 au demonstrat necesitatea unui sistem unic al conducerii, care să facă posibile cooperarea și interacțiunile dintre elementele lui componente – în cazul Republicii Moldova fiind vorba despre Consiliul Suprem de Securitate, Comandamentul Suprem, Statul-Major General al Forțelor Armate, Statele-Majore ale Structurilor de Forță.

Pentru comparație, este pertinentă examinarea felului în care a fost organizat sistemul de conducere al apărării Ucrainei împotriva Federației Ruse în primele zile ale agresiunii armate, după 24 februarie 2022. Conducerea generală a apăra-

---

¹⁰ A. Țaranu, M. Gribincea, *Conflictul Transnistrean. Culegere de documente și materiale* (vol. I (1989-1993), Lexicon-Prim, Chișinău, p. 366.

rii a fost organizată de Președintele țării, Consiliul Suprem de Securitate – responsabili de aspectul politico-militar și de Statul-Major General – responsabil de aspecte militare. Sunt importante primele decrete ale președintelui Ucrainei, care au pus temelia politică și juridică a organizării apărării naționale. Starea de război a fost anunțată prin decretul președintelui Ucrainei nr. 64 din 24 februarie 2022, începând cu 24 februarie 2022, ora 05.30, pe un termen de 30 de zile¹¹ și prin *Decretul Președintelui Ucrainei nr. 65 din 24 februarie 2022 cu privire la mobilizarea generală* a fost declarată mobilizarea generală pentru un termen de 90 de zile¹². Tot pe 24 februarie 2022, președintele Ucrainei a semnat *Decretul nr. 66 cu privire la utilizarea forțelor armate ale Ucrainei și a altor formațiuni militare*. Textul acestuia prevede oferirea împuternicirilor de a întrebuița forțele armate ale Ucrainei și alte formațiuni militare create în conformitate cu legile Ucrainei pentru a respinge agresiunea armată. Totodată, Președintele cere autorităților publice și autorităților militare să ia măsuri pentru respingerea agresiunii armate împotriva Ucrainei¹³.

Prin decretul președintelui Ucrainei nr. 70 din 24 februarie 2022 a fost aprobată *Decizia Consiliului Național de Securitate și Apărare al Ucrainei din 24 februarie 2022 cu privire la punerea în aplicare a Planului de apărare a Ucrainei și a Planului consolidat de apărare teritorială a Ucrainei*. Decretul a pus în vigoare, începând cu 24 februarie 2022, ora 23.00, *Planul complet de apărare al Ucrainei* în cadrul primului scenariu care viza escaladarea, de către Federația Rusă, a agresiunii armate împotriva Ucrainei, agresiunea armată a altor state sau coaliții de state, cu utilizarea pe scară largă a forței militare împotriva Ucrainei prin desfășurarea de operațiuni militare cu obiective decisive, care pot fi însoțite de campanii de dezinformare, operațiuni informaționale și psihologice, operațiuni cibernetice și operațiuni speciale împotriva Ucrainei, precum și blocarea porturilor, litoralului, spațiului aerian al acesteia. Totodată, începând cu 24 februarie 2022, ora 23.00, a fost pus în aplicare, pentru o perioadă de 90 de zile, *Planul consolidat de apărare teritorială a Ucrainei*¹⁴.

---

¹¹ *Decretul Președintelui Ucrainei cu privire la declararea stării de război*, <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (accesat la 7.04.2022)

¹² *Decretul Președintelui Ucrainei cu privire la mobilizarea generală*, <https://www.president.gov.ua/documents/652022-41653> (accesat la 7.04.2022)

¹³ *Decretul Președintelui Ucrainei cu privire la utilizarea Forțelor Armate*, <https://www.president.gov.ua/documents/662022-41657> (accesat la 07.04.2022).

¹⁴ *Decretul Președintelui Ucrainei de punere în aplicare a Planului Consolidat de Apărare Teritorială a Ucrainei*, <https://www.president.gov.ua/documents/722022-41421> (accesat 07.04.2022).

În scopul asigurării conducerii strategice a Forțelor Armate ale Ucrainei, a altor formațiuni militare și a structurilor organelor de interne, pe baza propunerii Consiliului Național de Securitate și Apărare din 24 februarie 2022, în conformitate cu articolul 8 din *Legea cu privire la apărarea Ucrainei*, a fost creat Comitetul de Apărare pe lângă Comandantul Suprem. În componența acestuia au fost numite 21 de persoane cu primele funcții-cheie în conducerea politică, militară, de securitate și administrativă a Ucrainei¹⁵. Comitetul de Apărare de pe lângă Comandantul Suprem nu substituie Consiliul Național de Securitate și Apărare al Ucrainei, care continuă să-și exercite atribuțiile. Comitetul de Apărare este cel mai înalt organ colegial de conducere militară pentru apărarea statului în perioada în care statul se află sub un atac ce-i amenință integritatea teritorială și chiar supraviețuirea, având funcția de a asigura conducerea strategică a forțelor armate, a altor formațiuni militare, a organelor de drept.

La nivelul organelor de comandă, sistemul de comandă al Forțelor Armate ale Ucrainei corespunde sarcinilor organizării și conducerii operațiilor de apărare. Apărarea este condusă de Președintele Ucrainei, care este Comandant Suprem al Forțelor Armate. Conducerea nemijlocită a forțelor armate, atât pe timp de pace, cât și pe timp de război este asigurată de Statul-Major General al Forțelor Armate prin intermediul comandamentelor trupelor terestre, forțelor aeriene, forțelor maritime, forțelor de desant și asalt, forțelor pentru operații speciale și forțelor de apărare teritorială. Pentru coordonarea conducerii grupărilor de forțe la care participă mai multe categorii de forță și genuri de arme a fost creat Comandamentul de Forțe Întrunite al Forțelor Armate ale Ucrainei.

În Republica Moldova, *Legea cu privire la regimul stării de urgență, de asediu și de război* prevede că, la instituirea stării de asediu, în scopul planificării, organizării și coordonării activității de apărare a țării și asigurării securității statului, Consiliul Suprem de Securitate se transformă în Consiliul Suprem de Apărare, în temeiul unui decret emis de Președintele Republicii Moldova. Analizând însă componența nominală a Comitetului de Apărare a Ucrainei și a Consiliului Suprem de Securitate, experiența Ucrainei sugerează că în Consiliul Suprem de Apărare trebuie incluse și persoane de prim-rang din conducerea Armatei Naționale, Inspectoratului General de Poliție, Trupelor de Carabinieri, Poliției de Frontieră, Inspectoratului Situații de Urgență, alte persoane de conducere din instituțiile de forță. În plus, în Republica Moldova, Consiliul Suprem de Apărare nu are prevăzută competența de punere în aplicare a *Planului de apărare* și a

¹⁵ *Decretul Președintelui Ucrainei cu privire la crearea Comitetului de Apărare pe lângă Comandantul Suprem*, <https://www.president.gov.ua/documents/722022-41421> (accesat la 07.04.2022).

Planului consolidat de apărare teritorială. În acest context, cooperarea are un rol esențial, fiind definită drept modalitate de a asigura conlucrarea tuturor forțelor participante la luptă (operație) în timp, spațiu și pe misiuni, pe baza unui plan unic și a unei concepții unitare, în scopul concentrării și însumării eforturilor acestora pentru îndeplinirea unei misiuni de luptă comune¹⁶. Coordonarea forțelor presupune corelarea efortului, armonizarea diferențelor și informarea reciprocă a elementelor componente ale dispozitivului forțelor implicate în realizarea unui obiectiv (unei misiuni) comun(e)¹⁷.

După cum demonstrează practica, formele principale de întrebuintare în comun a structurilor de forță ale statului pentru contracararea formațiunilor paramilitare ilegale includ: realizarea măsurilor de localizare și neutralizare a contradicțiilor etnice, religioase etc. la stadiul lor de apariție; lupta împotriva activității subversive a forțelor extremiste; demonstrații de forță; întărirea pazei frontierei de stat; menținerea stării de urgență; acțiuni militare desfășurate într-o operație interdepartamentală de gruparea de forțe pentru nimicirea formațiunilor paramilitare ilegale; activități desfășurate de Ministerul Afacerilor Interne în scopul asigurării acțiunilor militare a marilor unități și unităților armatei; operații psihologice. Toate acestea necesită organizarea unei cooperări strânse permanente, pe timp de pace, în situații de criză și în condiții de război, între organele de stat, organele Ministerului Afacerilor Interne, Serviciului de Informații și Securitate, comandamentele militare ale Armatei Naționale, procuraturii etc., pe misiuni, pe direcții, forme de activități, în funcție de locul și timpul acțiunilor. Cooperarea este asigurată pe parcursul întregii perioade de realizare a misiunilor între toate forțele subordonate cooptate în operația interdepartamentală. Se deosebesc următoarele forme de cooperare: internă (în cadrul ministerelor, serviciilor statului); interdepartamentală (între diverse structuri de forță ale statului); complexă (situații prin care se desfășoară operațiile interdepartamentale de amploare)¹⁸.

Or, cooperarea poate fi realizată în mod eficient doar dacă există un sistem unic de conducere în domeniul securității și apărării naționale. Doctrina militară – un document cu o importanță deosebită în domeniul securității naționale, care

---

¹⁶ *Marele Stat-Major al Armatei Naționale a Republicii Moldova, J3 Direcție operații. Culegere de termeni și noțiuni din domeniul militar*, Chișinău, 2016. 186 p.

¹⁷ D. Ghica-Radu, *Manualul pentru organizarea de stat major și operații ale Forțelor Terestre*, București, 2002. 156 p.

¹⁸ V. Delighioz, *Cooperarea structurilor de forțe pentru contracararea formațiunilor paramilitare ilegale*, file: ///C:/Users/Administrator.DESKTOP-GGJ3PRV/Desktop/Conferin % C8% 9 Ba % 20 Academia %20 Militar % C 4% 83/Delighioz%20cooperarea%20structurilor.pdf (accesat la 27.10.2022).

determină specificul securității și apărării naționale a Republicii Moldova – fixează și o serie de repere ale cooperării, conducerii sistemului de apărare, formulate în baza experienței acțiunilor de luptă pentru apărarea integrității teritoriale și independenței Republicii Moldova. Doctrina militară afirmă că Forțele Armate – compuse din Armata Națională, Trupele de Grăniceri și Trupele de Carabinieri – sunt conduse, pe timp de pace, prin intermediul Marelui Stat-Major al Armatei Naționale, care elaborează planurile operative și de mobilizare ale Forțelor Armate și organizează pregătirea pentru apărarea statului; în cazul apariției unui pericol militar sau pe timp de război, acesta se transformă în Marele Stat-Major al Forțelor Armate de pe lângă Președintele Republicii Moldova, Comandantul Suprem al Forțelor Armate și asigură conducerea tuturor unităților militare ale Forțelor Armate pe parcursul organizării și desfășurării acțiunilor de apărare a țării¹⁹.

În același timp, după cum o confirmă analiza legislației, sistemul de conducere trebuie perfecționat, în special în perioada acțiunilor antiteroriste și stării de urgență. Alte motive ce impun perfecționarea lui sunt transformarea Serviciului de Grăniceri în Poliție de Frontieră și scoaterea lui din componența Forțelor Armate, precum și micșorarea numărului de efectiv al Inspectoratului General de Carabinieri. Anume în perioada de urgență se cere o verigă suplimentară în sistemul de conducere în domeniul securității și apărării naționale, care ar putea fi creată pe lângă Guvern sub conducerea primului-ministru sau prin transformarea Consiliului Suprem de Securitate în Consiliu Suprem de Apărare. Este necesară și perfecționarea *Legii nr. 212 din 24.06.2004 privind regimul stării de urgență, de asediu și război*²⁰, în textul căreia trebuie actualizate, în detalii, acțiunile și competențele organelor statului în ceea ce ține de conducerea și gestionarea resurselor de mobilizare la declararea regimului stării de urgență.

În contextul acestei legi, starea de urgență prevede ansamblul de măsuri cu caracter politic, economic, social și de menținere a ordinii publice, care se instituie provizoriu în unele localități sau pe întreg teritoriul țării în caz de iminență a declanșării sau declanșare a unor situații excepționale cu caracter natural, tehnogen sau biologic-social, ceea ce face necesară prevenirea, diminuarea și lichidarea consecințelor acestora, sau în cazul existenței unui pericol pentru securitatea națională sau ordinea constituțională, ceea ce face necesară apărarea statului de drept, menținerea sau restabilirea stării de legalitate. În textul legii, modalitatea

---

¹⁹ C. Manolache, *Organismul militar al Republicii Moldova. Construcția militară și securitatea statului*, Tipografia Centrală, Chișinău, 2015. 386 p.

²⁰ *Legea privind regimul stării de urgență de asediu și război nr. 212 din 24 iunie 2004*, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=312211> (accesat la 25.03.2022).

de generare a forțelor, inclusiv prin chemarea rezerviștilor, este prevăzută doar extrem de sumar, menționându-se că rezerviștii pot fi chemați doar la concentrări speciale pentru participarea la lichidarea calamităților naturale, avariilor și catastrofelor, iar numărul acestora, durata concentrărilor, acordarea unor drepturi speciale se stabilesc de Guvern²¹. Respectiv, în categoria sarcinilor care pot fi soluționate de rezerviști în cadrul concentrărilor speciale nu se prevăd situații de tipul luptei cu pandemia COVID-19. Nu se prevede nici desemnarea organelor de conducere, nici modalitatea de implicare a structurilor de forță, nici posibilitatea de chemare a rezerviștilor la declararea stării de urgență pentru existența unui pericol la adresa securității naționale sau ordinii constituționale, care ar face necesară apărarea statului de drept, menținerea sau restabilirea stării de legalitate.

O situație asemănătoare se atesta, până nu demult, și în România, fiind remediată prin adoptarea *Legii 164/2019 pentru modificarea și completarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 1/1999 privind regimul stării de asediu și regimul stării de urgență*. Modificările conținute în acest act prevăd noi competențe pentru perioada stării de urgență, stipulând, de exemplu, că instituțiile cu atribuții în domeniul apărării ordinii publice și securității naționale pot concentra rezerviști pentru instruire și îndeplinirea unor misiuni sau pot chema persoane fizice apte de muncă pentru prestări de servicii în interes public. De asemenea, pe perioada stării de urgență se poate trece la amplificarea activităților de producție a operatorilor economici care, prin natura domeniului de activitate, au atribuții în realizarea produselor cu destinație militară, execută reparații la unele categorii de tehnică militară sau asigură servicii pentru forțele destinate apărării prin punerea în aplicare a *Planului de mobilizare a economiei naționale pentru apărare*, în condițiile legii, și a *Sistemului de priorități și alocare a resurselor pentru apărare*. Nu a fost omisă nici posibilitatea de a rechiziționa bunuri, în condițiile prevăzute de lege, nici luarea unor măsuri concrete privind organizarea și asigurarea cu prioritate a transporturilor, comunicațiilor, produselor, resurselor și infrastructurii pentru nevoile forțelor destinate apărării. Actul normativ stipulează și că toți „conducătorii autorităților publice și administratorii operatorilor economici care asigură servicii de utilitate publică în domeniile energetic, sănătate, agricultură și alimentație, alimentare cu apă, comunicații și transporturi au obligația de a asigura continuitatea furnizării serviciilor esențiale pentru populație și pentru forțele destinate apărării”. Totodată, în funcție de situația operativă din unitățile administrativ-teritoriale din teritoriul României în care a fost instituită starea de

---

²¹ *Legea nr. 1244 din 18.07.2002 cu privire la rezerva Forțelor Armate*, <http://lex.justice.md/index.php?Action=view&view=doc&lang=1&id=312936> (accesat la 09.04.2022).

asediu sau starea de urgență, Consiliul Suprem de Apărare a Țării poate dispune ca unitățile militare din forțele destinate apărării să fie trecute în trepte superioare ale capacității de luptă, potrivit planurilor întocmite, inclusiv completarea lor cu resurse umane și materiale, conform organizării specifice stării de război²².

Analizând acțiunile organelor statului la declararea stării de urgență și măsurile aplicabile pe durata stării de urgență, putem concluziona că, în prezent, acestea sunt orientate preponderent spre soluționarea situațiilor excepționale cu caracter natural, tehnogen sau biologic-social. Legea nu prevede acțiuni, împuțerniciri și responsabilități pentru gestionarea riscurilor și amenințărilor la adresa securității naționale sau ordinii constituționale. Acestea nu se regăsesc nici în atribuțiile Comisiei pentru situații excepționale a Republicii Moldova, nici printre competențele suplimentare atribuite Consiliului Suprem de Securitate sau altei structuri desemnate²³.

Un alt aspect specific al prevederilor este faptul că, în această perioadă, propunerile Consiliului Suprem de Securitate au doar caracter de recomandare. În același timp, pe durata stării de urgență, dispozițiile Comisiei pentru situații excepționale a Republicii Moldova sunt executorii pentru conducătorii autorităților administrației publice centrale și locale, ai agenților economici, ai instituțiilor publice, precum și pentru cetățeni. Coordonarea aducerii la îndeplinire a măsurilor de rigoare revine Ministerului Afacerilor Interne și Serviciului de Informații și Securitate al Republicii Moldova. În același timp, Armata Națională poate acorda sprijin Ministerului Afacerilor Interne și Serviciului de Informații și Securitate al Republicii Moldova în cazurile și în modul stabilite de legislația în vigoare.

În această ordine de idei, prezintă interes experiența autorităților satului la soluționarea situației epidemiologice generate de infecția cu COVID-19 și adoptarea în acest context a *Hotărârii Parlamentului nr. 86 din 17.03.2020 privind declararea stării de urgență*. Cadrul normativ existent a permis crearea unui mecanism de gestionare a situației pentru combaterea pandemiei COVID-19, în care rolul principal i-a revenit Comisiei pentru situații excepționale și organului său de lucru «24/24», Centrul de dirijare în situații excepționale, format pe lângă Inspec-

---

²² A fost modificata ordonanța privind starea de asediu si de urgenta cine poate fi concentrat pentru instruire, <https://www.ziuaconstanta.ro/informatii/legi-utile/nu-i-tocmeala-a-fost-modificata-ordonanta-privind-starea-de-asediu-si-de-urgenta-cine-poate-fi-concentrat-pentru-instruire-702114.html> (accesat la 12.06.2022).

²³ Regulamentul Comisiei pentru Situații Excepționale a Republicii Moldova. Hotărârea Guvernului nr. 1340 din 04.12.2001 cu privire la Comisia pentru Situații Excepționale a Republicii Moldova, <http://lex.justice.md/index.php?Action=view&view=doc&lang=1&id=295793> (accesat la 25.03.2022).

toratul general pentru situații de urgență al Ministerului Afacerilor Interne. Sistemul acestor acte legislative include și *Decretul Președintelui Republicii Moldova cu privire la folosirea Armatei Naționale pe durata stării de urgență*. Decretul prevede implicarea Armatei Naționale în acordarea sprijinului necesar autorităților statului în acțiuni destinate prevenirii, diminuării și lichidării consecințelor pandemiei de coronavirus. În al doilea rând, având în vedere situația critică creată, a fost prelungită durata serviciului militar în termen și cu termen redus în Forțele Armate, până la ridicarea stării de urgență. În același timp, a fost sistat procesul de încorporare în serviciul militar în termen și cu termen redus în Forțele Armate. Pentru realizarea deciziilor Comisiei pentru situații excepționale, grupurile mixte formate din angajați ai Ministerului de Interne și Ministerului Apărării au asigurat respectarea de către cetățeni a regimului de carantină și izolare la domiciliu pentru perioada stării de urgență. Asemenea acțiuni comune reale ale structurilor de forță nu s-au atestat de la conflictul armat din anul 1992.

Un examen serios pentru conducerea Republicii Moldova îl constituie și acțiunile întreprinse pentru gestionarea situației legate de primirea refugiaților din Ucraina, ca rezultat al războiului declanșat de Federația Rusă împotriva Ucrainei la 24 februarie 2022. Guvernul a aprobat declararea stării de urgență în țară pentru o perioadă de 60 de zile, începând cu 24 februarie 2022. Decizia a fost aprobată de Comisia pentru situații excepționale, fiind, ulterior, aprobată de Guvern și susținută de Parlament prin votul unanim al deputaților.

Sistemul de conducere a acțiunilor bazat pe platformele de coordonare a Președinției, Guvernului, Ministerului Afacerilor Interne, Ministerului Muncii și Protecției Sociale, Ministerului Sănătății a permis gestionarea eficientă a situației. Un rol important în acest sistem de conducere revine Centrului național de coordonare integrată a acțiunilor de ordine publică, aflat în subordinea Ministerului Afacerilor Interne, care a fost activat la 24 februarie 2022 pentru a monitoriza în regim non-stop situația din regiune și din toată țara. Ulterior, prin decizia Comisiei pentru situații excepționale din 27 februarie 2022, s-a decis instituirea Centrului unic de gestionare a crizei, cu scopul de a coordona acțiunile de depozitare, transportare și distribuire a ajutoarelor umanitare și donațiilor, precum și cazarea și oferirea de servicii sociale refugiaților. Ulterior, prin decizia Comisiei pentru situații excepționale, Centrul unic de gestionare a crizei a fost reorganizat și trecut în subordinea Inspectoratului general pentru situații de urgență, pentru a eficientiza realizarea obiectivelor propuse. Respectiv, există mai multe elemente de conducere responsabile de gestionarea acestei situații.

Un aspect mai puțin studiat, dar care reprezintă un mecanism important în gestionarea situațiilor de criză, inclusiv în contextul celei provocate de pande-

mia COVID-19, este sistemul apărării teritoriale și de conducere a apărării teritoriale. În Republica Moldova, fundamentele apărării teritoriale sunt expuse în *Regulamentul privind apărarea teritorială a Republicii Moldova*. Acesta stabilește sarcinile și modul de organizare și conducere a apărării teritoriale, principiile de pregătire, modul de asigurare, completare și utilizare a formațiunilor de apărare teritorială, precum și atribuțiile autorităților administrației publice centrale și locale în acest domeniu.

Formațiunile de apărare teritorială sunt pregătite și desfășurate sub conducerea comisiilor pentru situații excepționale ale autorităților administrației publice locale sau consiliilor teritoriale de apărare. Ele sunt desfășurate în baza unui plan de desfășurare și aducere în stare de pregătire pentru întrebuițare a formațiunilor de apărare teritorială, elaborat pe timp de pace de autoritățile administrației publice locale de nivelul al doilea, ale Unității Teritoriale Autonome Găgăuzia (Gagauz-Yeri), ale municipiilor Chișinău și Bălți. Termenul de desfășurare și pregătire a acestor formațiuni pentru îndeplinirea misiunilor este de până la 24 ore²⁴. Respectiv, competențele și cadrul normativ ar fi permis desfășurarea formațiunilor de apărare teritorială la realizarea acțiunilor de luptă cu pandemia COVID-19, dar și în gestionarea aflului de refugiați și în oferirea de asistență pentru aceștia. Acest fapt ne demonstrează actualitatea formațiunilor de apărare teritorială și face necesar ca Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Apărării, autoritățile publice locale de nivelul doi să revadă gradul de implementare a *Regulamentului privind apărarea teritorială, de organizare și pregătire a formațiunilor de apărare teritorială*, sistemul existent de conducere a acestora, formulând și un pachet de propuneri pentru perfecționarea lor.

Această abordare prezintă în fața Ministerului Afacerilor Interne și Ministerului Apărării mai multe imperative, inclusiv: dezvoltarea bazei legislative ce reglementează acțiunile comune, cu definirea regulilor de angajare și de comportament; cunoașterea și respectarea reciprocă a limitelor și competențelor legislative care permit folosirea forțelor armate și a forțelor poliției; folosirea standardelor unice în domeniul planificării și conducerii; stabilirea și menținerea sistemului de legături a forțelor cu Punctul unic de comandă; asigurarea unui mecanism de schimb de informații cu privire la situația operativă și analiza ei centralizată; cunoașterea reciprocă a potențialului și capacităților ce pot fi puse la dispoziție; asigurarea interoperabilității forțelor destinate să acționeze în comun; actualizarea periodică a documentelor de cooperare și colaborare etc.

²⁴ Hotărârea Guvernului nr. 1418 din 14.12.2006 pentru aprobarea *Regulamentului privind apărarea teritorială a Republicii Moldova*, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=319424> (accesat 11.05.2020).

Concluzii: Pentru a face față noilor provocări ale mediului de securitate este necesar un arsenal mai larg de mecanisme și un sistem unic al conducerii și coordonării eforturilor tuturor forțelor organelor securității și apărării naționale în cazul instituirii stării de urgență în contextul existenței unui pericol la adresa securității naționale sau ordinii constituționale. Doar examinarea planurilor de interacțiune între Ministerul Apărării, Ministerul Afacerilor Interne, Serviciul de Informații și Securitate de către Consiliul Suprem de Securitate, cum se prevede în prezent, este insuficientă, iar potențialul cooperării urmează a fi descris pe larg, în mod detaliat, în legislația națională. De asemenea, în această perioadă ar fi necesară o verigă suplimentară în sistemul de conducere în domeniul securității și apărării naționale, crearea ei fiind posibilă prin transformarea Consiliului Suprem de Securitate în Consiliul Suprem de Apărare. Totodată, în componența Consiliului Suprem de Apărare, în temeiul unui decret al Președintelui Republicii Moldova, ar trebui incluse și persoane de prim-rang din conducerea Armatei Naționale, Inspectoratului General de Poliție, Trupelor de Carabinieri, Poliției de Frontieră, Inspectoratului Situații de Urgență, alte persoane de conducere din instituțiile de forță.

Summary

The Armed Forces play an important role in the life of society, being the main factor of resistance of the people, which defends the national interests, independence and territorial integrity of the state. From the beginning of their formation, the political class prioritized the task of elaborating the normative support, the politico-legal mechanisms of leading the Armed Forces in order to ensure the security and national defense. The fundamentals of organizing and leading force structures have been broadly adapted to the demands of the times. At the same time, a review of the legislation will show us the need to improve this system, especially during counter-terrorism and emergency situations. It is during this period that an additional link in the management system in the field of national security and defense is required.

Keywords: *Supreme Security Council, Ministry of Defense, Ministry of Internal Affairs, Supreme Command, Commission for Exceptional Situations, military command.*

Adresa redacției:
or. Chișinău MD 2001
strada Tighina, 47
tel/fax 22 30 34
e-mail: istorie_militara@yahoo.com
www.istoriamilitara.md